

Maria Vidberg

Ortnamn i kontakt i Helsingfors

Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter

Nordica Helsingiensia 45

NORDICA HELSINGIENSIA 45

Maria Vidberg
Ortnamn i kontakt i Helsingfors
Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska
kontexter

Akademisk avhandling som med tillstånd av
Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet framläggs till offentlig
granskning i sal 1 i Forsthuset, Unionsgatan 40,
fredagen den 3 juni 2016 kl. 10.

Nordica
Finska, finskugriska och nordiska institutionen
Helsingfors universitet
2016

© 2016 Maria Vidberg

Denna bok är nummer 45 i serien Nordica Helsingiensia.

Ansvarig utgivare: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen.

Kontaktinformation:

Nordica

PB 24

FIN-00014 Helsingfors universitet

ISSN 1795-4428

ISBN 978-951-51-2099-1 (hft.)

ISBN 978-951-51-2100-4 (PDF)

Tryck: Unigrafia, Helsingfors, 2016

Omslag: Allan Appelberg

Maria Vidberg
Helsingfors universitet

Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter

Sammandrag

Denna studie fokuserar finska inslag i bruket av ortnamn i svenska kontexter i Helsingfors. Tyngdpunkten ligger på namnbruk och namnkännedom och materialet består av muntligt och skriftligt material. I undersökningarna används socioonomastiska, folkonomastiska och kontaktonomastiska metoder.

Resultaten i studien av namnbruket visar att de finska inslagen i det svenska namnbruket i Helsingfors kan delas in i tre kategorier: 1) bruk av enbart finska namn, 2) bruk av hybridnamn och 3) parallellt bruk av svenska och finska namn. Studien gör skillnad på faktiskt och metaspråkligt namnbruk, beroende på om namnbrukarna i första hand använder namn eller pratar om namn.

Undersökningen av helsingforsares namnkännedom bygger vidare på studierna av namnbruket och undersöker vilka resurser namnbrukare i Helsingfors utnyttjar när de behöver använda ett namn i en svensk kontext men till exempel enbart känner till det finska namnet.

De finska inslagen studeras också för att fastställa vilken status de har när de lånas in i svenskan. En studie av dem i relation till etablerade modeller inom kontaktonomastiken visar att kategorierna bör utvidgas till att omfatta även oanpassade lånenamn, en kategori som tidigare inte inkluderats bland namnlån.

På en teoretisk nivå visar studien vikten av ett socioonomastiskt grepp i modern namnforskning och hur detta kan kombineras med insikter från kontaktonomastisk forskning. Eftersom materialet består av såväl tal som skrift ger studien en metodologisk möjlighet att studera namnbruket ur olika perspektiv och framförallt i dess kontext, vilket i sin tur öppnar för undersökningar om hur namnbrukare hanterar mötet av namn på två olika språk exakt i den stund kontakten sker.

Nyckelord: namnbruk, namnkännedom, namnkontakt, svenska ortnamn, finska ortnamn, Helsingfors, socioonomastik

Maria Vidberg
University of Helsinki

Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter

(Place names in contact in Helsinki. Finnish elements in the use of street names in Swedish-language contexts)

Abstract

This study focuses on Finnish elements in the usage of Swedish place names in Helsinki. The emphasis is on name usage and toponymic competence and the material consists of spoken and written data. The study uses socio-onomastic, folk-onomastic and contact-onomastic methods.

The results from the study of name usage show that there are three categories in the use of Finnish elements, i.e. 1) the use of a Finnish name only, 2) the use of a hybrid name, and 3) the parallel use of a Finnish and a Swedish name. The study distinguishes between the use of Finnish elements in names as either actual or meta-linguistic, depending on whether the names are used as such or whether they are talked about, respectively.

The study of toponymic competence builds on the findings in the study of name usage and investigates which resources Helsinkian name users utilize when they only know a Finnish name but need to refer to the place in question in a Swedish context.

The status of Finnish elements in Swedish contexts is furthermore studied in order to find out what status the Finnish names have when they are borrowed into Swedish discussions. The study shows that the established models of contact onomastics need to be expanded with a category of unadapted name loans.

On a theoretical level, the study shows the importance of a socio-onomastic approach in modern name research and how this can be combined with contact-onomastic research. Since the study addresses both spoken and written data, it is methodologically possible to study name usage from different perspectives and in particular in context, which opens up for studies on how name users deal with the encounter of names in two languages exactly at the moment when the contact occurs.

Keywords: name usage, toponymic competence, name contact, Swedish place names, Finnish place names, Helsinki, socio-onomastics

Förord

Tio år har gått sedan jag spelade in den intervju som kom att bli den första intervjun i mitt forskningsmaterial. Det var början på en resa jag nu ska sätta punkt för. Det har varit en intressant men utmanande tid och det är nu dags att tacka en rad människor som på olika sätt hjälpt mig under processen.

Mitt första och största tack går till mina handledare Jan-Ola Östman och Terhi Ainiala. Ni har kompletterat varandra på ett ypperligt sätt och engagerat er i mitt arbete både när det varit lätt och mindre lätt. Utan er viktiga vägledning och er inspiration hade jag inte rott det här i hamn.

Ett stort tack också till Leila Mattfolk som följt mig genom hela projektet och varit ett viktigt bollplank. Tack också för att du lärt mig så mycket om namnvård. Du är den jag jobbat mest och bäst med under dessa år, trots att vi egentligen aldrig varit kollegor.

Jag har haft den stora förmånen att ha en doktorandtjänst på Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen åren 2010–2016, vilket gjort att jag kunnat koncentrera mig på forskningen och skrivandet utan ekonomiska bekymmer. Doktorandgemenskapen på Nordica har varit viktig, liksom personalgemenskapen. Jag vill särskilt tacka Sandra Haavisto, Daniela Silén, Jenny Stenberg-Sirén och Sofia Stolt, som jag delat rum med, för gemenskap, skratt och diskussioner. Ett speciellt tack till Jenny som i synnerhet i slutskedet läst, kommenterat, ifrågasatt och uppmuntrat. Tack också till Lieselott Nordman för många viktiga samtal.

När jag började fanns det få doktorander i namnforskning vid institutionen, men när jag nu sätter punkt har jag fått vara en del av en gemenskap med ett tiotal doktorander inom namnforskningens olika områden. Även om våra ämnen är olika, binds vi ihop av vår gemensamma handledare Terhi Ainiala, som fört oss samman för seminarier och luncher. Det har varit värdefullt att få vara en del av den här gemenskapen.

Tack till Pamela Gustavsson, Gunilla Harling-Kranck, Johanna Lehtonen, Heikki Paunonen, Ritva Liisa Pitkänen, Peter Slotte och Sami Suviranta som läst och kommenterat delar av mina texter och svarat på e-postfrågor. Sami vill jag också tacka för hjälp med att rita kartor. Tack också till deltagarna vid Nordicas forskarseminarier för värdefulla kommentarer.

Tack till mina förhandsgranskare Staffan Nyström och Mona Forsskåhl för er noggranna läsning, era värdefulla kommentarer och era viktiga förbättringsförslag.

Jag vill också tacka min arbetsgivare Institutet för de inhemska språken för att jag fick vara tjänstledig i några veckor i slutskedet. Ett särskilt tack till Pirkko Nuolijärvi och Nina Martola.

Jag vill tacka Vasa nation (Erik och Sylvi Feldts fond), samt Svenska litteratursällskapet (Språkvetenskapliga nämnden) för understöd för konferensresor och fältarbeten.

Ett viktigt tack också till Marianne Blomqvist som väckte mitt intresse för namnforskning och introducerade socioonomastiken för mig.

Jag vill tacka mina informanter som ställt upp både för intervjuerna och för enkäten. Utan er insats hade jag inte kunnat göra den här studien. Jag är tacksam för att ni gav mig av er tid.

Tack till Martina Huhtamäki för korrekturläsning och till Allan Appelberg för omslaget.

Ett stort tack också till er på hemmaplan. Först och främst för att ni finns, men även för konkreta insatser för avhandlingen.

Helsingfors i maj 2016
Maria Vidberg

Innehåll

<i>1 Inledning</i>	9
1.1 Syfte och frågeställningar.....	10
1.2 Disposition.....	11
<i>2 Bakgrund</i>	12
2.1 Teoretisk bakgrund.....	12
2.2 Tidigare forskning.....	16
2.2.1 Ortnamnsforskning i Finland.....	16
2.2.2 Socioonomastisk ortnamnsforskning.....	18
<i>3 Helsingfors</i>	22
3.1 Helsingfors som språklig miljö.....	22
3.2 Helsingfors namnlandskap.....	23
3.2.1 De äldsta ortnamnen från 1500-, 1600- och 1700-talen.....	23
3.2.2 Ett allt mer tvåspråkigt namnlandskap på 1800-talet.....	24
3.2.3 Omfattande revideringar av gatunamnen i början av 1900-talet.....	25
3.2.4 Namnplanering på 2000-talet.....	26
<i>4 Material och metod</i>	27
4.1 Fokusgruppintervjuer.....	27
4.1.1 Informanter samt upplägg av intervjuerna.....	27
4.1.2 Materialkritik.....	31
4.2 Excerperat material.....	33
4.3 Enkätundersökning.....	34
4.4 Analysmetoder.....	35
<i>5 Resultat</i>	37
5.1 Sammanfattning av de fyra delstudierna.....	37
5.2 Olika typer av finska inslag i namnbruket.....	38
5.2.1 Enbart finska namn.....	39
5.2.2 Hybridnamn.....	40
5.2.3 Parallellt namnbruk.....	42
5.3 Metaspråkligt namnbruk.....	44
5.4 Orsaker till bruket av finska namn.....	48
5.5 Namnbrukares resurser i det tvåspråkiga namnlandskapet.....	50
5.6 De finska inslagens ställning som lånenamn i svenskan.....	53
<i>6 Sammanfattande diskussion</i>	54
<i>Referenser</i>	60
<i>Bilagor</i>	73
Bilaga 1: Karta över Helsingfors.....	73
Bilaga 2: Karta över stadsdelar informanterna bott i.....	74
Bilaga 3: Översikt över intervjuerna.....	75
Bilaga 4: Intervjufrågor.....	77
Bilaga 5: Tillståndsblankett.....	80
Bilaga 6: Enkätundersökning.....	81
<i>Studierna A–D</i>	83

Översikt över studierna A–D

Studie A: Vidberg, Maria, 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Skrifter 5/ NORNA-rapporter 85.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, Uppsala: NORNA-förlaget. S. 41–62.

Studie B: Vidberg, Maria, (2016, u.u.): Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö. *Folkmålsstudier* 54: 19 s.

Studie C: Vidberg, Maria, 2015: Gatunamnskänedom i en tvåspråkig miljö. I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6–9 juni 2012*. Red. av Birgit Eggert & Rikke Steenholt Olesen under medverkan av Bent Jørgensen. (NORNA-rapporter 91, band 2.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 245–261.

Studie D: Vidberg, Maria, 2014: Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors. *Namn och bygd* 102: 123–147.

1 Inledning

I ett samtal jag för med en dansk kollega på besök i Helsingfors glider diskussionen in på gatunamnen i Helsingfors och på tvåspråkigheten i staden. Den danska gästen konstaterar att svenskspråkiga helsingforsare är tvungna att känna till dubbelt så många gatunamn som finskspråkiga. Det här är ett rimligt och riktigt antagande om man utgår från att språkbrukarna i Helsingfors använder finska namn i finska sammanhang och svenska namn i svenska sammanhang samt att man inte klarar sig enbart på svenska och med svenska namn i Helsingfors.

När svenskspråkiga helsingforsare för ett svenskt samtal är det oftast svenska ortnamn som används i kommunikationen. Ibland stöter man likväl i den svenska kontexten på finska ortnamn som *Merihaka* och *Liisankatu* för orter som på svenska heter *Havshagen* och *Elisabetsgatan*. Också namn som *Hietaniemigatan* och *Reijolagatan* dyker upp som försvenskade former av de finska namnen *Hietaniemenkatu* och *Reijolankatu* för gator som på svenska heter *Sanduddsgatan* och *Grejusgatan*. Det händer också att namnbrukare hänvisar till orter både med ett finskt och med ett svenskt namn, till exempel genom att använda uttryck som *Eirastranden Eiranranta* i stället för enbart *Eirastranden*. Exempel av den här typen, dvs. finska namn, försvenskade former av finska namn samt ett finskt och ett svenskt namn parallellt, kan förekomma utan att samtalsparterna fäster någon uppmärksamhet vid dem. Det händer också att själva namnbruket, särskilt när finska namn används, får fokus för en kort stund i kommentarer som ”vad det nu heter på svenska” innan diskussionen fortsätter.

Trots att Helsingfors officiellt är en tvåspråkig stad och gatorna namnges på bägge språken förekommer det alltså att finska namn används även i svenskan. Denna typ av namnbruk kan vid en hastig blick avfärdas som något som enbart förekommer i (slarvigt) talspråk. Detta fenomen förekommer dock också i mer formella kontexter, exempelvis i tidningstexter och på myndigheters webbplatser. Finska inslag i det svenska namnbruket förekommer alltså såväl i tal som i skrift och såväl i formella som i mer informella kontexter.

I den här undersökningen analyserar jag olika typer av finska inslag i svenskt namnbruk och exemplifierar med i första hand faktiskt förekommande namnbruk. Jag skapar en överblick över bruket genom att studera namnbruk i tal och skrift. Jag reder ut varför finska namn egentligen används i svenskan och vilka faktorer som bidrar till bruket av finska namn, både i denna inledande översikt och i fyra separata studier som bifogas. Dessa delstudier hänvisas i fortsättningen till som studierna A–D.

Det gemensamma för de fyra delstudierna är namnbruket och namnkännedomen bland svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors åren

2006–2012. Dessutom studerar jag de finska inslagens ställning i svenska kontexter.

1.1 Syfte och frågeställningar

Studiens övergripande syfte är att undersöka hur helsingforsiska namnbrukare använder ortnamn samt hur de förhåller sig till ortnamn och bruket av namn. Särskilt fokus ligger på finska inslag i ortnamnsbruket i svenska kontexter i Helsingfors.

Jag närmar mig syftet ur tre synvinklar, och ställer följande frågor som berör namnbruk, namnkännedom och finska inslags ställning i svenskan:

1. Hur ser namnbruket ut bland svenskspråkiga helsingforsare i svenska kontexter?
 I vilken mån förekommer finska inslag och hur ser dessa inslag ut?
 Vilka orsaker ligger bakom förekomsten av de finska inslagen?
 Signalerar namnbrukarna en medvetenhet om inslagen?
2. Hur ser namnkännedomen kring finska och svenska ortnamn, speciellt gatunamn, ut bland svenskspråkiga helsingforsiska namnbrukare?
 Vilka resurser utnyttjar namnbrukarna då de endast känner till det finska namnet för en ort men behöver hänvisa till den i en svensk kontext?
3. Vilken ställning har de finska inslagen när de lånas in i svenskan?
 Kan resultaten från den empiriska undersökningen på ett tillfredsställande sätt placeras in i etablerade modeller inom kontaktonomastiken eller bör existerande modeller utvidgas eller omdefinieras?

Med utgångspunkt i dessa frågor vill jag bidra med kunskap om bruket av namn, kännedom om namn samt förhållningssättet till finska inslag bland svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. Den första gruppen av frågor är starkt empiridrivna och reder ut själva namnbruket och utgör grunden för de två övriga frågeställningarna. Den är utgångspunkt för diskussionen kring namnkännedom, som studeras i mindre omfattning men som också är empirisk till sin art. Utgående från resultaten av de två första frågeställningarna vill jag bidra med kunskap som kan utnyttjas inom och tillämpas på namnplanering såväl specifikt i Helsingfors som i tvåspråkiga områden generellt. Den tredje frågeställningen, där de finska inslagens status i svenskan diskuteras, har ett mer teoretiskt perspektiv och diskuterar vilken ställning de finska inslagen får i det svenska namnbruket. Även här gäller det i första hand Helsingfors, men resultaten kan också generaliseras till att gälla andra tvåspråkiga miljöer.

1.2 Disposition

I detta första kapitel ger jag en introduktion till studien samt redogör för syftet och frågeställningarna. I kapitel 2 förankrar jag arbetet teoretiskt, definierar de termer jag använder samt ger en bakgrund till ortnamnsforskning i Finland samt till socioonomastisk forskning kring ortnamn. I kapitel 3 ger jag en överblick över Helsingfors historia ur språk- och namnsynvinkel; först den språkliga utvecklingen i staden, sedan ortnamnens och gatunamnens historia från stadens grundande till dagens namnlandskap, med tyngdpunkt på det tvåspråkiga namnlandskapets framväxt. I kapitel 4 presenterar jag forskningsmaterialet, insamlingsmetoderna samt analysmetoderna. I kapitel 5 sammanfattar jag studierna A–D, gör synteser av de olika typerna av finska inslag som sorterar under faktiskt och metaspråkligt namnbruk. Jag redogör för orsakerna till bruket av finska gatunamn i svenska kontexter, för namnbrukarnas strategier för att handskas med namnen i ett tvåspråkigt namnlandskap samt för de finska inslagens ställning i svenskan. I kapitel 6 gör jag en sammanfattande diskussion kring resultaten. Efter referenserna bifogas bl.a. kartor samt intervju- och enkätformulär. Därefter ges studierna A–D som bilagor. Studierna har följande titlar: *Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors* (Studie A, Vidberg 2009), *Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö* (Studie B, Vidberg 2016, u.u.), *Gatunamnskänedom i en tvåspråkig miljö* (Studie C, Vidberg 2015) och *Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors* (Studie D, Vidberg 2014).

2 Bakgrund

2.1 Teoretisk bakgrund

Jag förankrar studien i de resultat som den traditionella namnforskningen gett och kombinerar dem med synsätt som är dominerande i dag. För att förstå namnbruket och namnkännedomen i Helsingfors och för att skapa en helhetsbild av dessa använder jag mig av en kombination av tre olika perspektiv inom onomastiken: *socioonomastik*, *folkonomastik* och *kontaktonomastik*. För en studie av namnbruket måste namnen ses som en del av en kontext, vilket socioonomastiken ger ramar för. Genom att anta det synsätt som folkonomastiken erbjuder, kommer jag åt de förhållningssätt namnbrukare har till namn och namnbruk. Utgående från kontaktonomastiska perspektiv kan jag studera de finska inslagens ställning i den svenska kontexten.

Tyngdpunkten inom ortnamnsforskningen låg länge på strukturen hos namn och namnsystem, på namngivningsgrunder och semantisk klassificering av namn. När en strukturell och semantisk bild av namnförrådet skulle konstrueras, dök frågor om namnbruk och variation upp, vilket lade grunden för den socioonomastiska inriktningen. (Se Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 70, 72–73 och 2012 s. 53–54 samt Ainiala 2016b s. 371–372). *Socioonomastiken* är den disciplin inom sociolingvistik som studerar namn i deras kontext (Ainiala 2016b s. 371). Primärt studerar den bruket av namn samt variationen i detta bruk (Ainiala 2008 s. 3, Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2012 s. 56, Nyström 2010 s. 8–9 och Akselberg 2010 s. 16). Centrala perspektiv är den sociala och kulturella kontexten (Ainiala 2016b s. 371, se också Nicolaisen 1985, Naumann 1989 [1984], Walther och Schultheis 1989 [1974] samt Debus 1995). I min studie ligger bruket av finska namn och övriga finska inslag i den svenska kontexten i fokus, vilket jag studerar med socioonomastiska metoder (för konkreta analysmetoder, se 4.4).

Genom att anlägga ett *folkonomastiskt* synsätt kommer jag åt namnbrukares uppfattningar av enskilda namn och namnbruket som helhet (jfr Ainiala och Halonen 2011 s. 193 och Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2012 s. 58). Folkonomastiken går tillbaka såväl på socioonomastiken som på folklingvistik (jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 77 och 153–154) och själva termen är parallell med termerna *folklingvistik* och *folkdialektologi* (Ainiala 2016b s. 378; för introduktion till folklingvistik, se Niedzielski & Preston 2000). Trots att termen *folkonomastik* är rätt ny, har dess metoder utnyttjats också tidigare (Ainiala 2016b s. 378), vilket även jag gjort i studie B. Det jag studerar med folkonomastiska metoder är det metaspråkliga namnbruket i mitt material, vilket bidrar med kunskap om orsakerna till bruket av finska namn i svenska kontexter.

Inom *kontaktonomastiken* ligger fokus på inlänning av namn och namnelement mellan olika språk och kulturer (Ainiala, Saarelma &

Sjöblom 2008 s. 67 och 2012 s. 49). För en introduktion till kontakt-onomastiken, se Sandnes 2016. Disciplinen bottenar i kontaktlingvistik (för en översikt, se Thomason 2001). Jag får användning för kontaktonomastiken i studiet av den ställning de finska inslagen har i det svenska namnbruket. Frågan är om de finska inslagens ställning och status i svenskan överhuvudtaget kan ses som enhetlig eller bör exempelvis inslagen av enbart finska namn och hybridnamn studeras separat. För att kunna besvara dessa frågeställningar studerar jag först och främst namnen utgående från den traditionella kategoriseringen inom kontaktonomastiken, dvs. som anpassningslån och översättningslån (se t.ex. Pitkänen 1985b s. 36, Zilliacus 1980 s. 320 eller Pellijeff 1966 s. 86–87), för att se i vilken uträkning de finska inslagen passar in i dessa tidigare teoretiska ramar. Vidare studerar jag inslagen med utgångspunkt i officiella och inofficiella namn (se mer nedan). Vilken status inslagen får i svenskan är här alltså en central frågeställning. Studien ger kunskap om vilka effekter den kontakt som uppstår mellan namnen har mer generellt.

Helsingfors hör till ett svensk-finskt språkkontaktområde, där språken länge stått i kontakt med varandra. Ortnamn har lånats in både som anpassningslån, som i exemplet *Sörnäs* → *Sörnäinen*, med den ursprungliga svenska formen **Södernäs* (Paikkala 2007 s. 439), och översättningslån, som i exemplet *Hagnäs* → *Hakaniemi* (*haka* 'hage', *niemi* 'näs'), en form som föregicks av anpassningen *Hagnäsi* (Paikkala 2007 s. 64). Inlåningen har mestadels skett i riktning från svenskan till finskan. Behovet av finska ortnamn var stort på 1800-talet när andelen finska invånare ökade i den dittills i praktiken enspråkigt svenska miljön (jfr HG 1 s. 44–45). Resultatet av kontakten mellan namn är synlig i namnlandskapet i staden i dag, med gatunamn på två språk. Exempelen ovan har gett upphov till gatunamnen *Sörnäsgatan* (fi. *Sörnäistenkatu*) och *Hagnäsgatan* (fi. *Hakaniemenkatu*).

Den kontakt jag fokuserar är emellertid den som sker i namnbruket i dag, i riktning från finskan till svenskan. Den tidigare inlåningen av namn orsakades av att finska namn saknades, och därför lånades svenska namn in och fyllde ut luckorna. I dag finns inga sådana luckor, utan alla namn har både finska och svenska former. Den påverkan jag ringar in är den som sker i kontakten mellan svenskspråkiga invånare i Helsingfors, inte mellan svenskspråkiga och finskspråkiga. Den sker i svenska kontexter, såväl i informella samtalskontexter som i mer formella skriftliga kontexter (jfr fokusgruppintervjuerna och de excerperade exemplen i 4.1 och 4.2 samt diskussionen i studie D). Påverkan mellan namn kan ske i kommunikation mellan 1) tvåspråkiga namnbrukare, 2) enspråkiga talare av olika språk och 3) en- och tvåspråkiga namnbrukare (jfr Pedersen 2001 s. 103). I min studie handlar det om att kontakten sker mellan namnbrukare som utöver svenska även behärskar finska åtminstone på en sådan nivå att de kan diskutera finska ortnamn (jfr Pitkänen 1985a s. 474 och Pellijeff 1966 s. 87–88). Kontakten sker ändå inom den svenska kontexten, vilket kan verka motsägelsefullt. Som jag ser det är den kontext som kontakten förekommer

i svensk, även om den inte är isolerad från den finska och tvåspråkiga kontexten i staden (jfr Weinreichs definition av språkkontakt 1968 [1953] s. 1 där två eller flera språk står i kontakt med varandra om de används omväxlande av samma personer).

Vid operationaliseringen av den teoretiska referensramen behövs vissa centrala termer som verktyg. Dessa termer definierar jag i det följande. Den grupp av namn som ligger i fokus för den här studien är *gatunamn*, som jag förstår som ett brett begrepp som utöver namn på gator också innefattar namn på bland annat torg, parker och stadsdelar. Gatunamn är med andra ord sådana namn som faller inom ramarna för den kommunala namnplaneringen (jfr Johansson 2007 s. 27). Gatunamn sorterar under *ortnamn*, dvs. propriella uttryck som identifierar och betecknar orter (se t.ex. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 86 och 2012 s. 63 och Nyström, Brylla, Frändén, Wahlberg & Vikstrand 2013 s. 11). De namn som primärt förekommer i studien är *ortnamn i stadsmiljö*, ett begrepp som innefattar ortnamn som förekommer i städer (jfr Wahlberg 2013 s. 25 och Ainiala 2003a s. 208–209). Alla ortnamn som ligger inom en stads administrativa gränser kan inte utan vidare ses som namn i stadsmiljö, eftersom det inom städer också kan finnas områden som inte är stadslika, liksom det utanför städernas administrativa gränser kan finnas stadslika områden (jfr Ainiala 2003a s. 208–209). I studien analyseras i första hand ortnamn i den helsingforsiska stadsmiljön, men ibland diskuteras också orter och namn utanför stadens gränser och en del av dessa namn placerar sig utanför stadsmiljöer. Som helhet placerar sig namnen i studien ändå inom gränserna för kategorin ortnamn i stadsmiljö.

I materialet för denna studie förekommer både officiella och inofficiella ortnamn. *Officiella ortnamn* är i huvudsak namn som omfattas av den kommunala namnplaneringen. Även andra namn (t.ex. kommersiella namn, såsom namn på restauranger och butiker) som är synliga i gatubilden kan kategoriseras som officiella ortnamn när de används polysemiskt som ortnamn. De namn som enligt definitionen ovan inte är officiella kan ses som *inofficiella ortnamn* (se Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 131, 137 och 2012 s. 105 samt Ainiala 2003a s. 209). Till gruppen inofficiella ortnamn hör bl.a. slangnamn för gator och stadsdelar, som *Manskun* för Mannerheimvägen och *Hesaren* för Helsingegatan (för fler exempel, se Paunonen & Paunonen 2010), inofficiella namn på byggnader, exempelvis *Korvhuset*, samt appellativ som används som proprier, exempelvis *Torget* eller *Metrostationen* (jfr Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 137–143 och Wahlberg 2013 s. 19). Namnbrukare använder ofta både officiella och inofficiella namn och den repertoar av namn de använder i vardagen kan bestå av namn ur bägge kategorierna, utan att det har någon egentlig betydelse för deras namnbruk (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2012 s. 110). För den här studien är distinktionen emellertid viktig, eftersom den fungerar som ett verktyg för kategorisering av de finska inslagen.

Andra centrala begrepp i studien är *namnbruk* och *namnkännedom*. Med *namnkännedom* avser jag hur (väl) namnbrukare känner till namn (jfr *toponymic competence* i Ainiala 2008 s. 4–7 och 2016b s. 374–376). Namnkännedom diskuterar jag i studie C. Med *namnbruk* avser jag användningen av namn i deras respektive kontext. Namnbruket delar jag vidare in i *metaspråkligt* och *faktiskt namnbruk* för att komma åt olika aspekter av det. Med begreppet *metaspråkligt namnbruk* avser jag situationer där namn *omtalas* medan begreppet *faktiskt namnbruk* står för de fall då namn konkret *används* (i en diskussion). Distinktionen är ändå i praktiken svår att göra. Även om jag med metaspråkligt namnbruk på ett teoretiskt plan hänvisar till situationer där man pratar om ett namn, är det ofta så att namnet samtidigt brukas när namnbrukare talar om det. Men i sådana situationer används namnet inte för att peka ut referenten bakom det, utan för att diskutera själva namnet. Med hjälp av denna indelning kan jag systematiskt studera olika aspekter av namnbruket. Det metaspråkliga namnbruket delar jag vidare in i *explicit* och *implicit metaspråklighet*. *Explicit metaspråklighet* tar sig uttryck i antingen kommentarer till enskilda namn eller som kommentarer till namnbruk generellt. *Implicit metaspråklighet* visar sig som parallellt bruk av två namn (se närmare i 5.2.3 och 5.3).

Största delen av de namn som förekommer i materialet är svenska, men finska och finskinfluerade namn som förekommer i det svenska namnbruket utgör ett betydande inslag. Jag refererar till dessa med beskrivningen *finska inslag i namnbruket*. I begreppet inkluderar jag rent finska namn som förekommer i det svenska namnbruket, hybridnamn och parallellt bruk av ett finskt och ett svenskt namn. Dessa tre typer av finska inslag är exempel på faktiskt namnbruk. Termen *finska namn* använder jag här mycket specifikt för att syfta på finska gatunamn i Helsingfors men även på finska ortnamn mer generellt (se närmare i avsnitt 5.2.1). Med termen *hybridnamn* avser jag två olika typer av namn: 1) en kombination av de officiellt fastställda parallellformerna av ett gatunamn på finska och svenska, där den ena leden (oftast förleden) är finsk och den andra (oftast efterleden) är svensk (studie D s. 124) och 2) namnformer som i sig består av två svenska leder och där finsk interferens är synlig i antingen för- eller efterleden (se närmare i avsnitt 5.2.2). *Parallellt namnbruk* är ett begrepp jag anlitat när namnbrukaren använder ett finskt och ett svenskt gatunamn parallellt i samma utsaga, ofta genast efter varandra (se närmare i avsnitt 5.2.3).

2.2 Tidigare forskning

2.2.1 *Ortnamnssforskning i Finland*

Svenska ortnamn har tecknats upp i Finland sedan slutet av 1800-talet, först under ledning av Svenska landsmålsföreningen, senare under ledning av Svenska litteratursällskapet (jfr Zilliacus 2002 s. 10). Finska namn har samlats in av Finsk-Ugriska Sällskapet och Vetenskapliga samfundens delegation sedan början av 1900-talet. Mest intensiva var insamlingarna på svenskt håll på 1950- och 1960-talen och på finskt håll på 1960- och 1970-talen. De svenska ortnamnssamlingarna förvaras i Svenska litteratursällskapets arkiv och antalet upptecknade namn antas uppgå till cirka 400 000.¹ De finska uppteckningarna finns i Institutet för de inhemska språkens² arkiv och antalet ortnamnsuppteckningar uppgår till cirka 2,6 miljoner³ namn. (Jfr Paikkala 2007 s. 7, Paunonen 1976 s. 386–388, Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 43, 45–46; se även 2012 s. 38–41, Ainiala och Pitkänen 2002 s. 82, Ekrem, Gustavsson, Korhonen m.fl. 2010 s. 36.)

I början av 1900-talet kretsade diskussionen inom ortnamnsforskningen kring hur gammal den svenska befolkningen i Finland är och därmed hur gamla de svenska ortnamnen i Finland är. Numera är den vedertagna åsikten bland ortnamnsforskare att de svenska ortnamnen härstammar från medeltiden, men när diskussionen gick som hetast försökte Saxén (1910), Pipping (1918) och Karsten (1921 och 1923) med hjälp av ortnamnen bevisa att den finlandssvenska befolkningen härstammade från förhistorisk tid, men fick mothugg av Ojansuu (1920). Det gemensamma för parterna i tvisten var att de alla gjorde vad som i dag kan ses som godtyckliga namntolkningar. Under krigsåren 1939–1945 ebbade tvisterna ut och ledde till ett fruktbart samarbete mellan finlandssvenska och finska namnforskare. Forskningen kring ortnamn har i hög grad byggt på de uppteckningar som gjorts och den finlandssvenska och finska forskningen har i stort sett följt samma huvudspår. (Se Ainiala och Pitkänen 2002 s. 79, 92, Huldén 2001 s. 7–8, Paikkala 2007 s. 8, Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 68 och 2012 s. 50 samt Pitkänen 1985b s. 20–21.)

Under den senare halvan av 1900-talet låg tyngdpunkten på forskning kring namnförrådet som helhet, särskilt med inriktning på namnsystem och strukturen hos namn, namngivningsgrunder och semantisk klassificering av namn. Finlandssvenska och finska namnforskare samarbetade och utvecklade modeller och metoder tillsammans. Zilliacus (1966) skapade

¹ I Svenska litteratursällskapets arkiv är samlingarna ordnade sockenvis. Kopior av dessa samlingar finns i Institutet för de inhemska språkens arkiv, där namnsedlarna är ordnade landskapsvis och i alfabetisk ordning.

² Tidigare: Forskningscentralen för de inhemska språken.

³ I siffran ingår också samiska namn samt namn som tecknats upp i områden utanför Finlands gränser: t.ex. i de områden som avträdades i Karelen samt i områden med finsk befolkning i Sverige och Norge (Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 43–44 och 2012 s. 38).

den syntaktisk-semantiska modellen för analys och klassificering av ortnamn och Kiviniemi (t.ex. 1975) vidareutvecklade den. Slotte (1978) studerade namntyper. Terminologin inom den finländska namnforskningen var brokig på 1900-talet och det skulle dröja till 1970-talet innan en enhetlig terminologi etablerades, vilket skedde mycket tack vare det tvåspråkiga verket *Nimistöntutkimuksen terminologia – Terminologin inom namnforskningen* som gavs ut av Kiviniemi, Pitkänen och Zilliacus år 1974. (Jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 70, 72–73 och 2012 s. 53–54, Ainiala och Pitkänen 2002 s. 85–86, 95–96, 98; se också Paikkala 2007 s. 8.)

De centrala resultaten av forskningen kring etymologier i Finland redovisas i ortnamnslexikonet *Suomalainen paikannimikirja* (Paikkala 2007). Till viktiga studier kring svenska ortnamns etymologier hör äldre bidrag som Ahlbäck (t.ex. 1974 och 1986), Granlund (1956 [ny upplaga 1979] och 1965), Thors (1964 och 1972) och Westman (1935 och 1940) och nyare bidrag som Zilliacus (1989), Harling-Kranck (1990), Valtavuo-Pfeifer (1998) och Huldén (2001). Resultaten av den etymologiska forskningen har även utnyttjats i forskning om bebyggelsehistoria, bland annat av Thors (1953) och Zilliacus (1990).

Lånenamnen i språkkontaktområdet mellan det svenska och det finska⁴ har studerats av t.ex. Valtavuo-Pfeifer (*Svenska skärgårdsnamn i norra Satakunta* 1975), Kartano (*Ortnamnen i Mörskom* 1977), Kiviniemi, Harling-Kranck, Slotte & Pitkänen (*Der Namenbestand an der finnisch-schwedischen Sprachgrenze* 1977), Zilliacus (*Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland: presentation av ett forskningsprojekt* 1980) och Pitkänen (*Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö* 1985b). Till stor del skedde forskningen i samarbete mellan finlandssvenska och finska forskare, bland annat i form av projektet *Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland* under ledning av Zilliacus och Kiviniemi. I och med dessa projekt hade studier av namn i olika områden och landskap gjorts i de svenska delarna av Finland och en bred bild av namnförrådet utanför städerna skapats. (Se Paikkala 2007 s. 7 och 9, Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 48, 62–63, 67–70 och 2012 s. 49–50, Ainiala och Pitkänen 2002 s. 91, 105, Huldén 2001 s. 8–10 samt Pitkänen 1985b s. 20.)

På 1980- och 1990-talen sysselsattes namnforskarna av tillämpad namnforskning, dvs. forskning relaterad till namnplanering och namnvård, bland annat med anledning av att vägar i glesbygden skulle namnges systematiskt och eftersom granskning av namnen på grundkartor inleddes. Den tillämpade namnforskningen berörde även namnplanering och namnvård i städerna. (Se t.ex. Slotte 1980, Viljamaa-Laakso 1998 och Paikkala, Pitkänen & Slotte 1999.)

⁴ Utöver kontaktområdet mellan det svenska och det finska vid kusterna och i skärgården har också gränsen mellan det finska och det samiska i norra Finland lämpat sig väl för denna typ av forskning (jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 67 och 2012 s. 49).

Under en lång tid i ortnamnsforskningens historia i Finland låg fokus på namn på landsbygden och i skärgården, på namnens bakgrund samt på namnsystem, och det var ofta namngivaren och namngivningsgrunderna som stod i centrum för forskarnas intresse. Småningom växte också ett intresse för studiet av namnbrukaren och namnbruket fram. Människors bruk av namn kom ortnamnsforskarna i praktiken i kontakt med redan under sina fältinsamlingar av ortnamn, även om man kanske inte såg det ur den synvinkeln. (Jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 75, 80–81 och 2012 s. 56.) Den socioonomastiska inriktningen är en naturlig fortsättning på den materialbaserade forskningen och bygger på en solid tradition. Men trots att det under en lång tid gjorts ortnamnsinsamlingar i vårt land, saknas samlingar över ortnamn i stadsmiljö nästan totalt och därför har så gott som varje forskare inom detta område fått börja med att själv samla in sitt material. (Se Ainiala 1997 s. 13 och 2002 s. 84, 86.) I och med att den socioonomastiska forskningen ofta studerar namnen i deras kontext, som delar av samtal, är det material som behövs dessutom mycket olikt det som tidigare samlats in för ortnamnsforskning (se Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 79, Ainiala 2015 s. 11–12, se även studierna A, B och D).

2.2.2 Socioonomastisk ortnamnsforskning

Bruket av ortnamn lyftes fram av Slotte, Zilliacus & Harling redan år 1973 men studien sågs då främst som ett sätt att komplettera tidigare forskning, inte som en ny forskningsinriktning. Det var först på 1990-talet som studiet av namnbruk stärktes och det dröjde till 2000-talet innan man systematiskt började studera ortnamn i stadsmiljö och namnforskningen i Finland fick nytt fokus. Det hade ändå förekommit forskning kring namn i stadsmiljö ur andra synvinklar tidigare. Studier av gatunamn och deras bakgrund har getts ut i många städer, i Helsingfors i tre band (HG 1–3). I Helsingfors har även slangnamn dokumenterats (se Paunonen och Paunonen 2010). Finska skolelever har också bidragit till insamlingar som skett i samarbete mellan Institutet för de inhemska språken, föreningen Stadin slangi och dagstidningen Helsingin Sanomat. (Se Ainiala 2002 s. 84 och Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2008 s. 52.)

I Zilliacus (1973) studeras namnkunnandet på landsbygden, på kusten och i skärgården. För studien valdes områden som representerar olika delar av det svenska Finland liksom olika landskapstyper, men möjligheten att studera namn i stadsmiljö diskuteras överhuvudtaget inte.⁵ Materialinsamlingen skedde genom intervjuer, så att forskarna antecknade de namn informanterna kunde. (Se Slotte, Zilliacus och Harling 1973 s. 99, jfr också Ainiala, Komppa, Mallat och Pitkänen 2000 s. 332.) Studien har fungerat som modell för senare studier. Slotte (1976) studerade namnkännedom

⁵ Också intresset för talspråket i städerna vaknade först vid den här tiden och var alltså fortfarande ett outforskat område. Talspråket i städerna har studerats systematiskt sedan 1960-talet medan språket på landsbygden – dialekterna – varit föremål för forskning redan under hundra år. (Jfr Nyholm 1984 s. 1 och Paunonen 2006 s. 14.)

även i *Ortnamns räckvidd: namnbruk och namnkunnande* och ett par mindre studier av Kepsu (1990) och Pitkänen (1996) publicerades, men i övrigt hände inte mycket inom det nya forskningsområdet.

Det skulle räcka till slutet av 1990-talet innan följande större socioonomastiska studie i Finland, *Muuttuva paikannimistö* (Ainiala 1997), såg dagens ljus. I det här arbetet studerar Ainiala ortnamnsförrådets förändring i två byar på den finska landsbygden. Också hon rör sig alltså fortfarande i rural miljö, men menar att namnforskning som fokuserar på hur ortnamn bevaras, förändras och byts ut är socioonomastisk (Ainiala 1997 s. 13 och 2002 s. 84, 86).⁶

Den socioonomastiska forskningen kring ortnamn i städerna kom i gång ordentligt på finskt håll i början av 2000-talet genom projektet *Kaupunkinimistö* ('det urbana namnförrådet'). Projektet, där ett fyrtiotal studenter deltog, pågick åren 2001–2003 som ett samarbete mellan Institutet för de inhemska språken och fem finländska universitet. Projektet resulterade i en artikelsamling med namnet *Kaupungin nimet: kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä* (Ainiala 2005) där också studenters bidrag publicerades. Fokus i projektet låg på inofficiella namn, ett område som inte kartlagts systematiskt tidigare. (Se t.ex. Ainiala 2002 s. 82–86, Ainiala 2003a s. 207 och Ainiala 2003b s. 13.)

Följande större projekt var *Förändringar i namnlandskapet i stadsdelar i Helsingfors med allt större sociolingvistisk variation* som pågick åren 2007–2009.⁷ Projektet var tvärvetenskapligt och breddade den finländska socioonomastiska forskningens synvinkel från enbart språkvetenskaplig till kulturgeografisk och socialpsykologisk. Projektet fokuserade på namnförrådet i staden som helhet och inkluderade både officiella och inofficiella namn. Eftersom de officiella och de inofficiella namnen lever sida vid sida både i områdets, i samhällets och i individens namnförråd, kunde man genom att beakta namnförrådet som helhet skapa en heltäckande bild av det. Projektet koncentrerade sig på namnbrukare och namnbruk i stadsdelarna Berghäll och Nordsjö i Helsingfors. Tyngdpunkten låg på finskspråkiga helsingforsares namnbruk (Eskelinen 2008, Karbin 2005, Vihmalu 2005 och Tegelman 2006) men också namnbruket bland personer med somalisk bakgrund undersöktes: av Ainiala (2010a) ur ett onomastiskt perspektiv och av Likki (2008) ur ett socialpsykologiskt perspektiv. Inom ramarna för projektet publicerades studier också internationellt (Ainiala 2008, Paunonen, Vuolteenaho och

⁶ Ainialas studier ledde till projektet *Paikannimistön muuttuminen* ('ortnamnsförrådet i förändring'), ett samarbete mellan Institutet för de inhemska språken samt institutionerna för finska språket vid universiteten i Helsingfors och Tammerfors (Ainiala 1997 s. 11–12; se också Ainiala 2010b).

⁷ Den del av mitt forskningsmaterial som består av fokusgruppintervjuer är insamlat och arkiverat inom ramarna för projektet som administrativt sett var ett samarbete mellan Institutet för de inhemska språken och Geografiska institutionen vid Helsingfors universitet och leddes av Terhi Ainiala och Jani Vuolteenaho.

Ainiala 2009, Vuolteenaho och Ainiala 2009). Se närmare om projektet i Ainiala (2003b s. 16) och Ainiala och Vuolteenaho (2005 s. 379–380).

På svenskt håll i Finland vaknade intresset för socioonomastiska studier av ortnamn i stadsmiljö i mitten av 2000-talet när Svenska litteratursällskapet initierade projektet *Namnen i våra städer* år 2005. Syftet med projektet var att dokumentera det inofficiella namnskicket i den urbana miljön på 2000-talet. I projektets regi har nio insamlingar i Finland gjorts.⁸ (Se Ekrem, Gustavsson, Korhonen m.fl. 2010 s. 38.) I övrigt är det främst i magisteravhandlingar som socioonomastiska studier av ortnamn gjorts i Svensktfinland.⁹ Förutom min magisteravhandling *Stadsnamn i Nykarleby – en socioonomastisk studie av ortnamn och attityder till dem* (Vidberg 2007; för de viktigaste resultaten se Vidberg 2008), har socioonomastiska studier av ortnamn gjorts i Helsingfors (Seiskari 1993, Seppälä 2008), Vasa (Sundqvist 2010), Borgå (Grönroos 2013) och på Halstö i Snappertuna (Öhman 2010). Blomqvist (se t.ex. 1997) hör till de finlandssvenska forskare som publicerat artiklar om ortnamn i stadsmiljö, också med sociolingvistisk vinkling.

År 2010 publicerades *Namn – en spegel av samhället förr och nu* (Nyström 2010) där forskare från de nordiska länderna (bl.a. Löfdahl & Wenner 2010 och Pedersen 2010) diskuterar socioonomastikens olika områden med utgångspunkt i olika typer av namn, dock inte enbart ortnamn. Övriga nordiska exempel på socioonomastiska studier med inriktning på ortnamn är Johansson (2007), Nyström (2013), Löfdahl & Tingsell (2013), Berezkina (2013), Akselberg (2010) och Magnussen (2008). Färskast studier inom finländsk socioonomastisk ortnamnsforskning är t.ex. Ainiala, Lappalainen och Vuolteenaho (2015) och Ainiala (2015). All nordisk forskning kring ortnamn i stadsmiljö i dag är inte socioonomastisk, vilket framgår bland annat av studierna i Mattfolk, Vidberg och Gustavsson (2013).

Överlag har det sociolingvistiska, kulturella och samhälleliga greppet förstärkts inom den europeiska namnforskningen på 2000-talet på bekostnad av den etymologiska och historiska inriktningen, men i Finland skedde övergången några decennier tidigare än i många andra länder (jfr Ainiala, Saarelna och Sjöblom 2008 s. 75, 80–81 och 2012 s. 56).¹⁰

⁸ Helsingfors (SLS 2092), Mariehamn (SLS 2093), Jakobstad (SLS 2105), Nykarleby (SLS 2110), Borgå (SLS 2113 och SLS 2199), Karleby (SLS 2120), Ekenäs (SLS 2169) och Vasa (SLS 2189). En samling för Lovisa är under arbete och kommer att arkiveras med signumet SLS 2288.

⁹ Två doktorsavhandlingar som använder sig av socioonomastiska metoder, men som inte studerar ortnamn utan fartygsnamn (Schybergson 2009) respektive personnamn (Nakari 2011), har dock publicerats.

¹⁰ Trots att tyngdpunkten inom den finländska ortnamnsforskningen i dag i hög grad ligger på det socioonomastiska perspektivet och namn i stadsmiljö, pågår också annan forskning. Bland allmänheten finns ett intresse för studier av ortnamns etymologier och som en följd av dessa studier blossar det då och då upp livliga debatter i dagstidningarna. År 2007 var boken *Röster från forntiden. Gamla ortnamn berättar* (Wilson 2007) aktuell i det här avseendet (för en analys av debatten, se Strandén-Backa u.u.).

Centrala internationella studier är Naumann (1989 [1984]), Nicolaisen (1985), Walther & Schultheis (1989 [1974]), Pablé (2009), Ainiala (2016a samt 2016b), Puzey (2016) och Kostanski (2016), av vilka de tre sista ingår i *The Oxford Handbook of Names and Naming* (Hough 2016) där socioonomastiken ges ett eget kapitel, som även behandlar ortnamn.

Under de senaste åren har också folkonomastiska studier, där fokus ligger på vad namnbrukarna själva säger om namn och namnbruk, blivit aktuella (se Ainiala 2016a och Ainiala och Halonen 2011).

Den socioonomastiska forskningen kring ortnamn i stadsmiljö har vuxit mycket på några årtionden och är i dag en av de mest utbredda inriktningarna inom namnforskningen i Finland. När den slog igenom i början av 2000-talet låg fokus ofta på inofficiella namn för att senare fokusera på namnförrådet som helhet, vilket kan ses som en fruktbar utveckling eftersom namnbrukarna själva sällan ser på sitt namnbruk som indelat i inofficiella och officiella namn (jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2012 s. 110). Forskningen baserar sig i dag till stor del på fokusgruppintervjuer så att namnen och namnbruket kan studeras i sin kontext. Största delen av studierna i Finland berör finska namn. Denna studie bidrar till att lyfta upp studiet av svenska namn på samma nivå.

3 Helsingfors

3.1 Helsingfors som språklig miljö

Helsingfors har ända sedan staden grundades i mitten av 1500-talet varit en tvåspråkigt svensk och finsk miljö, men vilket språk som varit majoritetsspråk har varierat under seklernas lopp. När staden grundades var den omgivande landsbygden starkt svenskspråkig, men staden hade både finska och svenska invånare. I mitten av 1700-talet blev staden på bara ett par decennier starkt svenskspråkig och utvecklingen fortsatte i och med att Helsingfors år 1812 blev Finlands huvudstad och landets förvaltning samt universitetet flyttades till staden. Svenskans ställning var som starkast i mitten av 1800-talet. Vid den här tiden ökade också andelen inflyttare, bland annat ryssar, balter, polacker, judar och tyskar. (Se Waris 1950 s. 9–10, 17–19, 22–24, 29–32 och Paunonen 2006 s. 19, 21; jfr också Tandefelt 2002 s. 11–14.)

Svenskan i Helsingfors har sina rötter på två olika håll. Dels kom språket med ämbetsmännen från den tidigare huvudstaden Åbo, dels har den sitt ursprung på den nyländska landsbygden. Helsingforssvenskan har, i motsats till exempel till de svenska dialekterna i Nyland, haft tät kontakt med och påverkats av andra språk, bland annat av finskan, ryskan, tyskan och senare även av engelskan. (Jfr Nyholm 1980 s. 43, 50, 52, 59–61 och 1984 s. 5, Paunonen 2006 s. 34–35 och Waris 1973 [1932] s. 98–103.)

När inflyttningen från de finska delarna av landet ökade under den senare hälften av 1800-talet blev Helsingfors en smältdegel för olika finska dialekter, vilket ledde till att en ny typ av finskt talspråk växte fram. I slutet av 1800-talet ändrades också finskans status i samhället eftersom många svenskspråkiga akademiska familjer valde finska som hemspråk framför svenska. Samtidigt fick finskan officiell status. (Om finska språkets ställning vid denna tid, se Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004; för svenskans ställning, se Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004.)

Eftersom Helsingfors ursprungligen grundades mitt i ett svenskt område saknades naturliga kontakter till finska dialekter som det finska talspråket i staden hade kunnat bygga på. Trots detta har det finska talspråket i Helsingfors under de senaste hundra åren varit riktgivande även för talspråket i resten av landet. I dag är finskan majoritetsspråk i Helsingfors och den talade finskan i staden ses som normgivande för finskan i resten av landet. (Se Paunonen 2006 s. 13.)

På 1920- och 1930-talen utkämpades språkstrider mellan de finsk- och svenskspråkiga invånarna i Helsingfors på universitetet, i förvaltningen och i läroverken, men striderna märktes inte av bland arbetarbefolkningen. Bland arbetarbefolkningen levde språken nämligen parallellt såväl i hemmen som på arbetsplatserna och det var vanligt med giftermål över språkgränserna. Ett tvåspråkigt samhälle växte fram i områdena norr om Långa bron, dvs. i Berghäll, Sörnäs, Hermanstad, Majstad, Arabia och Vallgård. I dessa områden hade sedan 1800-talets sista decennium en

slangvarietet, som inte finner motsvarighet någon annanstans, vuxit fram och kommit att bli en brobyggare i de tvåspråkiga ungdomsgängen. Var och en talade slang med utgångspunkt i den finska eller svenska dialekt den lärt sig hemma, men tack vare slangens gemensamma ord förstod talarna varandra.¹¹ Slangen var en blandning av finska och svenska och användes främst av pojkar och män. I mitten av 1900-talet förändrades slangens funktion; från att ha fungerat som en brobyggare mellan språkgrupperna kom slangen småningom att bli främst ett ungdomsspråk. (Se Paunonen 2006 s. 33–34 och 2007 s. 9, 11–12, 15–16, Nyholm 1980 s. 46, 52 och Waris 1973 [1932] s. 96–105; för en utförligare beskrivning av slangen i Helsingfors och dess framväxt, se Paunonen och Paunonen 2000, Paunonen 1989, 2007 och 2015, Nyholm 1989, Forsskåhl 2005, 2013 och 2015 samt Cantell m.fl. 1989.)

I dag är finskan majoritetsspråk i Helsingfors och svenskan står i minoritetsställning till den. Av stadens drygt 590 000 invånare har 5,4 procent svenska som modersmål medan 12,8 procent av invånarna har andra modersmål än finska och svenska (Statistik om Helsingfors 2014 s. 6). Många svenskspråkiga helsingforsare behärskar finska nästan på modersmålsnivå, och för en del av den här gruppen är svenskan endast ett hemspråk, i och med att de t.ex. i arbetslivet är i kontakt med och omges av finskspråkiga och finskan (jfr Tandefelt 2003 s. 190 och Mattfolk 2011 s. 174).

3.2 Helsingfors namnlandskap

3.2.1 De äldsta ortnamnen från 1500-, 1600- och 1700-talen

Helsingfors grundades på 1500-talet vid Vanda ås mynning, dvs. drygt fem kilometer norrut från dagens stadskärna. Från denna tid finns namn som *Westergatan*, *Klockberget* och *Broholmen* bevarade i svensk form, men det är troligt att också finska motsvarigheter förekom, eftersom staden även hade finskspråkig befolkning. På 1600-talet flyttades staden till Estnäset, dvs. närmare den nuvarande stadskärnan, till det som i dag är Kronohagen. På kartor från denna tid återfinns namn som *Gloogwarteret*, *Tafwastgathan*, *Kampen*, *Musholmen* och *Blåbärslandet*. Från 1700-talet har i sin tur namn som *Kasaberg*, *Estnäbacken*, *Berggatan* och *Narinken* bevarats. Även tre finska namn, *Lepikko*, *Paskalampi* och *Harakka*, finns bevarade från denna tid. Gatunamnsskicket var ännu inte stabilt och samma gata kunde kallas såväl *Glogatan* som *Stora Glogatan*, *Större Glogatan*, *Öfre Glogatan* och *Östra Glogatan*. Man lokaliserade orter även i relation till andra orter: ”vid Erhardts brygga”, ”på södra sidan om Skeppsbron” eller ”vid Stora Kärrgatan i norra kvarteret, mellan tenngjutare Petterssons och borgare Oickolins gårdar” (jfr Vidberg u.u.). (Se Aminoff och Pesonen

¹¹ Medan en finskspråkig kunde säga ”friidu oli redi” och ”kundi dorka” kunde en svenskspråkig uttrycka samma sak genom ”friidon va redi” och ”konden dårka” för att uttrycka att ”tjejen var schysst” och ”killen dum i huvet” (se Paunonen 2007 s. 12).

1971 s. 30–37. För en överblick över framväxten av gatunamn och gatunamnsnät i Finland och Sverige, se Harling-Kranck 2005 s. 162–178.)

3.2.2 Ett allt mer tvåspråkigt namnlandskap på 1800-talet

På 1800-talet expanderade Helsingfors både åt väst och åt sydväst så att *Nyländska förstaden* växte fram vid sidan av den *Egentliga staden* på Estnåset. År 1819 fick de två första gatorna, *Unionsgatan* och *Elisabetsgatan*, officiellt fastställda namn, men enbart på svenska. Följande år namngavs ytterligare ett femtiotal andra gator. Namngivningen kom alltså i gång och gator namngavs både i den egentliga staden och i förstaden, men fortfarande enbart på svenska. Av namnen som då fastställdes lever många kvar än i dag: *Mariegatan*, *Fredsgatan* och *Fabiansgatan* i det som på den tiden utgjorde den egentliga staden, och *Kaserngatan* och *Högbergsgatan* i den dåtida förstaden. En stor del av namnen var sådana som gick tillbaka på äldre ortnamn eller som angav terrängen kring gatan, även om också kejserliga namn (*Mariegatan* och *Nikolajgatan*) och namn på personer som varit med och byggt upp staden (*Fabiansgatan* och *Mauritzgatan*) fanns med. Utländskt inflytande avspeglades i namn som *Esplanaden* och *Bulevarden*. I den stadsplan som fastställdes år 1875 såg namngivningen annorlunda ut än tidigare; nu var det bara en liten del av namnen som gick tillbaka på äldre ortnamn medan största delen av namnen (t.ex. *Båtsmansgatan* och *Väwaregatan*) representerade nya namnteman som sjöfart och hantverk. Det tillkom också namn som hade anknytning till ett visst område: exempelvis fick en gata i ett fabriksområde namnet *Fabriksgatan*. Vid sidan av svenska namn dök ryska namn upp på gatskyltarna. De skrevs med kyrilliska bokstäver och var vanligtvis anpassningar av de svenska namnen (*Glogatan* > *Gluskaja ulitsa*). År 1847 publicerades *Helsingforsguiden för resande* och i den upptogs de ryska namnen vid sidan av de svenska. (Jfr Aminoff och Pesonen 1971 s. 38–45 och Harling-Kranck 2005 s. 162, 166–169, 178–182.)

Behovet av finska gatunamn ökade i och med att andelen finskspråkiga helsingforsare ökade. I talspråket hade inofficiella finska översättningar eller anpassningar av gatunamnen använts sedan början av 1800-talet och efter att den första finska dagstidningen *Suometar* grundats år 1847 hade finska namn som *Unioninkatu* (sv. *Unionsgatan*) och *Esplanaati* (sv. *Esplanaden*) etablerats även i skrift. Behovet av officiella finska gatunamn diskuterades upprepade gånger under senare hälften av 1800-talet i och med att avsaknaden av finska namn väckt missnöje bland de finskspråkiga invånarna, men magistraten vidtog inga åtgärder. (För en noggrann genomgång av skeendena, se Aminoff och Pesonen 1971 s. 44–47.) Det här ledde till reaktioner bland privatpersoner och till att det år 1866 gavs ut en skrift med titeln *Helsingfors. Historiska, topografiska och statistiska notiser om Finlands nuvarande hufvudstad* som i bilagan *osviitta Helsingin kaupungin kartalle* ('tips för Helsingfors stads karta') listade gatunamnens finska motsvarigheter. Detta är den äldsta kända kompletta

förteckningen över de finska namnformerna och den innehöll 180 namn. De finska namnen i förteckningen var antingen anpassningar (*Lappviksgatan* > *Lappviikinkatu*) eller översättningar av de svenska namnen (*Broholmen* > *Siltasaari*). I förteckningen fanns också namn som *Esplanaati* eller *Käyntikenttä* 'Gångfältet' för *Esplanaden*, i dag *Esplanadi*. Det här var första gången i Helsingfors historia som de finska och svenska namnen behandlades i samma skrift, om än inte parallellt. (Se Aminoff och Pesonen 1971 s. 44–47 och Harling-Kranck 2005 s. 182, 186.)

3.2.3 Omfattande revideringar av gatunamnen i början av 1900-talet

Under 1900-talets första decennium var aktiviteten kring nya namn hög och mycket gjordes för att namnförrådet skulle bli enhetligare, eftersom det finska namnskicket vacklade och vissa gator hade två parallella former i bruk. Det skulle ändå dröja till 1909 innan de första finska gatunamnen fastställdes officiellt. Olika grupperingar tvistade kring de finska gatunamnens former, främst huruvida person- och ortnamn samt namn på villor och lägenheter som delar av gatunamn skulle översättas eller inte. (Jfr Aminoff och Pesonen 1971 s. 47–48.)

Mellan 1923 och 1927 genomfördes en reform som kom att kallas *den allmänna gatunamnsreformen*. Syftet var att se till att nybildade gatunamn skulle göras så likalydande som möjligt på finska och svenska. Vad som exakt avsågs med likalydande kan vara svårt att se ur dagens synvinkel eftersom finska namnformer som *Käpylä* (sv. *Kottby*)¹² och *Jätkäsaari* (sv. *Busholmen*)¹³, som senare visat sig vara bildade utgående från oriktiga tolkningar, fastställdes som ett resultat av reformen. (Se HG 1 s. 93, 99 och 114.) Både före och efter den stora gatunamnsreformen på 1920-talet har vissa revideringar av enbart de finska gatunamnen gjorts, vilket lett till att de finska och de svenska namnformerna i dag ibland avviker från varandra. Namnändringar under den här tiden har lett till att dagens namnpar som *Esnäsgatan–Vironkatu*, *Elisabetsgatan–Liisankatu* och *Fjälldalsgatan–Tunturikatu* skapats. Medan de tidigaste finska namnen ofta var fonetiska anpassningar av de svenska formerna (*Esnääsinkatu* och *Esnäsinkatu* av *Esnäsgatan*; *Eliisapetinkatu* och *Elisabetinkatu* av *Elisabetsgatan* samt *Fjelldalinkatu* och *Fjälldalinkatu* av *Fjälldalsgatan*) åtföljdes de av former som var översättningar av de svenska formerna (*Vironniemenkatu*; *Tunturilaaksonkatu*) innan de fick sina nuvarande former, ett slags förkortningar av de översatta formerna. (Se HG 1 s. 96–99.) Utvecklingen av de

¹² Förleden *kotte* i *Kottby* betecknar något kort, tjockt och klumpigt och har troligtvis varit ett personbinamn. Den finska förleden *käpy-* syftar däremot på blomställningen hos ett barrträd; jfr svenskans *kotte*. (Jfr HG 1 s. 21.)

¹³ *Busholmens* finska motsvarighet förekommer i den anpassade formen *Busholma* år 1909 och i den översatta formen *Jätkäsaari* år 1928. Vid översättningen har förleden *bus-* tolkats som *buse* 'hamnbuse' och därmed fått den finska förleden *jätkä-* med samma betydelse. Namnet torde dock gå tillbaka på det fornsvenska *buza* 'handelsskepp'. (Jfr HG 1 s. 17.)

finska och de svenska namnen har alltså inte följt samma mönster. Om även de svenska namnen hade reviderats, kunde vi i dag ha exempelvis ett namnpar som *Tunturikatu–Fjällgatan*. Eftersom de nuvarande finska formerna av exempelnamnen *Vironkatu*, *Tunturikatu* och *Liisankatu* fjärmats från sin bakgrund, kan de inte längre direkt kopplas till sina etymologier, dvs. namnen *Estnäset* (anpassning av namnformerna *Bessnäs* och *Bestnäs*), *Fjälldal* (villaområdet *Fjelldal*) samt *Elisabet* (Alexander I:s hustru kejsarinnan *Elisabet*). De finska namnen har däremot vunnit i användarvänlighet i och med att de är kortare och torde vara lätta att stava och komma ihåg.

I och med gatunamnsreformen togs de finska och svenska namnen för första gången upp till parallell behandling. Trots att revideringen skulle gälla namnen på bägge språken tycks tonvikten i arbetet ha legat på de finska namnen och deras former, vilket hade sin bakgrund i ett missnöje mot de dåvarande finska formerna av en del namn. Det ansågs exempelvis viktigt att det inte skulle bildas nya finska gatunamn som innehöll svenska ortnamn som var svåra att uttala för finskspråkiga. I samband med reformen ändrades också en del namn som påminde om den ryska tiden (t.ex. *Nikolajgatan* > *Snellmansgatan*), medan andra (t.ex. *Unionsgatan*) bevarades. Det förekom också en del språkspecifika förändringar och beträffande de svenska namnen moderniserades t.ex. stavningen; *Bärg*- och *-bärg* blev *Berg*- och *-berg*, och *Böhle* blev *Böle*. Även hela namnpar justerades så att de tidigare namnen *Boulevardsgatan* och *Bulevardinkatu* ändrades till *Bulevarden* respektive *Bulevardi*. (Se Aminoff och Pesonen 1971 s. 52–55 och Harling-Kranck 2005 s. 183.) Som jag visat ovan har utvecklingen och planeringen av de finska och de svenska gatunamnen inte alltid skett parallellt även om avsikten varit att behandla dem jämsides. Det här har lett till att en del av namnparen i dag är omaka i den meningen att namnen inte motsvarar varandra, vilket bl.a. gynnar uppkomsten av hybridnamn (se avsnitt 5.2.2 och studie D). Det här i sin tur kan leda till praktiska problem för namnbrukarna när de ska orientera sig i staden. Ändringar i namnen på 1900-talet får på det här sättet konsekvenser i namnbruket på 2000-talet.

3.2.4 Namnplanering på 2000-talet

Helsingfors stads namnkommitté grundades år 1960 och ansvarar i dag för namnplaneringen i Helsingfors. Kommittén består av sakkunniga inom bland annat stadsplanering, historia, finska och svenska språket, namnvård samt kulturhistoria. Som dess sekreterare fungerar en anställd namnplanerare som bereder kommitténs arbete. Kommittén planerar cirka 100 nya namn årligen. Namnen planeras på både finska och svenska och planeringen tar hänsyn till existerande namn såväl i Helsingfors som i de omgivande kommunerna för att namnkollisioner inte ska uppstå. Namnen fastställs av stadsplaneringsnämnden, stadsstyrelsen och stadsfullmäktige. (Se ytterligare uppgifter om namnplanering på Helsingfors stads webbplats.)

4 Material och metod

Forskningsmaterialet för studien består av tre delar: 1) fokusgruppintervjuer, 2) exciperade exempel och 3) en enkätundersökning. Intervjuerna är sju till antalet med 24 informanter; deras sammanlagda längd är drygt 10,5 timmar. Det exciperade materialet består av ett sextiotal exempel ur tidningar och från webben. Enkäten har besvarats av 20 informanter. I detta kapitel presenterar jag de olika materialsamlingarna i detalj och redovisar för analysmetoderna.

4.1 Fokusgruppintervjuer

4.1.1 Informanter samt upplägg av intervjuerna

Mina sju fokusgruppintervjuer är inspelade åren 2006–2010.¹⁴ Intervjuerna hålls som fria diskussioner, där jag visserligen styr diskussionen bland annat genom att jag valt vilket tema som ska diskuteras, men där jag håller mig i bakgrunden så att informanterna kan diskutera så fritt som möjligt. I de flesta fallen har min målsättning lyckats. Det här betyder att det i intervjuerna ofta finns längre sekvenser där jag överhuvudtaget inte deltar, utan där informanterna bär upp diskussionen själva. (Jfr t.ex. Valtonen 2005 s. 223, Nuolijärvi 2005 s. 258 och Wibeck 2010 s. 11 kring strukturen av fokusgrupper; om fokusgruppintervjuer som metod, se Wibeck 2010.)

Jag har samlat ihop informantgrupperna genom att kontakta någon av de tilltänkta informanterna i varje grupp, antingen mina bekanta eller bekantas bekanta. Dessa har sedan i sin tur hjälpt mig välja ut andra lämpliga informanter för intervjuerna (t.ex. kollegor, vänner och släkt). I en del grupper har alla känt varandra sedan tidigare, men i vissa grupper har människor som inte känt varandra sammanförts. Alla har dock känt (till) åtminstone en av de övriga informanterna i gruppen sedan tidigare. Att hitta lämpliga svenskspråkiga informanter i Helsingfors har stundvis varit en utmaning. I den mån det varit möjligt har jag försökt hitta informanter i olika åldrar och som bott olika lång tid i Helsingfors. Grupperna är heterogena i det avseendet att både informanternas ålder och den tid de bott i Helsingfors varierar inom och mellan grupperna. För en översikt över informanterna och intervjuerna, se bilaga 3.

Alla personer jag kontaktade var villiga att delta i undersökningen. Eftersom intervjuerna bokades i förväg och ägde rum antingen hemma hos någon av informanterna, på något café eller på informanternas arbetsplats var det möjligt att utföra längre intervjuer än om jag spontant hade intervjuat förbipasserande (jfr Johansson 2007 s. 36–37 som intervjuat förbipasserande människor, men för kortare intervjuer). Före intervjuerna har jag kortfattat berättat för informanterna att jag vill diskutera

¹⁴ Studie A publicerades år 2009, i den har jag alltså tillgång enbart till de fem första intervjuerna som är gjorda åren 2006–2008. I studierna B och D har jag utnyttjat alla sju intervjuerna.

Helsingfors i allmänhet, hur det är att bo i Helsingfors, i vilka områden informanterna rör sig till vardags och hur de pratar om orter i Helsingfors. Jag har inte gett informanterna frågorna på förhand och ingen har heller bett om dem.

I intervjuerna har jag utgått från ett frågeformulär (bilaga 4). Formuläret har ursprungligen gjorts på finska för projektet *Förändringar i namnlandskapet* (se avsnitt 2.2.2) och jag har översatt det och anpassat det för mitt syfte (exempelvis har jag ställt frågor om informanternas bruk av finska ortnamn; i de finska intervjuerna har inte motsvarande frågor kring eventuellt bruk av svenska namn förekommit). Jag har utgått från formuläret i alla intervjuer men diskuterat vissa frågor mer detaljerat i en del intervjuer än i andra och ibland utelämnat en del frågor. Ibland har jag inte ens behövt ställa alla frågor explicit eftersom informanterna självmant kommit in på dem; då har jag bara följt med i formuläret och kontrollerat vilka teman vi diskuterat. Överlag är frågorna i formuläret allmänna. Det finns en grupp frågor som handlar om var informanterna bor eller bott, hur de rör sig i staden, hur väl de känner till Helsingfors, hur de avgränsar sitt eget bostadsområde och vilken uppfattning de har om olika stadsdelar. Dessutom finns en grupp frågor som handlar mer specifikt om namn, till exempel om vilka olika namn informanterna använder för Helsingfors, om bruket beror på situationen, vilka namn informanterna använder för olika stadsdelar, delområden och så vidare, om informanternas uppfattning av det egna namnbruket samt om de kommer ihåg situationer när de lärt sig något nytt namn. Under intervjuerna har jag erbjudit kartor som hjälp och stimulus för informanterna. Kartorna har inte utnyttjats särskilt frekvent, med undantag för när jag bett informanterna avgränsa sin egen stadsdel; då har de fått göra anteckningar och rita ut gränser på kartorna och så har de fått diskutera stadsdelarnas gränser så att deras resonemang ska finnas med i inspelningarna.

I frågeformuläret finns få frågor som kan ses som ledande och jag har undvikit att ställa frågorna så att de kunde uppfattas som ledande. Efter en av intervjuerna kommenterade en av informanterna det faktum att jag hade väldigt få ledande frågor under intervjun varpå en annan informant tillade att det inte fanns några ja eller nej-frågor. Jag har alltså undvikit att ställa frågor i stil med "använder du det här namnet?" som enbart krävt ett ja eller ett nej som svar, utan frågorna har varit av mer öppen karaktär. För att förmedla till informanterna att jag är intresserad av vad de berättar och gärna vill veta mer har jag också ställt följdfrågor och bett dem berätta mer.

Jag har tilldelat informanterna täcknamn som jag använder när jag refererar till dem. Täcknamnen har jag plockat från listor över de namn som varit populära under de decennier informanterna är födda (utgående från Blomqvist 1993). Vid behov refererar jag till informanterna så att jag anger såväl täcknamn som ålder i siffror vid tidpunkten för intervjun, för att göra identifieringen av informanterna tydligare.

Informanterna har i samband med intervjuerna gett mig skriftligt tillstånd att spela in intervjuerna (tillståndsblanketten finns i bilaga 5) för

Institutet för de inhemska språkens del och att arkivera dem i institutets arkiv. Informanterna har också fått veta att materialet kommer att användas i samband med ett forskningsprojekt om ortnamn i Helsingfors och att det enbart kommer att användas för sådan forskning eller undervisning som hör till projektet. Med institutets tillstånd kan materialet också användas för annan forskning. Informanterna har också informerats om att jag kommer att ge dem tacknamn när jag återger något ur materialet. Dessutom har jag informerat dem om att de i efterskott har rätt att häva tillståndet och att inspelningen i så fall raderas. Jag har också upplyst dem om att de när som helst efteråt kan lyssna på inspelningen. Ingen av informanterna har haft något att invända mot dessa villkor och ingen har heller visat intresse för att lyssna på inspelningen efteråt.

De 24 informanterna är i åldrarna 23–72. Åldersmässigt fördelar de sig enligt följande: tolv informanter (50 %) är 20–30 år, åtta (33,3 %) är 30–40 år, två (8,3 %) är 50–60 år och två (8,3 %) 70–80 år. Tyngdpunkten ligger alltså på informanter under fyrtio år, och allra mest på informanter under trettio år. Det finns både kvinnor och män bland informanterna men könsfördelningen är inte jämn i och med att två tredjedelar av informanterna är kvinnor.

Informanterna har svenska som förstaspråk, med undantag för Heikki, vars förstaspråk är finska. Alla informanter har ställt upp på intervjuerna när jag sagt att jag letar efter svenskspråkiga Helsingforsbor. Informanterna är födda i Finland, förutom Markus som är född och uppvuxen i Sverige.¹⁵

De fem första intervjuerna är gjorda i Berghäll, den sjätte i Rödbergen och den sjunde i Tölö¹⁶. Informanterna fördelar sig på de tre stadsdelarna så att jag har sexton informanter från Berghäll, fem från Rödbergen och tre från Tölö. Eftersom informanterna rör sig i flera olika stadsdelar till vardags diskuterar vi under intervjuernas gång en betydligt större del av Helsingfors än enbart den stadsdel vi befinner oss i. I alla intervjuerna diskuteras Helsingfors centrum men också många andra stadsdelar, både i innerstaden och i förorterna. Utöver stadsdelarna där jag intervjuat informanterna har de också bott i de flesta stadsdelarna i centrum av Helsingfors, men även i förorterna samt i olika delar av grannkommunerna Esbo och Vanda. I följande stadsdelar¹⁷ i Helsingfors har åtminstone en av informanterna bott: Dal, Drumsö, Gloet, Hermanstad, Hertonäs, Kampen, Kottby, Kårböle, Majstad, Mejlans, Mellungsby, Munksnäs, Skatudden, Sörnäs, Ulrikasborg, Vallgård, Västra hamnen och Åshöjden (se bilaga 2

¹⁵ Heikki och Markus skiljer sig från de övriga informanterna i fråga om bakgrund och var inte vidtalade som informanter. Jag hade haft kontakt med deras släktingar som tillsammans med några andra personer skulle intervjuas. Både Heikki och Markus var dock på plats vid tidpunkterna för intervjuerna och deltog spontant.

¹⁶ Stadsdelarna Främre Tölö och Bortre Tölö går ofta under det gemensamma namnet *Tölö*. Informanterna har bott i bägge delarna av Tölö och jag refererar i fortsättning till stadsdelarna med den gemensamma benämningen *Tölö*.

¹⁷ Enligt den officiella stadsdelsindelningen, se Helsingfors stads karttjänst (kartta.hel.fi).

för karta över stadsdelarna). När informanterna själva ska ange i vilka områden de bott utgår de inte alltid från de officiella stadsdelarna. Exempelvis säger Malin att hon bott ”riktigt i centrum på *Mikaelsgatan*”, som jag enligt den officiella stadsdelsindelningen återger som Gloet. Kim, som bott på Munkholmsgatan, refererar till området som Rödborgen men tillägger att ”egentligen är det väl *Munkholmen*” efter att Johanna ifrågasatt om det faktiskt ligger i Rödborgen. Munkholmen är dock ett delområde i stadsdelen Västra hamnen. Viola berättar att hon en kort tid bott på ”*Bergmansgatan* där i *Eira*”, trots att Bergmansgatan ligger i Ulrikasborg; av denna orsak finns Eira inte med i listan. Informanternas uppfattning av delområden och stadsdelar är utan tvekan en intressant fråga, men här håller jag mig till de officiella stadsdelarna för att ge en överblick över de områden informanterna bott i.

Fjorton informanter är uppvuxna i huvudstadsregionen, tio av dessa i Helsingfors och fyra i Esbo eller Vanda. Tio informanter är inflyttade till Helsingfors; nio från övriga delar av Finland och en från Sverige. Jag har grupperat också dem som är uppvuxna i Esbo och Vanda som infödda, eftersom det i praktiken inte är stor skillnad på att ha vuxit upp i en förort till Helsingfors eller i Esbo eller Vanda. Linda, som är uppvuxen i en förort till Helsingfors, samt Alexandra och Kristian som är uppvuxna i Esbo respektive Vanda diskuterar exempelvis hur de som barn tillsammans med sina föräldrar åkte till Helsingfors när de skulle in till centrum. De som är uppvuxna i huvudstadsregionen har med andra ord rört sig i Helsingfors också som barn. Informanterna har bott olika lång tid i Helsingfors. De inflyttade informanter som bott kortast tid i Helsingfors har bott fem år i staden.

I första hand ligger fokus i intervjuerna på ortnamn i Helsingfors, men i och med att mina intervjuinformanter också diskuterar andra namnmiljöer än den helsingforsiska, exempelvis när de diskuterar orter de bott på eller besökt, förekommer också namn från övriga delar av Finland (t.ex. *Kervo*, *Pargas*, *Jakobstad*, *Jyväskylä* och *Joensuu*), och ibland också i andra länder (t.ex. *Stockholm* och *Paris*). Bland dessa exempel finns liknande drag som i de helsingforsiska exemplen, varför jag hänvisat till dem för att ge ett bredare stöd för analysen. I analysen använder jag primärt helsingforsiska exempel, men kompletterar vid behov med exempel från andra delar av landet.

Informanterna använder totalt 3 420 namn i de sju intervjuerna. I intervjun med högst antal namn (intervju 6) förekommer 833 namn och i intervjun med lägst antal namn (intervju 2) förekommer 198 namn. I och med att jag lyfter upp de finska inslagen för granskning kan det se ut som att de är frekventa och dominerande i bruket. Jag vill därför understryka att intervjumaterialet klart domineras av svenskt namnbruk. I studie A (s. 56–57) räknar jag ut andelen och antalet faktiskt och metaspråkligt namnbruk av finska namn hos sex informanter. Tre av informanterna (Annika, Camilla, Ulla) använder finska namn frekvent och tre (Alexandra, Niklas, Sebastian) gör det inte. Den totala andelen faktiskt och metaspråkligt

namnbruk av det totala antalet finska namn ligger mellan 2,4 procent (dvs. 1 av 42 namn) och 19 procent (dvs. 20 av 105 namn) bland dessa informanter. Andelen faktiskt namnbruk ligger däremot på mellan 0,3 procent (dvs. 1 av 321 namn) och 4,8 procent (dvs. 5 av 105 namn). Också hos de informanter som uppger sig använda finska namn ofta håller sig andelen finska namn i faktiskt bruk under fem procent av det totala namnbruket.

I denna studie ligger fokus i första hand på det finska namnbruket i Helsingfors generellt, inte på enskilda namnbrukargrupper. Jag vill trots detta uppmärksamma två grupper som ibland pekas ut av informanterna själva som två olika namnbrukargrupper, dvs. infödda och inflyttade helsingforsare. Bruket av finska namn är i sig inget drag som skiljer infödda och inflyttade namnbrukare åt, men ett par inflyttade enkätinformanter menar att de kan finska namn bättre än svenska på grund av att de är inflyttade. Med detta menar de att de lärt sig de finska namnen först, eftersom det är de som finns på kartor. Mina studier har dock visat att bruket av finska namn inte enbart beror på huruvida man är infödd eller inflyttad, utan en viktig faktor är individuell språkmedvetenhet (jfr studie A s. 60).¹⁸

Intervjuerna har arkiverats i Institutet för de inhemska språkens bandarkiv i anslutning till materialet i projektet *Förändringar i namnlandskapet i stadsdelar i Helsingfors med allt större sociolingvistisk variation*.¹⁹ Intervjuernas sammanlagda längd är 10 timmar och 36 minuter och de enskilda intervjuernas längd varierar mellan knappt en timme och drygt två timmar.

4.1.2 Materialkritik

Intervjukontexten blir av naturliga skäl ibland synlig under intervjuernas gång. Ibland så att informanterna ställer frågor som ”aj det är min tur” och ”ska jag börja”, vilket visar att de vet att de befinner sig i en situation där det är deras uppgift att besvara frågor i tur och ordning (jfr studie A s. 43, se också Valtonen 2005 s. 232). I en av intervjuerna störs en av informanterna tydligt av mikrofonen på bordet och ber mig, strax efter att inspelningen inletts, att stänga av bandet och diskutera de frågor jag tänkt

¹⁸ När informanterna delar in sig själva i olika namnbrukargrupper handlar det oftast om exempel på inofficiella namn som i varianten *Kultsa* för *Kulturhuset*. *Kultsa* är enligt intervjuinformanten Alexandra en form som främst infödda använder och enligt henne känns det ”jättekonstigt” att säga *Kulturhuset*, eftersom ”alla” i hennes familj ”alltid” sagt just *Kultsa*. I enstaka fall handlar det också om officiella namn, som uttalet av förleden i namnet *Georgsgatan*. I en sekvens där både infödda och inflyttade deltar (intervjumaterialet Nina, Kim, Johanna, Patrik och Markus) påpekar de infödda att deras uttal av förleden är */járjs-/* medan de inflyttade rapporterar att deras uttal är */jeeårs-/*, vilket även motsvarar det standardsvenska uttalet. Informanterna säger det inte explicit, men detta kan vara ett exempel som skiljer infödda och inflyttade namnbrukare åt.

¹⁹ Vid arkiveringen har de fått följande signum: 17241:1 (intervju 1), 17437:1 (intervju 2), 17445:1 (intervju 3), 17489:1 (intervju 4), 17490:1 (intervju 5), 18763:1 (intervju 6), 19303:1 (intervju 7).

ställa utan att spela in den delen av diskussionen (jfr störningar i fokusgrupper i Wibeck 2010 s. 91). Bandet pausas då för en stund och vi diskuterar igenom intervjun i stora drag, utan att gå igenom konkreta frågor, innan inspelningen fortsätter. I övrigt flyter diskussionerna utan att informanterna explicit påtalar att situationen spelas in.

Intervjuerna är gjorda mellan åren 2006 och 2010, det vill säga under en period på fem år. Under den här tiden utvecklas min intervjuteknik. I den första intervjun styr jag ibland diskussionen och deltar i själva samtalet (se (1)), trots att min avsikt varit att främst fungera som ett slags moderator för diskussionerna (jfr Aldrin 2011 s. 61).

(1) Tapaninvainio (intervjumaterialet, Niklas och Ulla)
 01 Niklas: sedan har jag haft kompisar i Ågelin²⁰ (.)
 02 och i Krämertsskog (.) och vad heter det
 03 (.) ((smackar)) nå Tapaninvainio vad det
 04 nu sedan är på svenska
 05 Int.: Staffansslätten
 06 Niklas: Staffansslätten
 07 Int.: jag har bott där nära så därför vet jag
 08 ((skratt))
 09 Ulla: ja
 10 Int.: ja
 11 Niklas: s- så så dom områdena men dom också känner
 12 jag så att att att om jag sätter mig i
 13 64:an eller 72:an

Första delen av denna sekvens (här raderna 1–4) förekommer dock som exempel på en metaspråklig sekvens i studie A s. 49. Denna del fungerar väl som exempel i studien och sekvensen blir problematisk först vid min inblandning på rad 5 (den har jag utelämnat ur analysen i studie A) där jag deltar som om jag var en av informanterna och föreslår den svenska motsvarigheten till det finska namnet, något som informanten själv antingen inte känner till eller inte kommer ihåg. På rad 6 upprepar Niklas det svenska namnet och på rad 7 slätar jag över min inblandning i samtalet, vilket på rad 8 åtföljs av skratt och på rad 9 och 10 av att Ulla och jag säger ”ja” innan Niklas fortsätter sin redogörelse på rad 11. Som moderator borde jag låtit bli den här typen av kommentarer.

Inte heller i de senare intervjuerna har jag alltid lyckats undgå att delta för mycket själv, se (2), ett utdrag ur intervju 3, där jag ställer en ledande fråga. Den här typen av sekvenser utelämnar jag dock i analysen (jfr Aldrin 2011 s. 64).

(2) Nordsjö (intervjumaterialet, Camilla och Viola)
 01 Camilla: jag vet att jag har varit till exempel
 02 till nå vad heter det nu då därifrån
 03 från Nordsjö ännu framåt där vid stranden
 04 så där har jag varit och cyklat just med

²⁰ Inofficiell variant till stadsdelsnamnet *Äggelby*, uttalas kortstavigt.

05 en sådan här tur för att det området
 06 visste jag ingenting om där finns några
 07 **Pauligfabriker** och någonting annat
 08 Int.: är det **Kall-**
 09 Viola: nu finns där mycket annat
 10 Camilla: nå nu finns där mycket annat också ja men
 11 men jag kände inte liksom till det där
 12 området överhuvudtaget

På raderna 1–7 beskriver Camilla ett område vars namn hon inte känner till eller kommer ihåg och på rad 8 föreslår jag namnet *Kallvik* genom att säga ”är det *Kall-*”. Informanterna verkar inte störas av min kommentar eftersom de fortsätter diskutera som om min kommentar inte förekommit.

En annan skillnad är mitt sätt att backa upp det informanterna säger. Speciellt i den första intervjun backar jag upp informanterna mycket frekvent med uppbackningar som ”ja” och ”mm” som tydligt hörs på inspelningen. Under de senare intervjuerna är mitt bruk av hörbara uppbackningar mindre frekvent eftersom jag i stället backar upp bland annat genom nickningar. Även om jag medvetet minskat på antalet verbala uppbackningar för att göra transkriptionerna tydligare har jag varit mån om att ge informanterna rikligt med icke-verbala uppbackningar för att visa att jag lyssnar och att det de berättar är relevant (jfr Nuolijärvi 2005 s. 251–252 och Valtonen 2005 s. 234–235).

Antalet informanter i intervjuerna varierar så att en av intervjuerna enbart har två deltagare, tre stycken har tre deltagare, två stycken har fyra deltagare och en har fem deltagare. Wiberg (2010 s. 62–63) menar att dynamiken i en fokusgrupp blir bäst när antalet deltagare är minst fyra och högst sex personer. I de grupper där deltagarna är fyra eller fem flyter diskussionen allra friast och det uppstår sällan tystnad som jag som moderator behöver fylla genom att ställa en ny fråga. I gruppen med två deltagare uppstår på grund av antalet deltagare sällan egentliga diskussioner, utan diskussionen har genomgående snarast formen av intervju. I intervjuerna med tre deltagare är formen däremot betydligt mer inriktad på diskussion. Faktorer som inverkar på detta är antagligen också hur väl informanterna känner varandra samt hur pratsamma de är i övrigt.

4.2 Excerperat material

Utöver fokusgruppintervjuerna består mitt material av en samling excerperingar främst ur tidningar och från webbplatser; jag utförde den här insamlingen åren 2008–2012 och den består av ett sextiotal exempel. Insamlingen inleddes som en reaktion på resultaten av studie A där jag iakttog bruket av finska namn i intervjuerna. Resultaten fick mig att se att samma mönster förekom också i bland annat tidningstexter och således inledde jag en excerpering av exempel på bruket av finska namn i svenska kontexter. Exempelen är för få för att jag skulle ha kunnat få tillräckligt många genom att systematiskt gå igenom en tidning under exempelvis en period på en månad, därför har jag i stället genomfört insamlingen så att jag

excerperat exempel när jag stött på dem. En fjärdedel av exemplen härstammar från Hufvudstadsbladet, resten är hämtade från andra tidningar, på officiella webbplatser (t.ex. Helsingfors stad, Institutet för hälsa och välfärd, Rättsväsendet och Tallink Silja), e-postlistor, personliga bloggar och ur etermedier.

Till de excerperade exemplen hänvisar jag genom att ange den källa de är plockade ur tillsammans med excerperingsdatum (t.ex. Hufvudstadsbladet 14.4.2010). I exemplen ur tidningstexterna är skribentens namn ofta känt men i fråga om webbplatserna är det inte nödvändigtvis det. Det intressanta med dessa exempel är inte personerna bakom, utan det mest relevanta är att det förekommer bruk av finska namn också i mer formella och offentliga svenska kontexter. Således kan det faktum att materialet existerar ses som ett resultat i sig, eftersom det visar på finska inslag också i formell svensk kontext. Exemplen i det excerperade materialet kan, i likhet med intervjumaterialet, delas in i metaspråkligt och faktiskt namnbruk. Medan intervjumaterialet representerar ett informellt namnbruk kan det excerperade materialet i första hand anses representera ett mer formellt namnbruk.

I det excerperade materialet ingår det främst exempel från Helsingfors, men också enstaka exempel från andra delar av landet. Främst är namn på orter i de enspråkigt finska delarna av landet väl representerade. Sådana exempel återger jag i studie A (s. 46) och i avsnitt 5.2.3. Jag diskuterar och presenterar det excerperade materialet också i studie D.

4.3 Enkätundersökning

Jag gjorde en enkätundersökning år 2012 för att få ett nytt perspektiv på de resultat mina fokusgruppintervjuer gett i fråga om namnbruk; med hjälp av enkätundersökningen fick jag en inblick också i namnkännedomen bland helsingforsiska namnbrukare. Jag samlade in svar utanför ett varuhus, på en arbetsplats samt på ett café. För en utförlig redogörelse av insamlingsmetoden, se studie C.

De tjugo informanterna är i åldrarna 21–77 och hälften är infödda, hälften inflyttade. Utöver det här har jag information om huruvida informanterna ser sig som svensk-, finsk- eller tvåspråkiga. Utgående från informanternas ålder kan jag dra försiktiga slutsatser om att en del av dem förmodligen är pensionärer. Dessutom vet jag att de informanter jag intervjuade på arbetsplatsen är verksamma i arbetslivet. Elva informanter uppger att de är svenskspråkiga, fem att de är tvåspråkiga och fyra att de är finskspråkiga. Alla informanter pratar dock svenska och har tackat ja till att delta i en undersökning på svenska. Utgående från detta inkluderar jag dem i gruppen svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors, en benämning som jag använder när jag refererar till informantgruppen som helhet.

Enkäten (bilaga 6) består av tre delar: en del där jag listar svenska namn och ber informanterna fylla i de finska motsvarigheterna, en där jag listar finska namn och ber om svenska motsvarigheter samt en där jag ber

informanterna kombinera namn ur tre olika namnkategorier med varandra (om valet av namn, se studie C). Enkäten avslutas med en liten intervju med några frågor som jag ställde informanterna muntligt och själv antecknade svaren för. Jag antecknade också sådant som informanterna resonerade kring högt medan de fyllde i enkäten för att få information om hur de tänkte när de svarade.

Syftet med studien var att se huruvida informanterna förfogar över ett enskilt namnsystem på ett enda språk som de vid behov utgår från när de behöver namn på det andra språket eller om de förfogar över två parallella system på de två språken. Resultaten visar att bägge sätten används (för resultat, se studie C och avsnitt 5.5).

4.4 Analysmetoder

För att skapa en bred och nyanserad bild av namnbruket och namnkännedomen i Helsingfors har jag alltså valt att utnyttja tre olika metoder för materialsamling, dvs. fokusgruppintervjuer, excerperade exempel samt en enkätundersökning. Jag närmar mig dessa materialsamlingar ur olika perspektiv och jag använder dem triangulerande i förhållande till varandra.²¹

Vid analysen av alla tre materialsamlingarna använder jag mig av kvalitativa metoder. På grund av samlingarnas utformning blir analysmetoderna olika för de olika materialen. Vid analysen av intervjumaterialet har jag utgått från ljudfilerna och transkriptionerna. Jag har lyssnat på ljudfilerna upprepade gånger och därefter transkriberat dem för att kunna analysera och vidarebearbeta materialet. Jag har transkriberat intervjuerna med hjälp av programmet Transana. Transkriptionerna är grova och följer skriftspråkets ortografi men talspråkets syntax. Jag använder stor begynnelsebokstav enbart när namn förekommer i intervjuerna. Skiljetecken använder jag överhuvudtaget inte.²² (Se Wibeck 2010 s. 93–97 för olika nivåer av transkriptioner.) Jag markerar pauser, samtidigt pågående tal, skratt och dylikt, dvs. markeringar som behövs för att analysen ska bli mer exakt, enligt angivelserna nedan:

[]	samtidigt pågående tal
(.)	paus
((skratt))	flera informanter skrattar
((skrattar))	informanten som pratar skrattar
((ohb))	ohörbar sekvens
Kall-	avbrutet ord eller namn

²¹ Det är i första hand själva innehållet i intervjuerna som är föremål för analysen. I transkriptionerna noterar och beaktar jag vid även behov utomspråkliga drag som pauser och skratt och analysen är inspirerad av samtalsanalys och interaktionell lingvistik (se Lindström 2008).

²² Här utgör dock det sätt exemplen i studie A återgetts ett undantag.

De transkriberade intervjuerna analyserar jag genom att koda dem med analysverktyget Atlas som är avsett för kvalitativ analys av exempelvis samtal. Atlas möjliggör tematisk taggning av sekvenserna i materialet med utgångspunkt i kvalitativ analys. Jag har arbetat induktivt och efter en inledande analys markerat och plockat ut alla exempel där finska namn förekommer. Vid kodningen har jag arbetat utgående från kategorier som "finska namn, metaspråkligt bruk" och "finska namn, faktiskt bruk" samt "explicit metaspråkligt", "implicit metaspråkligt" för att gruppera exemplen. Jag har avgränsat materialet så att jag låtit bli att kategorisera finska namn för orter som saknar ett svenskt parallellnamn (t.ex. Jyväskylä, Joensuu och Nurmijärvi).

I intervjumaterialet studerar jag främst namnbruk. Alla namn som brukas förekommer i en kontext, som en del av ett samtal som handlar om ortnamn i Helsingfors. Kodningen i tematiska helheter hjälper mig att samla ihop och plocka ut sekvenser där samma teman diskuteras och därmed skapa en bredare bild av ett och samma fenomen. Den viktigaste indelningen i materialet har visat sig vara den i metaspråkligt och faktiskt namnbruk och vidare i explicit metaspråklighet och implicit metaspråklighet. Utifrån den här kategoriseringen har jag valt ut exempel för näranalys i studierna A–D och i den här inledningen till studierna lyfter jag också fram en del av dessa exempel. Valet av exempel bygger främst på tydlighet och jag har med tanke på läsaren främst redogjort för sekvenser som fungerar även utan en alltför omfångsrik kontext. Min strävan har varit att plocka exempel ur alla de sju intervjuerna, men i praktiken är vissa intervjuer (intervjuerna 1, 3, 5 och 6) starkare representerade, eftersom det förekommer mycket diskussion och bruk av namn i dem, medan andra (intervjuerna 2, 4 och 7) är mindre representerade, för att namn används och diskuteras i mindre utsträckning i dem. Eftersom intervjumaterialet är mitt primärmaterial, ger jag i utgångsläget exempel från det. För att komplettera och variera exemplen, använder jag vid behov sekvenser ur det exciperade materialet.

Jag har samlat in det exciperade materialet för att kontrollera om de mönster jag finner i intervjumaterialet har relevans även i en annan kontext. I denna materialsamling finns liknande exempel som i intervjumaterialet, men exemplen är plockade ur tidningsartiklar och nyhetsnotiser. Excerpteringen kan ses som en kodning som liknar den i intervjumaterialet. Den här materialsamlingens främsta uppgift är att visa att den typ av namnbruk jag iakttagit i det informella intervjumaterialet också kan förekomma i ett mer formellt sammanhang (exempelvis i dagstidningar, på webbplatser och i broschyrer).

Också i analysen av enkätmaterialet arbetar jag induktivt. Jag har systematiskt gått igenom svaren och sett att det finns fyra huvudgrupper som kan urskiljas, dvs. interferens som finner stöd i det andra språket, kombinerad med annat existerande namn, modell för hur gatunamn ser ut samt rätt namnidé. Det här diskuterar jag mer i detalj i avsnitt 5.5 samt studie C.

5 Resultat

I detta kapitel presenterar jag resultaten från mina delstudier. Jag gör först sammanfattningar av de fyra delstudierna, därefter presenterar jag de olika typerna av finska inslag och slutligen redogör jag för metaspråkligt namnbruk. Jag pekar på orsakerna bakom bruket av finska inslag, diskuterar namnbrukares resurser i det tvåspråkiga namnlandskapet och de finska inslagens ställning i svenskan.

5.1 Sammanfattning av de fyra delstudierna

Studie A: Vidberg, Maria, 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn och kulturrella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Skrifter 5/NORNA-rapporter 85.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, Uppsala: NORNA-förlaget. S. 41–62.

Studien ger en bild av svenskspråkiga namnbrukares bruk av finska ortnamn i svenska kontexter i Helsingfors och ligger som grund för de övriga studierna. Den utgår från fokusgruppintervjuerna men här finns också exempel ur det excerperade materialet. I studien gör jag iakttagelser av faktiskt respektive metaspråkligt bruk av finska namn.

Resultaten visar att alla informanter i någon mån – antingen metaspråkligt eller i faktiskt namnbruk eller både och – använder finska namn. Förekomsten av finska inslag varierar och det som avgör är den språkliga medvetenheten hos informanterna. I studien redogör jag också för olika orsaker till bruket av finska namn och dessa visar sig variera mellan pragmatiska och emotionella orsaker (se 5.4).

Studie B: Vidberg, Maria, (2016, u.u.): Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö. *Folkmålsstudier* 54: 19 s.

I denna studie analyserar jag de explicit metaspråkliga sekvenserna i intervjumaterialet för att komma åt informanternas uppfattningar om ortnamn i Helsingfors. Det jag särskilt lyfter fram i undersökningen är namnbrukares uppfattningar om namn i ett tvåspråkigt namnlandskap. Informanternas uppfattningar handlar såväl om enskilda namn som om namnbruket generellt. Jag visar i studien hur och varför svenska och finska namn väljs bort till förmån för namnet på det andra språket. Jag lyfter också fram exempel där finska och svenska namn används parallellt i samma kontext utan att informanterna fäster vikt vid på vilket språk namnen används och där fokus i stället ligger på namnens form eller bakgrund.

Studie C: Vidberg, Maria, 2015: Gatunamnskänedom i en tvåspråkig miljö. I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6–9 juni 2012*. Red. av Birgit Eggert & Rikke Steenholt Olesen under medverkan av Bent Jørgensen. (NORNA-rapporter 91, band 2.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 245–261.

Denna studie fokuserar namnkänedom och har sin utgångspunkt i enkätundersökningen. Det jag med studien kommer åt är huruvida helsingforsiska namnbrukare upprätthåller ett enskilt eller två parallella namnsystem i det tvåspråkiga namnlandskapet. Resultaten i studie A visar nämligen att många svenskspråkiga helsingforsare känner till och använder gatunamn i första hand på ett språk, ofta finska, och att de vid behov bildar svenska namn utgående från de finska namnen. Resultaten från enkäten i studie C visar att det är möjligt att ha tillgång till två parallella system samtidigt. Resultaten ger nya synvinklar på informanternas gatunamnskänedom samt de strategier informanterna utnyttjar i det tvåspråkiga namnlandskapet.

Studie D: Vidberg, Maria, 2014: Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors. *Namn och bygd* 102: 123–147.

I den här studien närmar jag mig mitt material ur kontaktonomastikens synvinkel och studerar hur de existerande lånenamnskategorierna kan tillämpas på mina exempel. Jag utgår såväl från fokusgruppintervjuerna som från de excerperade exemplen. Inom kontaktonomastiken har man traditionellt delat in lånenamnen i två kategorier: anpassningslån och översättningslån. Översättningslån kan dessutom delas in i underkategorierna kompletta översättningar och partiella översättningar. Hybridnamnen (se närmare i 5.2.2) låter sig placeras in som partiella översättningar medan de finska namnen inte passar in i den existerande modellen. Med studien vill jag visa att det finns skäl att utvidga lånenamnskategorierna med en ny kategori som jag kallar oanpassade namn, så att även namn som varken översätts eller anpassas (fonetiskt) i samband med inlåningen ska kunna kategoriseras ändamålsenligt. Trots att dessa namn vid en första granskning inte ser ut som lånenamn, kan en noggrannare studie av dem i deras kontext faktiskt visa att de är lånenamn, vilket jag tack vare mina fokusgruppintervjuer kunde få bekräftat.

5.2 Olika typer av finska inslag i namnbruket

Den språkliga utgångspunkten i Helsingfors är att staden är tvåspråkigt finsk och svensk, med en stark finsk majoritet (jfr 3.1). Utöver finskan och svenskan är naturligtvis också andra språk representerade, närvarande och existerande i staden. Finskan och svenskan har ändå en särskild ställning inte bara i Helsingfors, utan även i Finland generellt, eftersom de är landets nationalspråk (se t.ex. Tandefelt 2003 s. 17). Namnplaneringen sker på

båda språken så att alla namn som faller inom ramarna för den kommunala namnplaneringen får en finsk och en svensk motsvarighet (jfr 3.2.4). Det här betyder att en svensk namnbrukare alltid har ett svenskt namn att tillgå när hen kommunicerar på svenska, precis som en finsk namnbrukare alltid kan utgå från ett finskt namn i sin kommunikation. En del gatunamn har en förled som består av ett finskt eller ett svenskt ort- eller personnamn som saknar en direkt motsvarighet på det andra språket, men valet av efterled signalerar vilken språktillhörighet ett namn har. Det här betyder att gatunamnet *Runeberginkatu* (sv. *Runebergsgatan*) bör ses som finskt eftersom det har en finsk efterled, trots att förleden består av ett svenskt personnamn. Likaså är gatunamnet *Rautalampivägen* (fi. *Rautalamintie*) svenskt eftersom det utöver det finska ortnamnet i förleden fått en svensk efterled. (Se också HG 1 s. 73.) I svenskt namnbruk är det neutralt och omarkerat att använda namnen *Runebergsgatan* och *Rautalampivägen* och i finskt namnbruk likaså neutralt att använda namnen *Runeberginkatu* och *Rautalamintie*. I mitt intervjumaterial träder likväl ett mönster fram där finska gatunamn och andra inslag från finskan av olika orsaker används i svenska kontexter. En systematisk granskning av de finska inslagen i svenskan visar att det förekommer tre typer av finska inslag i det svenska namnbruket i mitt material: 1) endast ett finskt namn, 2) ett hybridnamn och 3) två namn parallellt. I den första kategorin handlar det om att finska gatunamn, som har svenska motsvarigheter, används i den svenska kontexten, i den andra att en typ av kombination av ett finskt och ett svenskt namn brukas och i den tredje att ett svenskt och ett finskt namn förekommer parallellt i samma kontext. Nedan exemplifierar jag de olika kategorierna.

5.2.1 Enbart finska namn

Med kategorin där enbart finska namn används avser jag sekvenser där ett finskt gatunamn uppträder i den svenska kontexten utan någon som helst markering om att det är ett finskt namn som används. I exempel (3) används det finska namnet *Kaikukatu* i stället för den svenska motsvarigheten *Ekogatan*.²³

(3) *Kaikukatu* (intervjumaterialet, Kristian, Linda och Mikaela)

- 01 Kristian: dit mot **Sörnäs strandväg** sedan mera
 02 Int.: mm
 03 Linda: men vad där det då
 04 Kristian: [nå det är nog]
 05 Mikaela: [**Kaikukatu** och]
 06 Kristian: **Sörnäs** kanske

²³ Det förekommer att finska namn används i svenska kontexter också när namnet i fråga inte har någon svensk motsvarighet. Det senare gäller exempelvis företagsnamn som oftast registreras enbart på ett språk eller namn på orter exempelvis i enspråkiga delar av landet. I dylika exempel är det inget anmärkningsvärt i att ett finskt namn används i svenskan. Sådana förekomster har jag därför inte analyserat.

07 Linda: ja nå okej
 08 Kristian: sedan ja
 09 Mikaela: ja
 10 Kristian: och sedan längs med **Alexis Kivigatan**²⁴

Kaikukatu på rad 5 är ett exempel på bruk av enbart finska namn i en svensk kontext. I exemplet förekommer ingen markering att ett finskt namn används och det är också tydligt att kommunikationen fungerar som den ska. Det anmärkningsvärda med sekvensen är att det i utdraget är ett finskt gatunamn som används i stället för ett svenskt. Utgående från hur informanterna diskuterar namnen i Helsingfors i intervjuerna finns det ingen orsak att tro att någon av dem skulle vara omedveten om att gatorna i staden har namn på såväl finska som på svenska. Det här betyder att bruket av finska namn är ett mer eller mindre medvetet val av informanterna. Detta framgår också av att finska namn som används på liknande sätt ofta åtföljs av någon typ av metaspråklig kommentar (se 5.3). I exempel (3) där *Kaikukatu* brukas är utdraget plockat ur en del av intervjun där jag bitt informanterna redogöra för hur de själva avgränsar stadsdelen Berghäll. På den karta som används som underlag för diskussionen står namnet *Kaikukatu* enbart i sin finska form, antagligen av utrymmesskäl eftersom gatan är kort (se också studie A s. 45). På kartan finns dock utrymme för bägge namnformerna för Sörnäs strandväg och Alexis Kivis gata, som är längre gator. En möjlig orsak till att den finska formen *Kaikukatu* förekommer i den här kontexten är alltså att informanterna samtidigt tittar på kartan och enbart ser det finska namnet och därför använder det. I studie A (s. 48–49) visar jag att informanterna i denna intervju själva påpekar att de är måna om att använda svenska namn i svenska kontexter. (För fler exempel på bruk av enbart finska namn, se exempel (19) i studie A samt exemplen på s. 245 i studie C och s. 140 i studie D.)

5.2.2 Hybridnamn

Hybridnamn är ett mer omedvetet finskt inslag i det svenska namnbruket och förekommer främst i faktiskt namnbruk (se exempel (4)), och enbart i enstaka fall i någon typ av metaspråkligt sammanhang (se studie A s. 50–51 och studie D s. 138–139).

(4) **Reijolagatan* fi. *Reijolankatu*, sv. *Grejusgatan*
 (excerperat material, Hufvudstadsbladet 22.2.2012)
 01 I hörnet av **Idrottsgatan** och **Reijolagatan** i Tölö.

I exempel (4), plockat ur det excerperade materialet, används två namn på gator i en tidningstext. Det första namnet, dvs. *Idrottsgatan*, är ett svenskt

²⁴ Eg. *Alexis Kivis gata* (se HG 1 s. 87).

namn medan det andra, dvs. **Reijolagatan*²⁵, är ett hybridnamn vars officiellt fastställda finska respektive svenska former är *Reijolankatu* och *Grejusgatan*. För fler exempel på bruket av hybridnamn i deras kontext, se exemplen (9)–(12) i studie A, för metaspråkliga exempel, se exemplen (13) och (14) i samma studie.

Hybridnamnen i min studie är kombinationer av ett finskt och ett svenskt gatunamn så att en led är finsk och en svensk. Dock är inte alla namn i Helsingfors med en finsk och en svensk led hybridnamn, jfr exempelvis det officiella gatunamnet *Rautalampivägen* som diskuteras i avsnitt 5.2. Jag betraktar namn med en finsk och en svensk led som hybridnamn enbart när de är hybrider i förhållande till gatornas officiellt fastställda namnformer. Hybridnamn förekommer uteslutande i samband med tvåledade namn på gator²⁶, ofta så att förleden kan härledas till det finska namnet och efterleden till det svenska. I stort sett kan hybridnamnen delas in i två kategorier: i den ena kategorin har hybridnamnen ett proprium som förled och i den andra har hybridnamnen ett appellativ som förled. I den första kategorin placerar jag exempel som **Hietaniemigatan* (fi. *Hietaniemenkatu*, sv. *Sanduddsgatan*), **Kirstigatan* (fi. *Kirstinkatu*, sv. *Kristinegatan*), och **Reijolagatan* (fi. *Reijolankatu*, sv. *Grejusgatan*) och till den andra kategorin hör bland annat **Pengergatan* (fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*; *penger* 'terrass'). (Se även studie D s. 136–140.)

Exempel som **Helsingforsgatan* (fi. *Helsinginkatu*, sv. *Helsingegatan*) tillhör enligt kategoriseringen ovan gruppen med ett proprium som förled. Det är ändå inte alldeles oproblematiskt att kategorisera det här exemplet, eftersom det till sin utformning skiljer sig från de övriga exemplen. Jag vidgar därför analysen till att beakta även namnbildningen. I kategoriseringen ovan baserar sig indelningen på hybridnamnens förled. Det gemensamma för bägge kategorierna är att hybridnamnen bildas genom att förleden överförs oanpassad och efterleden översätts. Resultatet blir ett alldeles nytt namn där förleden är finsk och efterleden svensk. I hybridnamnet **Helsingforsgatan* är båda lederna svenska, vilket betyder att namnbildningen skett på ett annat sätt. Bakom gatans officiellt fastställda namn *Helsingegatan* (fi. *Helsinginkatu*) ligger sockennamnet *Helsinge*, fi. *Helsingin pitäjä* (HG 1 s. 106). Av det finska namnet framgår inte huruvida det är stadens eller socknens namn som ligger bakom namnet eftersom genitivformen av bägge namnen sammanfaller. (För diskussion kring gatans namn, se studie A s. 50–51, 53 och studie D s. 138). Hybridnamnet **Helsingforsgatan* har uppstått som en översättning av båda lederna i det finska namnet. Eftersom socknens och stadens namn inte är identiska i svenskan blir översättningen fel i relation till den officiellt fastställda

²⁵ Jag markerar hybridnamnen med en asterisk för att understryka att de inte är officiellt fastställda namnformer på varken finska eller svenska.

²⁶ Eftersom jag i termen *gatunamn* inkluderar även namn på t.ex. stadsdelar, torg och parker (jfr 2.1) vill jag här poängtera att det i fråga om hybridnamn handlar uttryckligen om namn på gator.

formen. Trots att hybridnamnet har svensk för- och efterled, kan alltså drag av finsk interferens spåras i förleden. Därför kategoriserar jag även detta namn som ett hybridnamn. Ett annat exempel på ett hybridnamn som uppstått genom översättning av bägge lederna är **Hagnässtranden* (fi. *Hakaniemenranta*, sv. *Hagnäskajen*; *ranta* 'stranden'). (För diskussion av exemplet, se exempel (11) i studie A.) Här återfinns interferensen från finskan i efterleden.

Det gemensamma för hybridnamnen, oberoende av hur de bildats, är att de är alldeles möjliga och rimliga gatunamn. Det är enbart i förhållande till den fastställda normen de blir felaktiga. Eftersom hybridnamnen inte motsvarar gatunamnen på någotdera språket, och alltså inte finner motsvarighet i någon officiellt fastställd namnform, klassificerar jag dem som inofficiella namn. Hybridnamnen har jag i studie D definierat som partiella översättningslån (jfr Pedersen 2001 s. 108 om *oäkta hybridnamn* som ett resultat av att två olika lånestrategier kombinerats i ett och samma namn) och jag ser dem som *binamn* till de officiellt fastställda namnformerna (jfr Nyström 2012 s. 179–180). När hybridnamn uppstått kan man se det så att en gata har tre parallella namnformer: utöver de officiellt fastställda finska och svenska namnen finns det även en inofficiell variant som är en hybridform baserad på de två officiella. Till skillnad från andra typer av inofficiella namn, som t.ex. slangavledningar, avviker hybridnamn till sin yttre form egentligen inte från hur ett officiellt namn kan se ut. De kan därför vara svåra att identifiera som inofficiella namn. Vissa hybridnamn är bildningar som förekommer tillfälligt i mitt material (t.ex. **Kirstigatan* och **Mäkelägatan*) medan andra förekommer upprepade gånger (t.ex. **Pengergatan*, **Helsingforsgatan* och **Hagnässtranden*).

5.2.3 Parallellt namnbruk

Den tredje typen av finska inslag i det svenska namnbruket är *parallellt namnbruk*. Kategorin ligger på gränsen mellan faktiskt och metaspråkligt namnbruk (se 5.3) i den bemärkelsen att förekomsten av två namn parallellt oftast saknar en explicit metaspråklig markering kring bruket av namnen, vilket gör att bruket ser ut som faktiskt namnbruk. På grund av hur det parallella bruket tar sig uttryck är det ändå i viss mån metaspråkligt. Parallellt namnbruk är det fråga om när såväl ett svenskt som ett finskt namn används av en och samma namnbrukare i samma kontext (t.ex. ”just då *Runda huset Ympyrätalo* så där är en sådan där boll”, intervjumaterialet Linda). Som jag tidigare påpekat är det både neutralt och omarkerat att använda svenska namn i svenska kontexter och finska namn i finska kontexter. Att använda ett finskt och ett svenskt namn parallellt i en svensk kontext är däremot inte neutralt.

Det parallella namnbruket som förekommer i intervjumaterialet har jag transkriberat så att namnen skrivs efter varandra men utan skiljetecken (t.ex. ”hörde det är *Hagnäskajen Hakaniemenranta*”, intervjumaterialet

Niklas). De exempel som däremot finns i det excerperade materialet återger jag som i originalet. Det här betyder att namnen skiljs åt av exempelvis ett kommatecken ("Plattformen, Laituri, är Helsingfors stadsplaneringskontors info- och utställningslokal", excerperat material, Stadsplaneringskontorets broschyr 1.9.2010) eller ett snedstreck ("Adressen är *Björkdungen/Koivuviita*", excerperat material, privat sms 12.9.2011) eller återges med det senare namnet inom parentes: ("en sommarpicknick för personalen (...) på *Observatorieberget (Tähtitorninmäki)*", excerperat material, e-postlistan nor-su@helsinki.fi 5.5.2010). Jag har också tolkat exempel där de två namnen inte förekommer i varandras omedelbara närhet som parallellt namnbruk när det av kontexten står klart att det handlar om en referens till samma ort (jfr "*Klövskog* är har blivit en liten stad *Klaukkala*", intervjumaterialet Heikki i studie A s. 55).²⁷

Parallellt namnbruk ser ut så att ett svenskt namn används först och ett finskt därefter (t.ex. *Majstad Toukola* i exempel (5)).

(5) Majstad Toukola (intervjumaterialet, Jessica och Heidi)

- 01 Jessica: om man skulle tänka sig att jag skulle bo
 02 i ett (.) ett egnahemshus (.) så skulle
 03 det vara ett trähus i **Majstaden**²⁸ eller
 04 Heidi: mm
 05 Jessica: i (.) i
 06 Heidi: **Gamlastaden**²⁹
 07 Jessica: eh ja alltså **Majstad Toukola**
 08 Heidi: mm
 09 Jessica: eller eller i (.) liksom (.) **Gamlastaden**
 10 eller där liksom

I exempel (5) är kontexten den att informanterna funderar på var de kunde tänka sig att bo utöver Tölö där de bor nu. Jessica menar på rad 3 att ett trähus i *Majstad* vore ett alternativ. På rad 4 backar Heidi upp henne och på rad 6 säger hon *Gammelstaden*, men det blir av kontexten tydligt inte alldeles klart för Jessica huruvida Heidi menar att Gammelstaden är en stadsdel hon kunde tänka sig att bo i eller om hon menar att Gammelstaden och Majstad är samma område³⁰. På rad 7 upprepar Jessica lite tvekan (*eh ja*) först *Majstads* svenska namn och använder utöver det också stadsdelens finska namn *Toukola*. På rad 8 backar Heidi upp igen och på raderna 9 och 10 menar Jessica att också *Gammelstaden* är ett alternativ för

²⁷ En noggrannare transkription av exemplet stöder en tolkning av exemplet som just parallellt namnbruk eftersom Heikki uttalar det finska namnet *Klaukkala* obetonat, helt utan tryck, så att han enbart flikar in det i sitt tal: "Heikki: men *Klövskog* är har blivit en liten stad [eh], Ulla: [mm], Heikki: *Klaukkala*." En annan möjlig tolkning, utgående från intervjuens kontext, hade varit att informanten uppfattar att det svenska *Klövskog* i och med en förvandling blivit en liten stad, det finska *Klaukkala*.

²⁸ Eg. *Majstad* (HG 1 s. 118–119).

²⁹ Eg. *Gammelstaden* (HG 1 s. 101).

³⁰ Majstad och Gammelstaden är stadsdelar som gränsar till varandra.

henne. Det är i exemplet i första hand fråga om faktiskt namnbruk, men det parallella bruket av det svenska och det finska namnet gör det även metaspråkligt. (För fler exempel på parallellt namnbruk, se exemplen (16)–(18) i studie A och s. 245 i studie C.)

Som jag ser det parallella bruket både i exemplet ovan och i andra liknande exempel vill namnbrukarna med bruket av först ett svenskt och sedan ett finskt namn förvissa sig om att mottagarna ska veta vilken ort som avses (jfr studie D s. 132, se också studie A exempel (11)). Ett sätt att förvissa sig om det här är enligt informanterna att använda enbart ett finskt namn, ett annat sätt är att använda ett finskt och ett svenskt namn parallellt. Skillnaden mellan dessa två tillvägagångssätt är att också det svenska namnet kommer till användning i det parallella bruket, även om det finska namnet ges större tyngd i den praktiska orienteringen. Eftersom det finska namnet i första hand används för identifiering ser jag det parallella bruket främst som ett exempel på faktiskt namnbruk.³¹

5.3 Metaspråkligt namnbruk

Föregående avsnitt diskuterar exempel på faktiskt namnbruk: hit hör bruket av enbart finska namn som förekommer utan metaspråklig markering, men även hybridnamn. Parallellt namnbruk ligger däremot på gränsen mellan faktiskt och metaspråkligt namnbruk. I detta avsnitt går jag in på exempel som representerar *metaspråkligt namnbruk*. I sin helhet kan intervjuerna på ett generellt plan ses som metaspråkliga på grund av kontexten, medan det exciperade materialet i första hand kan ses som faktiskt namnbruk (jfr studie D s. 141). Intervjuinformanterna vet om att min avsikt är att samla in material kring deras namnbruk. Skribenterna som står för de exciperade exemplen vet däremot inte om att deras alster blivit delar av ett forskningsmaterial. Ändå vill jag hävda att det går att skilja på metaspråkligt och faktiskt namnbruk i bägge materialen. När jag i fortsättningen hänvisar till metaspråkligt namnbruk syftar jag på metaspråkligt bruk av finska namn i svenska kontexter, även om det också i samband med bruket av enbart svenska namn kan förekomma metaspråkliga sekvenser.

³¹ Parallellt namnbruk av samma typ förekommer också i exempel från de enspråkigt finska delarna av landet där vissa kommuner av historiska skäl har både finska och svenska namn, som i följande exempel: "Fem personer råkade i livsfara när en man i en hjullastare vansinneskörde i *S:t Mårtens, Marttila*, i Egentliga Finland natten till i går." (excerperat material, Hufvudstadsbladet 28.3.2010, mina kursiveringar). Trots att *S:t Mårtens* är den namnform som rekommenderas i svenskt språkbruk (se webbpublikationen *Svenska ortnamn i Finland* utgiven av Institutet för de inhemska språken på adressen <http://kaino.kotus.fi/svenskaortnamn/>) används även det finska namnet av Hufvudstadsbladet, vilket kan ha att göra med att skribenten kan ha antagit att läsarna inte skulle förstå vilken ort det handlar om utan det finska namnet som tillägg. Det svenska namnet står visserligen först, men ser inte ut att kunna hävda sig ensamt, utan får förstärkning av det finska.

För att en sekvens ska kategoriseras som metaspråklig bör den innehålla antingen en *explicit* eller *implicit* markering. En explicit metaspråklig markering kan ta sig uttryck i antingen en kommentar till ett enskilt namn eller ett namnelement eller som en kommentar till namnbruk överlag. Den första typen förstår jag som *metaspråk 1* (dvs. kommentarer till enskilda namn och namnelement, se exempel (6)) och den andra som *metaspråk 2* (dvs. kommentarer till namnbruk och namnbrukare mer generellt, se exempel (7)), så som dessa termer används inom folkonomastiken (se Ainiala 2016a s. 106). Metaspråkliga sekvenser handlar i min studie alltså om att namnbrukarna uppmärksammar det faktum att de använder ett finskt namn, till exempel för att markera att de är medvetna om sitt bruk av ett finskt namn när namnet har en svensk motsvarighet. På grund av intervjukontexten kan det vara ett sätt för informanterna att informera mig som intervjuare om deras medvetenhet kring namnbruket. Exempel ur det excerperade materialet visar dock att det metaspråkliga bruket inte förekommer enbart i intervjumaterialet, vilket betyder att det inte är enbart intervjukontexten som bidrar till det metaspråkliga bruket.

Här ger jag exempel på hur det metaspråkliga bruket ter sig i förhållande till enskilda namn, dvs. metaspråk 1. I exempel (6) visar Camilla metaspråkligt att hon är medveten om sitt bruk av det finska gatunamnet *Vilho Vuorenkatu*³² (sv. *Vilhelmsbergsgatan*) på rad 4. Bruket av namnet föregås nämligen av en metaspråklig sekvens på raderna 3 och 4 ("vad det nu sedan heter på finska heter det *Vilho Vuorenkatu*"), vilket gör sekvensen explicit metaspråklig.

(6) Vilho Vuorenkatu (intervjumaterialet, Camilla)

01 Camilla: men det beror bara (.) på det att jag har
 02 gått (.) på danstimme som var någonstans
 03 här på (.) vad det nu sedan heter på
 04 finska heter det **Vilho Vuorenkatu**
 05 Int.: mm
 06 Camilla: så så det här och dom talade alltid om att
 07 den där danslokalen är i **Sörnäs**

Metaspråkliga sekvenser som i första hand kan ses som rapportering av namnbruk, antingen av ens eget eller av någon annans namnbruk, är en annan typ av metaspråkligt namnbruk och är ett exempel på metaspråk 2 (jfr studie A s. 46–50 och studie B). Här handlar det alltså inte i första hand om kommentarer kring ett enskilt namn utan mer om namnbruket eller namnförrådet som helhet. I (7) rapporterar Alexandra hur hon uppfattar en del av sina tidigare klasskompisars namnbruk.

³² Eg. *Vilho Vuorenkatu* (HG 1 s. 143).

(7) Dom använder mera finska gatunamn (intervju-
materialet, Alexandra, Linda och Mikaela)

01 Alexandra: det är (.) tycker jag många faktiskt av
02 (.) våra (.) ääh (.) gymnasiekompisar som
03 Linda: ((hostar))
04 Alexandra är från (.) från kanske **Kottby** (.) **Malm**
05 (.) därifrån som är från svenskspråkiga
06 familjer men har levt i en väldigt liksom
07 Mikaela: mm
08 Alexandra: på något sätt finsk miljö ändå använder
09 mera (.) finska gatunamn

Strax innan denna sekvens diskuterar informanterna i intervjun kring sitt eget bruk av svenska namn i svenska kontexter och att de är måna om att använda svenska namn när sådana finns. Alexandra lyfter sedan fram en grupp namnbrukare som hon menar använder mera finska namn och kommenterar namnbruket generellt, inte enskilda namn. I exemplet är det rapporteringen av namnbruket hos en viss grupp namnbrukare, inte bruket av namnen *Kottby* och *Malm*, som representerar metaspråk 2.

Parallellt namnbruk exemplifierar implicit metaspråkighet. Det parallella bruket av namn har jag exemplifierat i 5.2.3. Där visar jag exempel på parallellt bruk av två namn hos en och samma namnbrukare. I exempel (8) förekommer parallellt namnbruk i en kontext med flera namnbrukare. I exemplet försöker informanterna, med hjälp av såväl det finska som det svenska namnet, förhandla sig fram till var stadsdelen *Gammelstaden* ligger, till stor del utgående från stadsdelsnamnet *Forsby*³³ (fi. *Koskela*), men utan att bruket av namnen i något skede blir explicit metaspråkligt. Diskussionen föranleds av att jag ställer en av få frågor som direkt handlar om namn, dvs. om informanterna kan komma på någon situation då de lärt sig något nytt namn. Det visar sig att Kim och Nina under en cykelutflykt stött på för dem obekanta stadsdelar som Gumtåkt och Gammelstaden, som Nina på rad 26 placerar ”bredvid *Arabia*”³⁴ och Kim på raderna 27–28 ”mellan *Arabia* och *Vik*”. Det centrala i exemplet är bruket av stadsdelsnamnen *Forsby* och *Koskela* på raderna 22–34.

³³ Forsby är grannstadsdel till Gammelstaden.

³⁴ Arabia är ett område som i många namnbrukares ögon är större än t.ex. det officiella Arabiastranden, ett delområde i stadsdelen Majstad. I det här fallet verkar det för informanterna sträcka sig till den angränsande stadsdelen Gammelstaden.

(8) Gammelstaden och Forsby (intervjumaterialet, Patrik, Nina, Kim och Johanna)

- 01 Kim: vi (.) åkte liksom lite på upptäcktsfärd
 02 förra sommaren när vi åkte och cyklade
 03 runt i **Gumtäkt**
 04 Nina: ja
 05 Kim: och då hittade vi just sådana här
 06 **Indiagatan** aha
 07 Nina: helt aha ja det var
 08 Kim: kiva³⁵ namn (.) kiva gata liksom
 09 Nina: ja
 10 Kim: då lärde man sig nog något nytt
 11 Nina: ja (.) och sedan den där (.) samma sak
 12 när vi åkte dit
 13 till den där (.) vad hette den
 14 **Gamlastadsforsen** eller
 15 vad hette den ((skrattar till)) nu igen
 16 Kim: ja (.) men det är **Gammel-** (.) heter den
 17 **Gammelstads[forsen]**
 18 Johanna: **[Gammel]forsen** kanske
 19 Int.: mm
 20 Kim: ja **Gammelstadsforsen**
 21 Nina: **Gammel**((ohb)) ((skrattar till))
 →22 Patrik: **Forsby**
 →23 Nina: nä
 →24 Kim: **Fors-**
 →25 Patrik: nä var då
 →26 Nina: nä utan där [alltså där bredvid **Arabia**]
 →27 Kim: [där bredvid liksom **Arabia**] mellan **Arabia**
 →28 och **Vik** där var den där
 →29 Johanna: ja
 →30 Kim: forsen kommer genom liksom
 →31 Patrik: är inte det **Forsby** där (.) eller
 →32 Kim: är inte **Forsby** någonstans längre bort
 →33 Patrik: **Koskela**
 →34 Nina: jag tror det finns i **Koskela** [eller
 35 någonting]
 36 Johanna: [men är det inte åt det hållet] nog helt
 37 Nina: ja
 38 Johanna: ditåt går sp- (.) dit åttan typ
 39 Kim: ja (.) kanske det
 40 Nina: någonting [ja just det åttan går ju till]
 41 Johanna: [vi steg av där ni vi skulle (.) på]
 42 Kim: [den kanske går till **Forsby** (.) ja]
 43 Nina: **Koskelan halli** det stämmer
 44 Johanna: ja
 45 Nina: ja ja (.) så ja så det kom ju också
 46 så där
 47 Kim: då lärde man sig något nytt

³⁵ Vardagligt i fi.sv. för *kul, trevlig, skojig, rolig* från finskans *kiva* /kiva/ (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008 s. 93).

På raderna 22, 24, 31 och 32 används namnet *Forsby* på svenska av såväl Patrik som Kim men på rad 33 använder Patrik det finska namnet *Koskela* i stället, vilket Nina på följande rad tar fasta på. Patrik försöker alltså på raderna 22 och 31 föreslå att området som är föremål för diskussion kunde vara just Forsby, men får mothugg av Nina och Kim som vet att det är Gammelstaden de besökt. Patrik gör då ett tredje försök med sitt förslag men väljer den här gången att använda det finska namnet *Koskela* i stället. Nina tar fasta på det finska namnet på rad 29 men sedan går diskussionen vidare tills Kim på rad 42 återgår till det svenska namnet *Forsby*. På rad 43 säger Nina ännu *Koskelan halli* och hänvisar till spårvagnsdepån i Forsby med dess finska namn. Sedan avrundas diskussionen utan att det blir klart huruvida informanterna nått samförstånd eller inte. Det jag vill understryka är hur *Koskela* och *Forsby* förekommer i en implicit metaspråklig diskussion, där det finska namnet används för att Patrik vill kontrollera att de alla pratar om samma ort. Det här gör han genom att använda det finska namnet som han eventuellt upplever som ett namn med mer tyngd. Diskussionen startar möjligtvis av att Nina är osäker på namnet *Gammelstadsforsen* som hon först refererar till som *Gamlastadsforsen* på rad 14. På raderna 16–21 resonerar informanterna sig fram till namnet *Gammelstadsforsen* tills Patrik föreslår *Forsby* som namn på området.

Parallellt bruk behandlar jag i studie A (s. 54–55) där jag grupperar implicit metaspråkighet under faktiskt namnbruk. Här vill jag ändå lyfta fram att det parallella bruket åtminstone delvis ligger på en metaspråklig nivå. Det faktum att två namn används parallellt signalerar nämligen en viss medvetenhet om namnbruket.³⁶

5.4 Orsaker till bruket av finska namn

Flera informanter påpekar att de strävar efter att använda svenska namn i svenska kontexter eftersom de är måna om att tala en vårdad svenska. Dessutom menar en del informanter att de ofta använder svenska namn i och för områden de känner väl. I detta avsnitt fokuserar jag orsaker till bruket av finska namn. Orsakerna till finska inslag i svenskt namnbruk studerar jag i detalj i studie B genom att fokusera på de explicit metaspråkliga sekvenserna av intervjumaterialet (se även studie A s. 44–49

³⁶ Det förekommer också parallellt namnbruk av först ett finskt namn, därefter ett svenskt namn som i exemplet ”nä jag har nog mer liksom det här *Harju Äs* liksom som en sådan där ja är det sedan en egen eller är det riktigt bara *Berghäll*” (intervjumaterialet, Mikaela). Här används namnen *Harju* och *Äs*, dvs. det finska och det svenska namnet för ett delområde i stadsdelen Åshöjden, parallellt men det finns i princip inga yttre tecken på varför det här inte kunde ses som faktiskt namnbruk. Jag ser denna typ av parallellt namnbruk som att det svenska namnet främst används av namnbrukarna för att de vill visa att de också känner till det trots att de i första hand väljer att använda ett finskt. Denna tolkning understöds av att den här typen av exempel förekommer i första hand i intervjumaterialet. I intervjuerna, där temat är namn, tenderar informanterna kanske att vilja visa för mig att de också kan svenska namn. Denna typ är jag benägen att se som mer metaspråklig.

och studie D s. 132–134). Det har visat sig att en del orsaker till bruket är pragmatiska och instrumentella medan andra orsaker är mer estetiska (se studie B, se också Ainiala 2016a s. 117). Medan de pragmatiska orsakerna snarast handlar om orsaker till bruket mer generellt, ligger det ofta uppfattningar om enskilda namn bakom de estetiska orsakerna, i min studie främst namnens fonetiska form och det som informanterna ser som deras semantiska innehåll.

När orsakerna bakom namnbruket är mer generella yttrar det sig genom att informanterna menar att de använder finska namn för att de talar mer finska än svenska i vardagen och därmed även först lär sig de finska namnen. De påpekar också att finska namn är de som ofta är synliga på kartorna över staden och poängterar att de finska namnen är de som behövs exempelvis när man ska åka taxi. Dessa orsaker leder indirekt till att informanterna inte nödvändigtvis känner till de svenska namnen och därför inte kan använda dem. Genom att välja att använda finska namn kan namnbrukare också markera att de uppfattar en ort som finsk. Det finns också informanter som säger att de väljer att använda finska namn i sådana fall där de finska namnformerna är kortare än de svenska motsvarigheterna, eftersom det enligt dem helt enkelt då går snabbare att få fram sitt budskap. En annan avgörande orsak till att finska namn prefereras är att informanterna uppfattar att andra svenskspråkiga kan de finska namnen bättre och att det ur en kommunikativ synvinkel därför kan vara mer ändamålsenligt att använda finska namn.

När informanter rapporterar om enskilda finska namn de väljer att använda, är det exempelvis för att de av estetiska skäl föredrar den finska formen av ett namn eller för att de vill ta avstånd från den svenska. Trots att det ur informanternas synvinkel handlar om rapportering kring ett enskilt namn, kan detta naturligtvis också ses ur ett annat perspektiv, nämligen att finska namn ibland prefereras för att namnbrukarna tilltalas av dem estetiskt. (För exempel och mer detaljerad diskussion, se studie B.)

De orsaker som ligger bakom förekomsten av finska inslag kan kategoriseras som vardagliga och anses ligga på ett mikropian (jfr Mattfolk 2011 s. 23, som hänvisar till orsaker till språkkontakt mer generellt). Ur ett makroperspektiv kan språkkontakt orsakas av exempelvis politiska, religiösa och ekonomiska orsaker (Li Wei 2010 s. 128).

Sammanfattningsvis kan orsakerna bakom bruket av finska namn sammanställas enligt följande:

Pragmatiska orsaker till bruket av finska namn:

- finska namn är bättre kända bland svenskspråkiga
- finska namn är kortare och lättare att använda
- finska namn behövs för orientering (taxi)
- finska namn är vanligare på kartor
- finska namn signalerar att orter uppfattas som finska.

Estetiska orsaker till bruket av finska namn:

- svenska namn väljs bort av estetiska skäl
- finska namn föredras av estetiska skäl.

Det här kan jämföras med situationer där informanterna uppger orsaker till att de använder svenska namn, också indelat i pragmatiska och estetiska orsaker:

Pragmatiska orsaker till bruket av svenska namn:

- svenska namn används p.g.a. svenska kontexter
- svenska namn ses som en del av en vårdad svenska
- svenska namn behövs i professionella roller
- svenska namn är inlärd i barndomen
- svenska namn används i områden informanterna bor eller bott i.

Estetiska orsaker till bruket av svenska namn:

- finska namn väljs bort av estetiska skäl.

5.5 Namnbrukares resurser i det tvåspråkiga namnlandskapet

Vilka strategier använder då namnbrukarna i situationer där de känner till ett namn enbart på det ena språket? Jag har hittills redogjort för och analyserat namnbruket i Helsingfors utgående från de resultat mina studier (studierna A, B och D) gett med utgångspunkt i intervjumaterialet samt de excerperade exemplen. Den gatunamnsenkät jag gjort (se avsnitt 4.3) ger mig insikt även i namnkännedom hos namnbrukare i Helsingfors. Vid sammanställningen av enkäten har jag utnyttjat den kunskap jag fått genom att studera de finska inslagen i intervjuerna. Genom att bjuda ut ett antal gatunamn på såväl finska som på svenska och be informanterna ge mig motsvarigheterna på det andra språket, ville jag komma åt deras namnkännedom (se bilaga 6 där enkäten finns bifogad, samt studie C för en noggrann genomgång av metoden).³⁷

Den aspekt av namnkännedom jag ville komma åt var hur namnbrukare agerar när de känner till ett gatunamn endast på ett språk, men behöver kunna använda det på det andra språket. Enkätens resultat visar hur namnbrukare förfogar över olika resurser i dessa situationer. I studie C går jag i detalj igenom dem men jag redogör i korthet för dem även här. De svar informanterna ger när jag ber dem ge finska

³⁷ Vid analysen har jag naturligtvis beaktat det faktum att den här typen av uppgift i vissa fall kan fungera som ett minnestest eftersom det är möjligt att informanterna egentligen känner till en del av de namn som förekommer i enkäten men i den stund de besvarar den inte minns dem.

motsvarigheter till svenska namn och vice versa kan delas in i fyra kategorier³⁸:

1. Interferens som finner stöd i det andra språket: t.ex. svaret **Hietaniemigatan* när jag erbjudit *Hietaniemenkatu* då gatans svenska motsvarighet är *Sanduddsgatan*. Kategorin består i huvudsak av hybridnamn.
2. Kombinerings med annat existerande namn: svaren *Alpgatan* och *Berggatan* för *Tunturikatu* vars svenska motsvarighet är *Fjälldalsgatan* (fi. *tunturi* 'fjäll'). I kategorin finns svar som motsvarar officiellt fastställda gatunamn men inte paret till det namn som bjudits ut; informanterna ger alltså namnet på en annan existerande gata som svar.
3. Modell för hur gatunamn ser ut: exempelvis svaret **Pakkalankatu* när *Backasgatan* varit bjudord och det svar som efterfrågats är *Mäkeläntä*. Inom denna kategori placerar jag svar som kan tyda på att informanterna tar modell av andra existerande namn, i det här fallet eventuellt *Pakkalantie* (sv. *Backasvägen*) i grannstaden Vanda, se närmare i studie C s. 255. Svaren i kategorin motsvarar inte de officiellt fastställda namnen på det andra språket.
4. Rätt namnidé: t.ex. ett svar med efterleden *gatan* (exempelvis **Mannerheimgatan*) när jag i enkäten erbjudit ett namn med efterleden *tie* 'väg' (t.ex. *Mannerheimvägen*). I kategorin ser jag spår snarast av associationer till det namn som efterfrågas; namnen motsvarar inte heller här de officiellt fastställda formerna.

I kategorierna 1 och 4 verkar informanterna ha utgått från namnen på det språk som bjudits ut och utgående från dessa bildat namnformer på det andra språket. Även om det också i kategorierna 2 och 3 kan vara fråga om att informanterna gör en översättning, är det mer troligt att de här ger uttryck för att de har två parallella namnsystem som de utnyttjar för att para ihop de rätta namnen med varandra. Min avsikt med att lyfta fram de här olika kategorierna är främst att visa på dessa olika möjligheter. Många exempel kan nämligen passa in i två eller flera kategorier i och med att kategorierna ofta går in i varandra. Exempelvis passar svaret **Hagnässtranden* (sv. *Hagnäskajen*, fi. *Hakaniemenranta*; *Hakaniemi* 'Hagnäs', *ranta* 'strand') i kategorierna 1, 3 och 4 (se s. 256 i studie C).

Med hjälp av en enkät är det svårt att på djupet komma åt problematiken kring hur informanterna resonerar, men enkätens resultat ger ändå en viss bild av hur det kan gå till och hur namnkännedomen ser ut. Uppgifterna om namnkännedomen kompletteras genom den korta intervju

³⁸ Jag har utfört enkäten även i två andra, mindre städer, dvs. i Kristinestad och Kaskö. I Kristinestad är 56 procent av invånarna svenskspråkiga, i Kaskö 30 procent. Resultaten uppvisar liknande drag som i Helsingfors med undantag för kategorin "modell för hur gatunamn ser ut", där exempel saknas.

jag genomför med informanterna som avslutning på testtillfället där de svarar på konkreta frågor kring hur de gör när de behöver använda ett namn på det andra språket. Medan en del informanter svarar att de oftast lär sig och känner till namnen på de två språken parallellt och vid behov tar reda på motsvarigheterna exempelvis genom sökning på nätet, svarar andra att de översätter namn när det behövs. För de informanter som känner till bägge namnen medför detta ingen särskild utmaning, eftersom de kan välja vilken form de använder i vilken kontext. De som däremot främst känner till namnen på ett språk, står inför att antingen använda den namnform de känner till också på det andra språket eller att genom översättning skapa en motsvarighet på det andra språket, vilket flera informanter ger uttryck för att de gör. De informanter som säger sig översätta namn problematiserar inte förfarandet med avseende på att en översättning medför risk för att ett hybridnamn uppstår, möjligtvis eftersom bruket av hybridnamn sällan medför problem i kommunikationen.

Intervjuszvaren i anslutning till enkäten ger i kombination med informanternas svar på de egentliga enkätuppgifterna en mångsidig bild av namnkännedomen och hur denna i förlängningen inverkar på namnbruket. Det gemensamma för flera informanter är att de menar att det i Helsingfors är mycket viktigare att känna till de finska namnen än de svenska. Detta gäller inte enbart en finsk kontext, vilket känns som det givna, utan också med andra svenskspråkiga för att man ska vara säker på att mottagaren förstår vad man menar. Informanterna ser de finska namnen som dominerande och menar att de svenska namnen har en sekundär ställning i relation till dem. När en informant beskriver gator som finska gator, pratar hen snarare om hur hen förnimmer gatorna: hen konstruerar gatan som det som på engelska kallas för *place* (se Cresswell 2004), vilket i svenskan kan översättas med *ställe*. *Stället* är då något som inte endast knyter till det geografiska, dvs. *space*, utan snarare är av sociokulturell betydelse (Östman u.u.).

En närmare studie av enskilda informanternas individuella strategier och resurser i det tvåspråkiga landskapet visar att såväl ett enskilt namnsystem som två parallella system förekommer. Det är alltså inte entydigt så att vissa informanter konsekvent skulle använda sig av ett enskilt system medan andra skulle utnyttja två parallella (ett finskt och ett svenskt) namnsystem.

5.6 De finska inslagens ställning som lånenamn i svenskan

De finska inslagens ställning i svenskan är viktig att lyfta fram och diskutera för att den effekt språkkontakten har på namnbruket i mitt material ska kunna undersökas. De finska inslagen, dvs. exemplen på faktiskt namnbruk, integreras i språkbruket, vilket de metaspråkliga inslagen inte gör eftersom de snarare kommenterar själva namnbruket.

För att se huruvida inslagen kan kategoriseras som namnlån har jag studerat dem ur en kontaktsynvinkel. Inom kontaktonomastiken har man traditionellt gjort skillnad på anpassningslån och översättningslån, de senare antingen partiella eller kompletta översättningslån. (Se t.ex. Pitkänen 1985b s. 36, Zilliacus 1980 s. 320 eller Pellijeff 1966 s. 86–87.) För att namn ska ses som lån från ett språk till ett annat, bör de antingen anpassas eller översättas till det mottagande språket.

Hybridnamn som **Pengeratan* (sv. *Terrassgatan*, fi. *Pengerkatu*), **Hietaniemigatan* (sv. *Sanduddsgatan*, fi. *Hietaniemenkatu*) och **Kirstigatan* (sv. *Kristinegatan*, fi. *Kirstinkatu*), som förekommer i mitt material passar in i den etablerade lånenamnskategorin *partiella översättningslån*. De rent finska namnen, till exempel *Mannerheimintie* (sv. *Mannerheimvägen*) och *Erottajankatu* (sv. *Skillnadsgatan*), som förekommer i materialet utan att översättas eller anpassas, är däremot svårare att placera.

Att oanpassade och oöversatta namn inte tidigare setts som lånenamn kan bero på att lånenamn sällan kunnat studeras i sin kontext, utan främst granskats utgående från skriftliga arkivbelägg. Eftersom mitt material består av samtal har jag kunnat studera namnlånen i deras kontext. Medan man genom att studera skriftliga arkivbelägg främst kommer åt själva resultatet, kan jag genom att studera namnlånen i sin kontext, också komma åt själva processen. Vid analysen är det viktigt att hålla själva kontakten, dvs. processen, isär från resultaten (se Li Wei 2010, jfr också Petrulevich 2012 s. 239, 241 och 2016). Äldre, skriftliga belägg kan naturligtvis också studeras i sin kontext (se t.ex. Neumüller 2015), men inte i en samtalskontext som den jag kommer åt med mina metoder.

Utgående från resultaten av studie D föreslår jag att en kategori för oanpassade namnlån ska införas, där rent finska namn³⁹ som förekommer i svenska kontexter kan placeras (se också Pedersen 2015 som inkluderar oanpassade lånenamn bland lånenamnen och definierar kategorin som ”lydleg inpassing, dvs. lydleg overføring utan lydleg tilpassing”).

Man kan alltså se på de finska inslagen som lånenamn. Det som är anmärkningsvärt i kontaktsituationen i Helsingfors är att sådana situationer uttryckligen uppstår inom den svenska namnbrukarkretsen, inte i kontakt mellan finsk- och svenskspråkiga namnbrukare.

³⁹ Detta gäller enbart finska namn som också har svenska motsvarigheter, inte sådana finska namn som saknar svenska motsvarigheter.

6 Sammanfattande diskussion

I denna undersökning har jag studerat hur finska inslag i det svenska ortnamnsbruket ser ut i Helsingfors, som är en officiellt tvåspråkig stad med både finska och svenska gatunamn synliga på gatskyltar och på kartor. Vidare har jag tagit reda på vilka faktorer som inverkar på namnbruket samt huruvida och i vilken utsträckning namnbrukarna medvetet använder finska inslag. De finska inslagen tar sig uttryck antingen som faktiskt eller metaspråkligt namnbruk, dvs. så att namnbrukarna antingen använder namn eller pratar om namn (jfr 5.2 och 5.3). Det faktiska namnbruket yttrar sig på tre olika sätt: 1) i bruk av ett finskt gatunamn i en svensk kontext, dvs. i ett samtal som annars försiggår på svenska ("båda säger att dom bor här i på *Torkkelinmäki*", sv. *Torkelsbacken*), 2) i bruk av ett hybridnamn ("dit ända till *Pengergatan*⁴⁰") eller 3) i bruk av två namn parallellt ("kanske då just det här *Torkkelinmäki Torkelsbacken* skulle kunna vara") (för fler exempel, se 5.2). De metaspråkliga sekvenserna, som visar på namnbrukarnas medvetenhet kring bruket, tar sig exempelvis uttryck i kommentarer som "vad det nu sedan är på svenska" eller kommentarer som "på finska heter det" i samband med att finska namn används (se 5.3). De faktorer som inverkar på förekomsten av finska inslag i namnbruket har visat sig vara antingen pragmatiska och instrumentella (dvs. hur praktiskt det är att använda ett namn) eller estetiska (dvs. hur informanterna förhåller sig till namns form eller till det som de ser som namnens innehåll). (Se vidare i avsnitt 5.4 samt studierna A och B).

Jag har även undersökt namnkännedomen bland helsingforsiska namnbrukare och sett att den varierar. Medan en del namnbrukare säger att de känner till såväl de finska som de svenska namnen för gator, menar andra att de ofta kan namnen enbart på ett språk, i praktiken ofta på finska. När den senare gruppen av namnbrukare av någon orsak behöver namnet på det andra språket (i praktiken ofta på svenska), försöker en del översätta (det finska) namnet eller gissa sig fram till namnet, medan andra tar reda på namnet till exempel genom en sökning på webben. Namnbrukare som känner till namnen på bägge språken tampas naturligtvis inte med motsvarande problem. (Se också 5.5 samt studie C.)

Studie D av de finska inslagens ställning i svenska kontexter visar att det finns skäl att revidera tidigare uppfattningar om vad som kan ses som lånenamn. Hybridnamnen i mitt material (dvs. kombinationer av ett finskt och ett svenskt namn, exempelvis **Hietaniemigatan*, fi. *Hietaniemenkatu*, sv. *Sanduddsgatan*; för noggrannare definition, se 5.2.2) passar in i den etablerade lånenamnskategori partiella översättningslån. De rent finska namnen är svårare att placera, eftersom namnlån som varken översätts eller anpassas inte traditionellt har definierats som lån. I och med att mitt material består av samtal har jag kunnat studera namnlånen i deras kontext,

⁴⁰ Fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*, *penger* 'terrass', *katu* 'gata'.

inte enbart resultatet (om vikten av att hålla processen och resultatet åtskilda i analysen av språkkontakt, se Li Wei 2010). Utgående från denna analys föreslår jag att en ny kategori, där även rent finska namn kan placeras, ska införas. Jag hänvisar till denna kategori som *oanpassade namnlån*. (För utförligare resonemang, se 5.6 och studie D). Jag ser de finska inslagen uttryckligen som lån, inte som kodväxling, och ansluter mig till den distinktion mellan begreppen *importord* (dvs. lånord) och *kodväxling* som Selback & Sandøy (2007 s. 20) gör. Enligt Selback & Sandøy är det fråga om importord när det handlar om enskilda ord, kodväxling när det är två eller flera ord. Som importord ses *direkta importord* (anpassade eller oanpassade: t.ex. *workshop* eller *diskotek*), *hybridimportord* (t.ex. *tv-tal*) och *pseudoimportord* (ord som bildats till importerat ordmaterial men som inte finns i det språk materialet är lånat ur, t.ex. *stressless*). De rent finska namnen kan här jämföras med direkta importord och hybridnamnen med hybridimportord.

Det som visat sig vara anmärkningsvärt i kontaktsituationen i Helsingfors är att den uppstår inom den svenska namnbrukarkretsen. Jag har alltså undersökt namnbruket i svenska kontexter men stött på resonemang både för och emot bruk av finska och svenska namn. Det är alltså inte i hänseende till finska namnbrukare som de svenska namnbrukarna diskuterar vilka namn de föredrar och vilka de väljer bort. När namnbrukarna till exempel menar att orienteringen underlättas om finska namn brukas, avser de orientering i svenska kontexter. (Se studie D. Jfr också Weinreichs definition av språkkontakt 1968 [1953] s. 1, se Pedersen 2001 s. 103 om namn i kontakt hos tvåspråkiga namnbrukare, se även Pitkänen 1985a s. 474 och Pellijeff 1966 s. 87–88.)

När finska gatunamn används oanpassade i en svensk kontext finns en risk för att dessa småningom etableras i det svenska bruket, blir vanligare än de svenska motsvarigheterna och slutligen tränger under de svenska namnen. Medan namn på gator för det mesta har en efterled som signalerar namnens språktillhörighet (jfr 5.2) (*Aleksanterinkatu* är ett finskt namn och *Alexandersgatan* ett svenskt namn) är språktillhörigheten inte lika tydlig i fråga om namn på stadsdelar och delområden, exempelvis *Merihaka* (sv. *Havshagen*) och *Kallio* (sv. *Berghäll*). Även om man kan argumentera för att dessa två namn rent språkligt sett har finsk bakgrund, vet helsingforsiska namnbrukare att områden i Helsingfors och dess grannkommuner kan ha ett namn enbart på det ena språket, t.ex. *Ultuna* i Helsingfors, *Kalajärvi* och *Bodom*⁴¹ i Esbo samt *Jokivarsi* i Vanda. Då används de i sig enspråkiga namnen i bägge språken och det är neutralt att på svenska säga att man bor i Jokivarsi eller på finska att man kommer från Ultuna. Om bruket av exempelvis *Merihaka* och *Kallio* breder ut sig i svenska kontexter, är det möjligt att de svenska namnen *Havshagen* och

⁴¹ Bodom hade tidigare den finska motsvarigheten *Puotinen*. Nuförtiden används det svenska namnet *Bodom* också på finska även av de finska invånarna i området (se Esbo stads responstjänst, <https://easiointi.espo.fi/eFeedback/sv/View/8953>).

Berghäll på sikt blir mer okända och därmed får en undanskymd roll i namnbruket. På kort sikt har kontakten mellan namnen likväl inga konsekvenser på exempelvis gatunamnsskyltningen i staden, eftersom namnen redovisas på de två officiella språken i Helsingfors.

Hybridnamnen i mitt material är en namngrupp vars existens namnbrukarna inte nödvändigtvis känner till. Att namnbrukare inte identifierar hybridnamn beror på att denna namngrupp till sin form inte skiljer sig från den grupp av officiellt fastställda namn på gator som har en finsk förled och en svensk efterled, jfr *Rautalampivägen* (fi. *Rautalamintie*) i 5.2 samt exempel som *Linnankoskigatan* (fi. *Linnan-koskenkatu*), *Merikantovägen* (fi. *Merikannontie*), *Suvantovägen* (fi. *Suvannontie*) och *Kuortanegatan* (fi. *Kuortaneenkatu*). Till sin form skiljer sig dessa namn inte från min definition av hybridnamn; det som skiljer grupperna åt är att hybridnamnen inte har någon officiell ställning i den kommunala namngivningen medan den senare gruppen är officiellt fastställda namn i Helsingfors. Hybridnamn är inte lätta att upptäcka förutom för den som känner till både de finska och de svenska namnen på gatorna. De är möjliga att upptäcka också om man försöker finna dem på kartor eller skyltar, där enbart officiellt fastställda namn upptas. När hybridnamn inte hittas på kartan kan de ställa till det för orienteringen i staden. Däremot kan hybridnamn användas i söktjänster som Reseplaneraren (www.reittiopas.fi/sv), en tjänst som tillhandahålls av Helsingforsregionens trafik och som ger information om rutter och tidtabeller för lokaltrafiken. Reseplaneraren känner nämligen igen hybridnamn, och när man matar in exempel som **Pengerkatan* (fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*) och **Bergmaninkatu* (fi. *Vuorimiehenkatu*, sv. *Bergmansgatan*) föreslår tjänsten *Pengerkatu* och *Bergmansgatan* som destinationer, vilket gör att en person som gör en sökning i tjänsten inte nödvändigtvis upptäcker sitt bruk av hybridnamn.

Något sker alltså med namnförrådet i Helsingfors när de officiellt fastställda formerna får sällskap av hybridnamn, som i förhållande till de officiella namnen måste ses som inofficiella namn (jfr Ainiala, Saarelma och Sjöblom 2012 s. 105). Det är bara en del av namnen på gator som berörs av risken för att hybridnamn ska uppstå. När förleden är ett genomskinligt och välkänt appellativ, som i exemplen *Idrottsgatan* (fi. *Urheilukatu*; *idrott* 'urheilu'), *Kyrkogatan* (fi. *Kirkkokatu*; *kyrka* 'kirkko'), *Postgatan* (fi. *Postikatu*; *posti* 'posti') och *Tågvägen* (fi. *Junatie*; *tåg* 'juna'), är risken för att hybridnamn ska uppstå liten.⁴² Även om risken för att hybridnamn ska bildas finns när namnbrukare vid behov översätter ett namn är risken liten när förleden är genomskinlig. Ett hybridnamn uppstår bara när det sker en felöversättning i relation till det officiellt fastställda namnet. Så kallade rättöversättningar kommer jag inte åt med mina

⁴² Här utgör ändå *Pengerkatu* ett undantag eftersom appellativet *pengen* 'terrass' visat sig vara ogenomskinligt för namnbrukare i min undersökning. *Penger* är dessutom ett efternamn. (Se studie D s. 138.)

metoder. (Se studie D s. 136–137.) Detta betyder att bara en del av namnen på gator får tre namn: utöver de officiellt fastställda finska och svenska namnen även ett hybridnamn. Jag ser hybridnamnen som binamn till de officiella namnen, men eftersom de saknar en officiell status ser jag dem som inofficiella namn (jfr Nyström 2012 s. 179–180). Utöver de två officiella namnen har vi således ett inofficiellt namn som inte är synligt på kartor eller gatskyltar men som fungerar för orientering i staden.

Parallellt bruk av ett svenskt och ett finskt namn, som i exempel (5) *Majstad Toukola* i 5.2.3, beror på att namnbrukarna med detta bruk vill förvissa sig om att mottagarna ska veta vilken ort de refererar till, och de väljer att göra det genom att använda båda namnen parallellt. Det finska namnet får således en viktig uppgift för orienteringen. Det parallella namnbruket kan i bästa fall på sikt leda till att svenska ortnamn blir mer kända och småningom kan användas ensamt, i värsta fall till att de svenska namnen tappar sitt fotfäste i förhållande till de finska.

Mina forskningsresultat bidrar med kunskap för namnvård och namnplanering specifikt i Helsingfors men mer generellt också i andra två- eller flerspråkiga områden. Främst ser jag att denna kunskap gäller hybridnamn eftersom en omsorgsfull namnplanering i viss mån kan hindra att nya hybridnamn bildas. Bildandet av nya hybridnamn kan förhindras genom att namnplaneringen ser till att nya gatunamnspår bildas så att de parallella namnformerna på de två språken motsvarar varandra, vilket minskar risken för felöversättningar. Det här gäller exempel som *Tunturikatu* (sv. *Fjälldalsgatan*) som, ifall en namnbrukare översätter det finska namnet, kan ge upphov till hybridnamnet **Fjällgatan* eftersom förleden *tunturi* i det finska namnet motsvaras av svenskans *fjäll* (se noggrannare kring namnet *Fjälldalsgatan* i 3.2.3). Omsorgsfull namnplanering kan ändå inte helt hindra uppkomsten av hybridnamn, eftersom en del namnbrukare bildar hybridnamn genom att föra över förleden oanpassad och översätta enbart efterleden, som i exemplet **Pengergatan*. Eftersom en del informanter menar att de använder vissa finska namn för att de är kortare än de svenska motsvarigheterna (se 5.4) är detta även något namnplaneringen kan fästa uppmärksamhet vid när nya namn bildas.

Finska gatunamn fick i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en allt starkare ställning i Helsingfors samtidigt med finska språket i övrigt. (För språkförhållandena i Helsingfors och utvecklingen av det tvåspråkiga namnlandskapet, se 3.1, 3.2.2 och 3.2.3. Se också HG 1 s. 52–55 samt Seppälä 2016 s. 128). Då tappade svenska gatunamn terräng i finska kontexter i och med att de fick finska motsvarigheter, ofta i form av översättningar. Detta skedde på bekostnad av oanpassade eller anpassade lån av svenska namn. Det hände att finskspråkiga helsingforsare refererade till gator med andra namn än med dem som stod på skyltarna; även om det stod *Esnäsinkatu* (sv. *Esnäsgatan*) på skylten var *Vironkatu* kanske det namn som användes i folkmun (se Seppälä 2016 s. 128; för namnets bakgrund, se 3.2.3, studie C samt HG 1 s. 98). Finskans ställning är i dag dominerande, också för gatunamnens del, vilket jag visat i studien.

Gatunamn kommer i kontakt med varandra via brukarna och det sker namnlån. Åter igen får svenska gatunamn ge vika för finska. Denna gång i form av finska lånenamn i svenskan. I viss mån förekommer det att namnbrukarna också i dag använder andra namn än dem som finns på gatskyltarna, då främst hybridnamn.

Trots att jag här problematiserar de finska inslagen i namnbruket vill jag understryka att förekomsten av finska inslag i svenska kontexter i helsingforsarnas vardag ofta är okomplicerad för namnbrukarna. I det vardagliga namnbruket ingår också namn på andra språk (t.ex. engelska), exempelvis när det handlar om kommersiella namn. Som jag redan konstaterat vållar förekomsten av finska inslag i svenska kontexter i praktiken inte några problem för orienteringen, snarare tvärtom. Många informanter menar att bruket av finska namn framför allt underlättar orienteringen i samtal med andra svenska namnbrukare, vilket sammanfattas i en kommentar av en enkätinformant: ”vete fåglarna om den man pratar med förstår de svenska namnen”. Just den här aspekten kan enbart de svenska namnbrukarna själva åtgärda. Både i fokusgruppintervjuerna och i de intervjuer som följt på enkäten är det bruket av finska namn i svenska kontexter som diskuterats. Hur informanterna förhåller sig till namnbruket hos finska namnbrukare har sällan kommit upp i diskussionerna.

Enstaka finska inslag hos enskilda namnbrukare är inte oroväckande med tanke på de svenska gatunamnens ställning i Helsingfors. Mer alarmerande för namnens ställning är att svenska namnbrukare anser att de lättare gör sig förstådda om de använder finska namn till och med i en helsvensk kontext. Då lider de svenska namnen en prestigeförlust gentemot de finska. Om allt fler svenskspråkiga väljer att övergå till att använda finska ortnamn i Helsingfors kan det i längden leda till en domänförlust för svenskan. (För domänförluster för svenskan i Helsingfors samt svenskan i Finland i övrigt, liksom även gungningar i språket samt språkbyte, se t.ex. Höckerstedt 2006 s. 135–136, 139 och 2010 s. 12–13, 18, se också Nyholm [nu Höckerstedt] 1980 s. 67 samt Tandefelt 2000 s. 12–14, 16–17.) Att informanterna i vissa fall med hjälp av metaspråkliga sekvenser visar att de är medvetna om att de använder finska namn tyder på att de vet att finska inslag avviker från det förväntade namnbruket. Namnbruket i Helsingfors är med andra ord inte jämlikt trots att gatunamnsförrådet officiellt sett är tvåspråkigt.

Den här undersökningen är en socioonomastisk studie av ortnamn och jag har visat att socioonomastik inte kan bedrivas utan en gedigen bakgrund i mer traditionell namnforskning, vilket i min studie främst representeras av det kontaktonomastiska synsättet. Jag vill poängtera att traditionell namnforskning inte står i opposition till den socioonomastiska namnforskningen utan dessa två kompletterar varandra. Med hjälp av socioonomastisk forskning kan man teckna en bild av namn i deras kontext och således även av namn i samhället, både i dag och i går. Detta är av stor vikt för att en så heltäckande bild som möjligt ska kunna ges av vad namn är och vad de har

för uppgifter. Det här i sin tur ger en djupare förståelse av hur namn fungerar.

Referenser

- Ahlbäck, Olav, 1974: *Ortnamn i Närpes. Närpes i går och i dag*. Närpes: Närpes kommuns förlag.
- Ahlbäck, Olav, 1986: Jomala. *Namn och bygd* 74: 66–80.
- Ainiala, Terhi, 1997: *Muuttuva paikannimistö*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 667.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Ainiala, Terhi, 2002: Urbana namn som namnkategori. I: *Avgränsning av namnkategorier. Rapport från NORNA:s tjugonionde symposium på Svidja 20–22 april 2001*. Red. av Terhi Ainiala & Peter Slotte. (Forskningscentralen för de inhemska språken/Skrifter 4.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. S. 79–88.
- Ainiala, Terhi, 2003a: Kaupunkinimistön tutkimuksen perusteet. *Virittäjä* 107: 207–225.
- Ainiala, Terhi, 2003b: På väg mot urban namnforskning. I: *Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003*. Red. av Staffan Nyström. (NORNA-rapporter 80.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 13–26.
- Ainiala, Terhi, (red.), 2005: *Kaupungin nimet: kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 134.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Ainiala, Terhi, 2008: Socio-onomastics. I: *Handbook of Pragmatics 12*. Red. av Jan-Ola Östman & Jef Verchueren i samarbete med Eline Versluys. Amsterdam: John Benjamins. 16 s.
- Ainiala, Terhi, 2010a: Somalier som namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Norstedts. S. 36–51.
- Ainiala, Terhi, 2010b: Place names – changes and losses. I: *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002*. 5. Red. av Eva Brylla, Maria Ohlsson & Mats Wahlberg i samarbete med Wolfgang Haubrichs & Tom Schmidt. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. S. 297–304.
- Ainiala, Terhi, 2015: Att identifiera platser och diskutera namn: bruket av ortnamn i samtal. I: *Navne och skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtemde nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012*. Red. av Birgit Eggert & Rikke S. Olesen under medverkan av Bent Jørgensen. (NORNA-rapporter 91, band 2.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 11–24.
- Ainiala, Terhi, 2016a: Attitudes towards street names in Helsinki. I: *Names: People, Places, Perceptions and Power*. Red. av Guy Puzey & Laura Kostanski. Bristol: Multilingual Matters. S. 106–119.
- Ainiala, Terhi, 2016b: Names in Society. I: *Oxford Handbook of Names and Naming*. Red. av Carole Hough. Oxford: Oxford University Press. S. 371–381.

- Ainiala, Terhi & Mia Halonen, 2011: Somalialaistaustaiset nuoret nimistönkäyttäjänä Itä-Helsingissä. *Virittäjä* 115: 193–220.
- Ainiala, Terhi, Johanna Komppa, Kaija Mallat & Ritva Liisa Pitkänen, 2000: Paikannimen käyttö ja osaaminen – nimitaito Pälkäneen Laitikkalassa. *Virittäjä* 104: 330–354.
- Ainiala, Terhi, Hanna Lappalainen & Jani Vuolteenaho, 2015: "Vanha" ja "uusi" kontrastien ilmentäjinä ja kategorisoinnin keinoina. Tapaustutkimus Helsingin vuosaarelaisten nimeämiskäytännöistä. I: *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset suhteet*. Red. av Marja-Leena Sorjonen, Anu Rouhikoski & Heini Lehtonen. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1310.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet. S. 360–402.
- Ainiala, Terhi & Ritva Liisa Pitkänen, 2002: Onomastic Research in Finland. I: *History of the study of toponyms in the Uralian languages*. (Onomastica Uralica 2.) Debrecen & Helsingfors. S. 81–119.
- Ainiala, Terhi, Minna Saarela & Paula Sjöblom, 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. (Tietolipas 221.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Ainiala, Terhi, Minna Saarela & Paula Sjöblom, 2012: *Names in focus*. (Studia Fennica Linguistica 17.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Ainiala, Terhi & Jani Vuolteenaho, 2005: Urbaani muutos ja kaupunkilaiset identiteetit paikannimistön kuvaamina. *Virittäjä* 109: 378–394.
- Akselberg, Gunnstein, 2010: Sosioonomastikk – framlegg til avgrensing. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Nordstedts. S. 15–35.
- Aldrin, Emilia, 2011: *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Aminoff, Berndt & Leo A. Pesonen, 1971: Helsingfors gatunamns uppkomst och utveckling fram till år 1946. I: *Helsingfors gatunamn*, 1971. (Helsingfors stads publikationer 24.) Helsingfors: Helsingfors stad. S. 30–63.
- Berezkina, Maimu, 2013: "Gode" og "dårlige" navn i Oslo: hvilke stednavn foretrekker byens innbyggere? I: *Namn i stadsmiljø. Handlingar frå NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (Skrifter 7/NORNA-rapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget. S. 133–151.
- Blomqvist, Marianne, 1993: *Personnamnsboken*. Helsingfors: Finn Lectura.
- Blomqvist, Marianne, 1997: Husnamn i Helsingfors. I: *Byens navne – stednavne i urbaniserede områder. Rapport fra NORNA:s 24. symposium i København 25.–27. april 1996*. Red. av Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. (NORNA-rapporter 64.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 37–48.

- Cantell, Ilse, Hanna Lehti-Eklund, Leif Nyholm & Jouni Salokivi (red.), 1989: *Helsingforsslang nu. En skolenkät 1988*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:12.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Cresswell, Tim, 2004: *Place: a short introduction*. Malden: Blackwell Publishing.
- Debus, Friedhelm, 1995: Soziolinguistik der Eigennamen. Name und Gesellschaft (Sozio-Onomastik). I: *Namenforschung/Name Studies/Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik/International Handbook of Onomastics/Manuel international d'onomastique*, vol. 1. Red. av Ernst Eichler m.fl. Berlin/New York: de Gruyter. S. 393–399.
- Ekrem, Carola, Pamela Gustavsson, Mikael Korhonen, Nelly Laitinen & Jessica Parland-von Essen, 2010: *Ögonblick och evighet. Kulturskatter i Svenska litteratursällskapets arkiv och bibliotek*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 738.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Eskelinen, Riikka, 2008: Kaupunkinimistöen funktiot: tutkimuskenttänä Helsingin Kallio. (Opublicerad licentiatavhandling, Helsingfors universitet.)
- Forsskåhl, Mona, 2005: *Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang*. (Nordica Helsingiensia 2.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Forsskåhl, Mona, 2013. Svensk Helsingforsslang i förändring. I: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (Skrifter 7/NORNA-rapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget. S. 27–50.
- Forsskåhl, Mona, 2015. Finlandssvensk slang. I: *Gruppspråk, samspråk, två språk. Svenskan i Finland – i dag och i går I:2*. Red. av Marika Tandefelt. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 799.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 47–78.
- Granlund, Åke, 1956 (1979): *Studier över östnyländska ortnamn*. (Studier utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 358/Studier i nordisk filologi 44.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Granlund, Åke, 1965: En västnyländsk namntyp. *Folkmålsstudier* 19: 27–136.
- Grönroos, Ann-Sofie, 2013: *Från Västra åstranden till Fågelholkarna – en socioonomastisk studie av officiella och inofficiella ortnamn i Borgå*. (Opublicerad magisteravhandling, Åbo Akademi.)
- Harling-Kranck, Gunilla, 1990: *Namn på åkrar, ängar och hagar*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 565.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Harling-Kranck, Gunilla, 2005: Urbana namn. Stadsbebyggelse och gatunamn i Sverige och Finland. I: *Svenskt i Finland – Finskt i Sverige*

- I. Dialog och särart. Människor, samhällen och idéer från Gustav Vasa till nutid.* Red. av Gabriel Bladh och Christer Kuvaja. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 682:1.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Atlantis. S. 162–202.
- HG 1 = *Helsingfors gatunamn*, 1971. (Helsingfors stads publikationer 24.) Helsingfors: Helsingfors stad.
- HG 2 = *Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn 2*, 1979. (Helsingfors stads publikationer 32.) Helsingfors: Helsingfors stad.
- HG 3 = *Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn 3*, 1999. Red. av Jyrki Lehtikoinen. Helsingfors: Helsingfors stads namnkommitté.
- Hiidenmaa, Pirjo & Pirkko Nuolijärvi, 2004: Normering av främmande ord i finskan. I: *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord.* Red. av Helge Sandøy & Jan-Ola Östman. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag. S. 253–274.
- Hough, Carole (red.), 2016: *The Oxford Handbook of Names and Naming.* Oxford: Oxford University Press.
- Huldén, Lars, 2001, *Finlandssvenska bebyggelsenamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 635.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta och Mikael Reuter, 2008: *Finlandssvensk ordbok*. Helsingfors: Schildts.
- Höckerstedt, Leif, 2006: Helsingforssvenskan – vem är du? I: *Helsinki kieliyhteisönä*. Red. av Kaisu Juusela & Katariina Nisula. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 123–139.
- Höckerstedt, Leif, 2010: *Svenskan på plats! Helsingforssvenskan visar vägen – födelse, liv och död*. Helsingfors: Söderströms.
- Johansson, Carina, 2007: *I gatuplanet. Namnbrukarperspektiv på gatunamn i Stockholm*. (Namn och samhälle 20.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Karbin, Tiina, 2005: *Vuokki, Kolari, Mustis ja muut: tutkimus paikannimien käytöstä Helsingin Vuosaaressa*. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Karsten, T.E., 1921: *Svensk bygd i Österbotten nu och fordom: en namnundersökning. 1, naturnamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 155.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Karsten, T.E., 1923: *Svensk bygd i Österbotten nu och fordom: en namnundersökning. 2, kulturnamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 171.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Kartano, Airi, 1977: *Ortnamnen i Mörskom*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 475/Studier i nordisk filologi 61.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Kepsu, Saulo, 1990: Toponymie des Dorfes Kepsu. I: *Finnish onomastics: Namenkunde in Finnland*. Red. av Heikki Leskinen & Eero Kiviniemi. (Studia Fennica 34.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet. S. 61–83.
- Kiviniemi, Eero, 1975: *Paikannimien rakennetyypeistä*. Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Kiviniemi, Eero, Gunilla Harling-Kranck, Peter Slotte & Ritva Liisa Pitkänen, 1977: Der Namenbestand an der finnisch-schwedischen Sprachgrenze. *Onoma* XXI (1–2): 426–439.
- Kiviniemi, Eero, Ritva Liisa Pitkänen & Kurt Zilliacus, 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia – Terminologin inom namnforskningen*. (Castrenianumin toimitteita 8.) Helsingfors: Castrenianum.
- Kostanski, Laura, 2016: Toponymic Attachment. I: *Oxford Handbook of Names and Naming*. Red. av Carole Hough. Oxford: Oxford University Press. S. 412–426.
- Li Wei, 2010: Contact. I: Society and language use. Red. av. Jürgen Jaspers, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren. (Handbook of Pragmatics Highlights 7.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. S. 127–139.
- Likki, Tiina, 2008: Place and identity: meaning of place among Somali immigrants in a Finnish neighborhood. (Oppublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Lindström, Jan, 2008: *Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Löfdahl, Maria & Sofia Tingsell, 2013: *Gröna gården och Häxeskogen. Onomastikon och namnbildning ur ett andraspråksperspektiv*. I: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (Skrifter 7/NORNA-rapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken, Uppsala: NORNA-förlaget. S. 169–187.
- Löfdahl, Maria & Lena Wenner, 2010: Angered – en stadsdel och ett språk i förändring. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Norstedts. S. 52–72.
- Magnussen, Kristin, 2008: *Eyðargøta og Frammi í Dali – tradition og fornyelse i færøske gadenavne*. I: *Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007*. Red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir och Svavar Sigmundsson. (NORNA-rapporter 84.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 277–286.
- Mattfolk, Leila, 2011: *Attityder till det globala i det lokala. Finlandssvenskar om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 12.) Oslo: Novus forlag.

- Mattfolk, Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord.* Red. av Helge Sandøy & Jan-Ola Östman. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag. S. 219–252.
- Mattfolk, Leila, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson (red.), 2013: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011.* (Skrifter 7/NORNA-rapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget.
- Nakari, Minna, 2011: *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780–1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet.* (Nordica Helsingiensia 25.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Naumann, Horst, 1989 [1984]: Soziolinguistische Aspekte der Onomastik. I: *Reader zur Namenkunde I Namentheorie.* Red. av Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim, Zürich & New York: Georg Olms Verlag. S. 391–491.
- Neumüller, Kristina, 2015: I gränslandet mellan tal och skrift. Om relationen mellan namnbruk och namnbelägg. I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012.* Red. av Birgit Eggert & Rikke Steenholt Olesen under medverkan av Bent Jørgensen. (NORNA-rapporter 91, band 2.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 161–169.
- Nicolaisen, W.F.H., 1985: Socio-onomastics. I: *Proceedings of the 15th international congress of onomastic sciences.* Red. av Ernst Eichler. Leipzig: Karl-Marx-Universität. S. 118–132.
- Niezielski, Nancy & Dennis R. Preston, 2000. *Folk linguistics.* New York: de Gruyter.
- Nuolijärvi, Pirkko, 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. I: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus.* Red. av Johanna Ruusuvaara & Liisa Tiittula. Tammerfors: Vastapaino. S. 242–263.
- Nyholm, Leif, 1980: *Svenskan i Helsingfors. Helsingfors två språk.* Rapport 1. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 4.) Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 42–75.
- Nyholm, Leif, 1984: *Helsingforssvenska – tre studier i talspråk.* (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie A nr 3.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Nyholm, Leif, 1989: Helsingfors: slang och forskning. I: *Helsingforsslang nu. En skolenkät 1988.* Red. av Ilse Cantell, Hanna Lehti-Eklund, Leif Nyholm & Jouni Salokivi. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:12.) Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 1–17.

- Nyström, Staffan, 2010: *Namn – en spegel av samhället förr och nu.* (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Norstedts.
- Nyström, Staffan, 2012: Ortbinamn. En diskussion. I: *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010.* Red. av Staffan Nyström, Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 179–182.
- Nyström, Staffan, 2013: Att sälja en vision. Om ”mäklarnamn”, annonser och den stockholmska verkligheten. I: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011.* Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (Skrifter 7/NORNA-rapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget. S. 153–168.
- Nyström, Staffan (huvudred.), Eva Brylla, Märith Frändén, Mats Wahlberg & Per Vikstrand (red.), 2013: *Namn och namnforskning. Ett levande läromedel om ortnamn, personnamn och andra namn, Version 1 (2013-02-19).* Uppsala: Uppsala universitet.
- Ojansuu, Heikki, 1920: *Suomalaista paikannimitutkimusta I: tähänastisen tutkimuksen arvostelua.* Åbo: Otava.
- Pablé, Adrian, 2009: The ‘dialect myth’ and socio-onomastics. The names of the castles of Bellinzona in an integrational perspective. *Language and communication* 29: 152–165.
- Paikkala, Sirkka (red.), 2007: *Suomalainen paikannimikirja.* (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.) Helsingfors: Karttakeskus & Institutet för de inhemska språken.
- Paikkala, Sirkka, Ritva Liisa Pitkänen & Peter Slotte, 1999: *Yhteinen nimiympäristömme. Nimistönsuunnittelun opas,* 1999. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 110.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken & Kommunförbundet.
- Paunonen, Heikki, 1976: Kotikielen Seura 1876–1976. *Virittäjä* 80: 310–432.
- Paunonen, Heikki, 1989: Från Sörkka till kulturspråk. Iakttagelser om Helsingforsslangen som språklig och sociokulturell företeelse. *Historisk Tidskrift för Finland* 4: 585–622.
- Paunonen, Heikki, 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. I: *Helsinki kieliyhteisönä.* Red. av Kaisu Juusela och Katariina Nisula. Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 13–99.
- Paunonen, Heikki, 2007: Stadin slangi helsinkiläisen identiteetin ilmentäjänä. I: *Niin gimis on Stadi... Stadin slangin juhlaulkaisu.* Red. av Erkki Mattsson m.fl. Helsingfors. S. 8–36.
- Paunonen, Heikki, 2015: Svenska i finsk Stadislang. I: *Gruppspråk, samspråk, två språk. Svenskan i Finland – i dag och i går I:2.* Red. av Marika Tandefelt. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 799.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 79–90.

- Paunonen, Heikki & Marjatta Paunonen, 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii: Stadin slangin suursanakirja*. Helsingfors: WSOY.
- Paunonen, Heikki & Marjatta Paunonen, 2010: *Stadin mestat: ikkunoita Helsingin ja sen asukkaiden historiaan ja nykyisyyteen, band 1 och 2*. Helsingfors: Edico.
- Paunonen, Heikki, Jani Vuolteenaho & Terhi Ainiala, 2009: Industrial urbanization, workingclass lads and slang toponyms in early twentieth-century Helsinki. *Urban History* 36:3: 449–472.
- Pedersen, Aud-Kirsti, 2001: Stadnamn og språkkontakt. Klassifikasjon av stadnamnmateriale med utgangspunkt i levande og utdøyd språkkontakt. *Namn og Nemne* 18: 99–116.
- Pedersen, Aud-Kirsti, 2010: Stadnamn og identitet vid språkskifte. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Norstedts. S. 73–93.
- Pedersen, Aud-Kirsti, 2015: Norske stadnamn i fleirspråklege område. I: *Namn i det fleirspråklege Noreg*. Red. av Gulbrand Alhaug & Aud-Kirsti Pedersen. Oslo: Novus. S. 11–43.
- Pellijeff, Gunnar, 1966: Ortnamnslån. Några synpunkter. *Namn och bygd* 54: 84–94.
- Petrulevich, Alexandra, 2012: *Ortnamnslån och ortnamnsanpassning – två sidor av samma mynt? I: Namn på stort och smått. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012*. Red. av Katharina Leibring (huvudred.), Leif Nilsson, Annette C. Torensjö & Mats Wahlberg. (Skrifter utgivna av Institutet för språk och folkminnen, Namnarkivet i Uppsala Serie B:12.) Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. S. 235–246.
- Petrulevich, Alexandra, 2016: *Ortnamnsanpassning som process. En undersökning av vendiska ortnamn och ortnamnsvarianter i Knýtlinga saga*. (Namn och samhälle 28.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Pipping, Hugo, 1918: *Finländska ortnamn*. (Skrifter utgivna av Åbo Akademi kommitté 7.) Helsingfors: Schildts.
- Pitkänen, Ritva Liisa, 1985a: Lainanimistöntutkimuksen näkökulmia. *Virittäjä* 89: 471–477.
- Pitkänen, Ritva Liisa, 1985b: *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet.
- Pitkänen, Ritva Liisa, 1996: Viljelijän kylä – kalastajan saaristo: ammatti nimitäiden taustana. I: *Kielen kannoilla: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 20 vuotta*. Red. av Ritva Liisa Pitkänen, Helena Suni & Satu Tanner. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 86.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. S. 102–118.
- Puzey, Guy, 2016: Linguistic Landscapes. I: *Oxford Handbook of Names and Naming*. Red. av Carole Hough. Oxford: Oxford University Press. S. 395–411.

- Sandnes, Berit, 2016: Names and language contact. I: *Oxford Handbook of Names and Naming*. Red. av Carole Hough. Oxford: Oxford University Press. S. 540–553.
- Saxén, Ralf, 1910: *Finländska vattendragsnamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 92.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Schybergson, Anita, 2009: *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938*. (Nordica Helsingiensia 17.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Seiskari, Meri, 1993: *Helsingfors inofficiella ortnamn som används av stadens svenskspråkiga invånare*. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.), 2007: *Fire dager i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Seppälä, Mikko-Olavi, 2016: *Suruton kaupunki. 1920-luvun iloinen Helsinki*. Helsingfors: WSOY.
- Seppälä, Milla, 2008: Från Alexandersgatan till arbetarstadsdelarna – gator och stadsdelar i Kjell Westös roman *Där vi en gång gått*. (Opublicerad magisteravhandling, Tammerfors universitet.)
- Slotte, Peter, 1976: Ortnamns räckvidd: namnbruk och namnkunnande. I: *Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp och metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25–27 april 1975*. Red. av Vibeke Dalberg, Botolv Helleland, Allan Rostvik & Kurt Zilliacus. (NORNA-rapporter 10.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 125–140.
- Slotte, Peter, 1978: *Sjönammen i Karlebynejden: en undersökning av huvudledstyperna*. (Acta Academiae Aboensis.) Åbo: Åbo Akademi.
- Slotte, Peter, 1980: Kartnamn och gatunamn – två uppgifter för den tillämpade ortnamnsforskningen. I: *Xenia Thorsiana. En vänskrift tillägnad Carl-Eric Thors på hans 60-årsdag den 8 juni 1980*. Utg. av Mirja Saari & Helena Solstrand. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B nr 5.) Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 295–309.
- Slotte, Peter, Kurt Zilliacus & Gunilla Harling, 1973: Sociologiska namnstudier. I: *Synvinklar på ortnamn*. Red. av Kurt Zilliacus. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 454.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 97–100.
- Strandén-Backa, Sofie, (u.u.): Slaget om ortnamnen. Professionalisering, identitetsbegär och hantering av minoritetsskap. I: *Föreställda finlandssvenskheter. Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*. Red. av Sven-Erik Klinkmann, Blanka Henriksson & Andreas Häger. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Sundqvist, Carola, 2010: Användningen av stadsnamn bland unga studerande i Vasa. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Tandefelt, Marika, 2000: När språket gungar. I: *Svenskan i Finland. Ett språk i kläm?* Red. av Therese Leinonen & Marika Tandefelt. (Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 50.) Helsingfors: Svenska handelshögskolan. S. 7–25.
- Tandefelt, Marika, 2002: Fyra språk på en marknad. I: *Viborgs fyra språk under sju sekel*. Red. av Marika Tandefelt. Helsingfors: Schildts. S. 11–67.
- Tandefelt, Marika, 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Tegelman, Teemu, 2006: Kaupunkitaiteilijan arjen ja nimettyjen paikkojen kohtaamiset Helsingin Aurinkolahdessa ja Kalliossa. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Thomason, Sarah G., 2001: *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thors, Carl-Eric, 1953: *Studier över finlandssvenska ortnamnstyper*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 339/Studier över nordisk filologi 42, 2.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Thors, Carl-Eric, 1964: Några österbottniska namn. *Namn och bygd* 52: 50–60.
- Thors, Carl-Eric, 1972: Ortnamn och bebyggelse i Åboland. *Folkmålsstudier* 21: 1–17.
- Valtavuo-Pfeifer, Ritva, 1975: Svenska skärgårdsnamn i norra Satakunta. *Folkmålsstudier* 25: 1–297.
- Valtavuo-Pfeifer, Ritva, 1998: *Terrängnamn i Svenskfinland*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 615.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Valtonen, Anu, 2005: Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? I: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Red. av Johanna Ruusuvaara och Liisa Tiittula. Tammerfors: Vastapaino. S. 223–241.
- Vidberg, Maria, 2007: Stadsnamn i Nykarleby – en socioonomastisk studie av ortnamn och attityder till dem. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Vidberg, Maria, 2008: Urbana ortnamn i Nykarleby och attityder till dem. I: *Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007*. Red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. (NORNA-rapporter 84.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 453–459.
- Vidberg, Maria, 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–*

- 25 maj 2008. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Skrifter 5/ NORNARapporter 85.) Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken & Uppsala: NORNARförlaget. S. 41–62. = Studie A
- Vidberg, Maria, 2014: Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors. *Namn och bygd* 102: 123–147. = Studie D
- Vidberg, Maria, 2015: Gatunamnskänedom i en tvåspråkig miljö. I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012*. Red. av Birgit Eggert & Rikke Steenholt Olesen under medverkan av Bent Jørgensen. (NORNARapporter 91, band 2.) Uppsala: NORNARförlaget. S. 245–261. = Studie C
- Vidberg, Maria, 2016, u.u.: Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö. *Folkmålsstudier* 54: 19 s. = Studie B
- Vidberg, Maria, u.u.: The use of relational place formulations for spatial orientation. I: *Socio-onomastics: The pragmatics of names*. Red. av Jan-Ola Östman & Terhi Ainiala. Amsterdam: John Benjamins.
- Vihmalo, Kristiina, 2005: Kallion muutos ja paikannimet: kalliolaissukupolvien paikannimistö ja paikkoihin liittämät mielikuvat. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Viljamaa-Laakso, Marja, 1998: Urban names and identity. I: *Proceedings of the 19th International Congress of onomastic sciences. Aberdeen, August 4–11 1992*. 2. Red. av W.F.H. Nicolaisen. Aberdeen: University of Aberdeen. S. 364–371.
- Vuolteenaho, Jani & Terhi Ainiala, 2009: Planning and revamping urban toponymy: ideological alterations in the linguistic landscaping of Vuosaari suburb, eastern Helsinki. I: *Critical toponymies: the contested politics of place naming*. Red. av Lawrence D. Berg & Jani Vuolteenaho. Farnham: Ashgate. S. 227–251.
- Wahlberg, Mats, 2013: Symposiet *Namn i stadsmiljö* – sammanfattning och översikt. I: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNAs 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (Skrifter 7/NORNARapporter 90.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNARförlaget. S. 17–25.
- Walther, Hans & Johannes Schultheis, 1989 [1974]: Soziolinguistische Aspekte der Eigennamen. I: *Reader zur Namenkunde I Namentheorie*. Red. av Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim, Zürich & New York: Georg Olms Verlag. S. 357–375.
- Waris, Heikki, 1950: Helsingkiläisyhteiskunta. I: *Helsingin kaupungin historia III:2*. Helsingfors: Helsingfors stad. S. 7–211.
- Waris, Heikki, 1973 [1932]: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Helsingfors: Weilin & Göös.
- Weinreich, Uriel, 1968 [1953]: Language in contact. Findings and problems. Haag.
- Westman, Ivar, 1935: Nyländska önamn 1. Västra och mellersta samt östra Nyland intill språkgränsen. *Folkmålsstudier* 3: 1–417.

- Westman, Ivar, 1940: Nyländska önamn 2. Landskapets östligaste del omfattande de till Viborgs län anslutna socknarna Pyttis, Kymmene med Aspö och Veckelax. *Folkmålsstudier* 7: 1–120.
- Wibeck, Victoria, 2010: *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wilson, Paula, 2007: *Röster från forntiden. Gamla ortnamn berättar*. Helsingfors: Schildts.
- Zilliacus, Kurt, 1966: *Ortnamnen i Houtskär: en översikt av namnförrådets sammansättning*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 416/Studier i nordisk filologi 55.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Zilliacus, Kurt, 1973: *Synvinklar på ortnamn*. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 454.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Zilliacus, Kurt, 1980: Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland: presentation av ett forskningsprojekt. I: *Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978*. Red. av Thorsten Andersson, Eva Brylla & Allan Rostvik. (NORNA-rapporter 17.) Uppsala: NORNA-förlaget. S. 317–349.
- Zilliacus, Kurt, 1989: *Skärgårdsnamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 558.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Zilliacus, Kurt, 1990: *Finska skären. Studier i åboländsk kulturhistoria utgivna av Konstsamfundet till dess 50-årsjubileum 1990*. Helsingfors: Konstsamfundet.
- Zilliacus, Kurt, 2002: *Forska i namn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 640.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Öhman, Janina, 2010: Hur *Sumpbåtsfladan* blev *Lagunen*. Ortnamnen på skärgårdsorten Halstö under ett sekel. (Opublicerad magisteravhandling, Helsingfors universitet.)
- Östman, Jan-Ola, (u.u.): Lingvistiska dialektlandskap, estetik och språklig självintervention. I: *Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10*. Red. av Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson & Lisa Södergård. (Nordica Helsingiensia 46, Dialektforskning 5.) Helsingfors universitet: Nordica.

Webbkällor

- Esbo stads responstjänst:
<https://easiointi.espoo.fi/eFeedback/sv/View/8953>, hämtat 12.4.2016.
- Helsingfors stads karttjänst:
<http://kartta.hel.fi/>, besökt senast 15.4.2016.
- Resepplaneraren:
<http://www.reittiopas.fi/sv/>, besökt senast 14.4.2016.

Stadsplaneringskontoret, Helsingfors stad:

<http://www.hel.fi/www/Helsinki/sv/boende-och-miljo/planlaggning/nivoer/namnplanering/>, besökt senast 20.4.2016.

Statistik om Helsingfors 2014:

http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_06_13_taskutilasto_14_ru.pdf, hämtat 9.6.2015.

Svenska ortnamn i Finland:

<http://kaino.kotus.fi/svenskaortnamn/>, besökt senast 5.4.2016.

Institutet för de inhemska språkens arkiv

17241:1 (intervju 1)

17437:1 (intervju 2)

17445:1 (intervju 3)

17489:1 (intervju 4)

17490:1 (intervju 5)

18763:1 (intervju 6)

19303:1 (intervju 7)

Svenska litteratursällskapets arkiv

SLS 2092 Ortnamn i Helsingfors, 2005

SLS 2093 Ortnamn i Mariehamn, 2005–2008

SLS 2105 Ortnamn i Jakobstad, 2007

SLS 2110 Ortnamn i Nykarleby, 2006

SLS 2113 Ortnamn i Borgå, 2006

SLS 2120 Ortnamn i Karleby, 2009

SLS 2169 Ortnamn i Ekenäs, 2009

SLS 2199 Ortnamn i Borgå, 2010

SLS 2189 Ortnamn i Vasa, 2010

SLS 2288 Ortnamn i Lovisa (u.a.)

Bilagor

Bilaga 1: Karta över Helsingfors

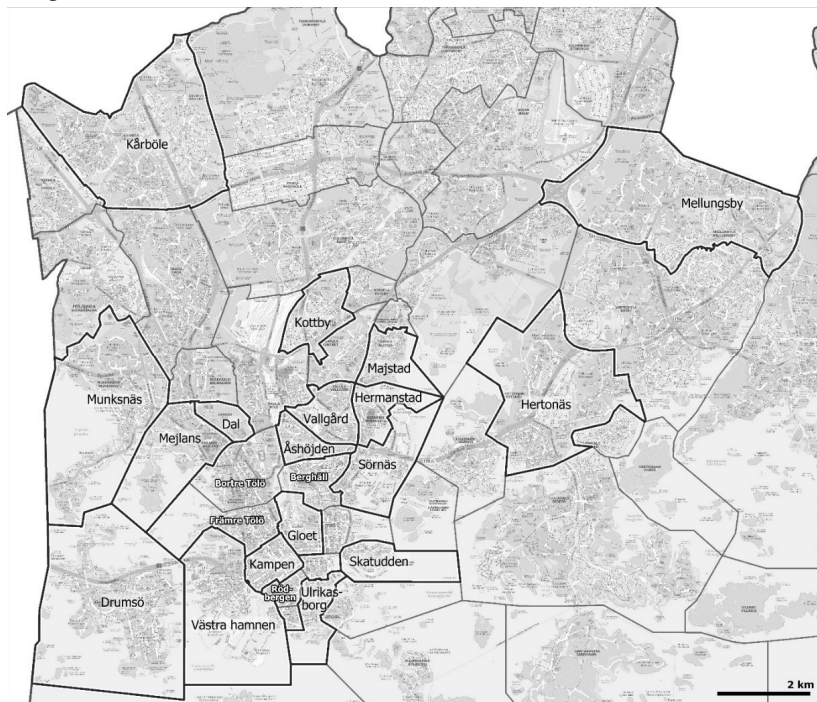
För en elektronisk version, se Helsingfors stads karttjänst på adressen kartta.hel.fi. Under rubriken "områdesindelningar" kan indelningen i stadsdelar och delområden, som jag refererar till i studien, studeras. Under rubriken "namnregister" finns information om bakgrunden till namnen i Helsingfors.

Karta: Sami Suviranta

Baskarta: © Helsingfors stadsmättningsavdelning 2015

Bilaga 2: Karta över stadsdelar informanterna bott i

Karta över de stadsdelar i Helsingfors informanterna bott i utöver Berghäll, Främre och Bortre Tölö samt Rödberget, där de intervjuats.

Karta: Sami Suviranta

Baskarta: © Helsingfors stadsmättningsavdelning 2015

Bilaga 3: Översikt över intervjuerna

Intervju 1 (2 timmar, 15 min):

Malin 24 år, inflyttad, bott i Helsingfors i fem år, varav två i Berghäll.

Niklas 25 år, uppvuxen i Berghäll.

Heikki 57 år, inflyttad, bott i Berghäll i trettio år.

Ulla 58 år, uppvuxen i Ulrikasborg i Helsingfors, bott i Berghäll i trettio år.

Intervjun gjordes 25.7.2006 hemma hos Heikki och Ulla i Berghäll. Niklas är Heikkis och Ullas son och Malin är Niklas studiekompis. Malin kände endast Niklas före intervjun. Heikki har finska som modersmål, men talar en god svenska. Jag hade avtalat med Malin, Niklas och Ulla att intervju dem men Heikki var också hemma vid tidpunkten för intervjun och deltog spontant i den.

Intervju 2 (1 timme, 5 minuter):

Ida 24 år, inflyttad, bott i Helsingfors och Berghäll i fem år.

Hanna 25 år, inflyttad, bott i Helsingfors och Berghäll i fem år.

Intervjun är gjord 18.12.2007 hemma hos Ida och Hanna i Berghäll. Ida och Hanna känner varandra väl och har delat bostad under studietiden.

Intervju 3 (1 timme, 20 minuter):

Camilla 28 år, inflyttad, bott i Helsingfors i tio år, varav fyra månader i Berghäll.

Berit 70 år, inflyttad, bott i Helsingfors och Berghäll i fyrtio år.

Viola 72 år, inflyttad, bott i Helsingfors och Berghäll i fyrtio år.

Den här intervjun gjordes 19.2.2008 på ett café i Berghäll. Camilla och Viola känner varandra väl. Även Viola och Berit känner varandra sedan många år tillbaka men Berit och Camilla känner inte varandra sedan tidigare.

Intervju 4 (56 minuter):

Sebastian 34 år, uppvuxen i Tölö i Helsingfors, bott i Berghäll i tio år.

Erik 35 år, uppvuxen i Hertonäs i Helsingfors, bott i Berghäll i tre år.

Annika 40 år, uppvuxen på Drumsö i Helsingfors, bott i Berghäll i tjugo år.

Intervjun är gjord 17.6.2008 på informanternas gemensamma arbetsplats. Sebastian och Erik känner varandra väl. Annika och Sebastian kände till varandra sedan tidigare medan Erik och Annika inte hade träffats tidigare.

Intervju 5 (1 timme, 48 minuter):

Linda 27 år, uppvuxen i Kårböle i Helsingfors, bott i Berghäll i fem år.

Alexandra 27 år, uppvuxen i Esbo, bott i Helsingfors i sju år, varav ett och ett halvt år i Berghäll.

Kristian 29 år, uppvuxen i Vanda, bott i Helsingfors i tio år, varav ett och ett halvt år i Berghäll.

Mikaela 32 år, inflyttad, bott i Helsingfors i tretton år, varav sex år i Berghäll.

Intervjun är gjord 14.7.2008 på ett café i Berghäll. Alla informanterna känner varandra väl sedan tidigare och är varandras kollegor.

Intervju 6 (1 timme, 37 minuter):

Nina 30 år, uppvuxen i Esbo, bott i Helsingfors i tio år, varav tre år i Rödborgen.

Kim 31 år, uppvuxen i Esbo, bott i Helsingfors i tio år, varav två år i Rödborgen.

Johanna 33 år, uppvuxen i Munksnäs i Helsingfors, bott i Rödborgen i sex månader.

Patrik 34 år, inflyttad, bott i Helsingfors i femton år, varav två år i Rödborgen.

Markus 35 år, inflyttad, bott i Helsingfors i fem år, varav två år i Rödborgen.

Den här intervjun spelades in 9.3.2010 hemma hos Johanna och Markus i Rödborgen. Johanna och Markus känner alla de övriga informanterna sedan tidigare. Nina och Kim känner varandra sedan tidigare men de känner inte Patrik sedan tidigare. Jag hade avtalat med Nina, Kim, Johanna och Patrik om att intervjua dem men också Markus var hemma vid tidpunkten för intervjun, vilket ledde till att han deltog i den.

Intervju 7 (1 timme, 35 minuter):

Heidi 23 år, uppvuxen och bosatt i Tölö i Helsingfors.

Laura 23 år, uppvuxen i Tölö, bott även i andra delar av Helsingfors och Finland som vuxen.

Jessica 23 år, uppvuxen och bosatt i Tölö i Helsingfors.

Intervjun är gjord 30.4.2010 på ett café i Tölö. Alla tre känner varandra väl.

Bilaga 4: Intervjufrågor

Presentation

- namn, ålder, familjeförhållanden, jobb
- födelseort, var bor ni nu, var har ni bott tidigare, i huvudstadsregionen och på andra orter i landet?
- var har ni gått i skola? i vilken skola/vilka skolor?
- viktigaste hobbyerna?
- hur rör ni er på stan? (bil, kommunalt, cykel, till fots)
- hur känner ni varandra?

Hur väl känner ni Helsingfors?

- vilket/vilka namn använder ni för Helsingfors?
- känner ni staden så bra att ni skulle kunna jobba som taxichaufför?
- vilka stadsdelar känner ni till särskilt bra och vilka mindre bra?
- på vilket sätt blir ni bekanta med nya områden?
- om ni inte kommer från Helsingfors: hur väl kände ni Helsingfors innan flytten?
- hur väl känner ni huvudstadsregionen?
- har ni märkt ifall människor från olika delar av huvudstadsregionen använder olika typer av namn?

- vad kallar ni stadsdelen ni bor i och hur avgränsar ni den?
- använder ni olika namn på er stadsdel i olika situationer och beroende på vem ni talar med?
- hur är den jämfört med andra stadsdelar?
- goda och dåliga sidor?
- hur fästa är ni vid den?
- är det viktigare för er att ha en allmän stadsidentitet eller att höra till en särskild stadsdel?
- känner ni till lokala grupper som är aktiva i er stadsdel men som ni inte själva hör till, vad heter de?
- vilka platser i er stadsdel är attraktiva, trevliga och sådana som ni har många minnen från?
- vilka tycker ni mindre bra om och varför?
- hur har den stadsdel ni bor i förändrats under den tid ni bott där/under er livstid?
- är de nuvarande namnen (de officiella och de inofficiella) sådana som ni tycker om och som passar området bra?
- finns det namn som ni tycker inte tycker om?
- använder olika människor olika slags namn?

Hur ser ni på gatunamnen i stadsdelen?

- kan ni gatunamnen bra?
- är de logiska?
- använder ni dem dagligen?

- tycker ni att ni kan se något mönster i gatunamnen?
- finns det någon gata i stadsdelen som ni inte skulle vilja bo på, alltså p.g.a. gatunamnet?
- finns det någon gata som ni av samma orsak gärna skulle bo på?
- kan ni placera gatunamnen på rätt ställe i stadsdelen när ni hör dem?
- hur är det med gatunamn överlag i Helsingfors då? Kan ni placera dem i rätt stadsdel när ni hör dem? Gillar ni dem och gillar ni namngivningsmönstret?

Finska namn

- tycker ni att ni använder mest finska eller svenska namn?
- i vilka situationer använder ni vilka, beror det på vem ni pratar med?
- finns det vissa namn som ni använder bara på finska?
- upplever ni att ni använder mer slangnamn på finska?
- behärskar ni gatunamnen lika bra på båda språken?
- tycker ni att det är viktigt att de ni talar med använder svenska namn?
- rättar ni andras namnbruk om andra använder finska namn i svenskan?

I vilket område skulle ni helst vilja bo i nu/i framtiden? Varför?

- i vilket område skulle ni absolut inte vilja bo? Varför?

Att röra sig på stan

Hur har staden förändrats under den tid ni har bott här/under er livstid?

Förknippar ni staden och dess ortnamn med andra – positiva eller negativa – minnen, historier, associationer och liknande som inte ännu kommit fram?

- hur syns det här i namnen?

Helsingfors centrum

- hur ofta åker ni in till centrum och varför?
- vart går ni oftast?
- hur bra känner ni centrum?
- hur uppfattar/upplever/ser ni på centrum?

Om ortnamn och i vilka situationer de används

- vilka platser i Helsingfors och i stadsområdet skulle ni visa för turister/bekanta som inte kommer från Helsingfors?
- vilka platser och områden skulle ni inte visa?
- visar ni olika platser för olika människor?

Inverkar situationen/sällskapet (ålder, hur bra ni känner varandra, varifrån personer kommer o.s.v.) på vilka namn ni använder på olika platser?

Har ni märkt att ert eget namnbruk skulle ha förändrats (t.ex. att ni använde andra namn när ni var barn eller när ni nyligen flyttat hit än nu)?
– använder ni fler officiella namn eller inofficiella namn nu?

Kommer ni ihåg situationer där ni lärt er ett visst namn?

Gör namnet platsen så att säga?
– eller har namn överhuvudtaget stor betydelse?

+ möjliga tillägsfrågor, ”jokrar”: Har ni märkt om personer som flyttat från andra orter försöker framhäva sin identitet som helsingforsare genom sitt språkbruk?

Bilaga 5: Tillståndsblankett

Tillstånd

Jag ger Forskningscentralen för de inhemska språken tillstånd att banta min intervju i Helsingfors 20xx. Villkoren för tillståndet är följande.

Inspelningarna används som material för ett forskningsprojekt som undersöker ortnamn i Helsingfors. Med tillstånd av Forskningscentralen kan materialet användas för annan forskning. Inspelningarna används endast för forskning eller undervisning som hör ihop med forskningen. De spelas inte upp offentligt. Informanternas integritet skyddas genom att informanternas namn samt annan identifierande information ändras i allt forskningsmaterial som publiceras. Materialet arkiveras i Forskningscentralens arkiv.

Tillståndet kan hävas i efterskott. I detta fall raderas inspelningen. Bägge parter kan, om de så önskar, efteråt när som helst lyssna på bandet.

Helsingfors __ / __ 20xx

Underskrift

Namnförtydligande

Bilaga 6: Enkätundersökning

Gatunamn i Helsingfors

Ålder:

Bor du i Helsingfors nu?

Hur många år har du bott i Helsingfors (Storhelsingfors)?

Är du uppvuxen i Helsingfors?

Om inte, var?

☐ Nyland☐ Åboland☐ Österbotten☐ Åland☐ annanstans i Finland☐ utomlands

Var i Helsingfors bor du nu?

Var i Helsingfors har du bott tidigare?

Är du

a) tvåspråkig (svenska + finska)

b) svenskspråkig

c) finskspråkig

d) annat, vad?

Del 1: vad heter de här gatorna på finska?

Alexandersgatan	Aleksanterinkatu
Bergmansgatan	Vuorimiehenkatu
Eirastranden	Eiranranta
Idrottsgatan	Urheilukatu
Simonsgatan	Simonkatu
Södra kajen	Eteläranta
Lappviksgatan	Lapinlahdenkatu
Terrassgatan	Pengerkatu
Stockholmsgatan	Tukholmankatu
Arkadiagatan	Arkadiankatu
Backasgatan	Mäkeläinkatu

Del 2: vad heter de här gatorna på svenska?

Mannerheimintie	Mannerheimvägen
Hakaniemenranta	Hagnäskajen
Helsinginkatu	Helsingegatan
Hietaniemenkatu	Sanduddsgatan

Kaisaniemenranta	Kajsaniemistranden
Liisankatu	Elisabetsgatan
Pengerkatu	Terrassgatan
Raisiontie	Resovägen
Tunturikatu	Fjälldalsgatan
Vironkatu	Estnäsgränd
Vyökatu	Gördelgatan

Del 3: kombinera följande namnpar

Båtsmansgatan	Pursimiehenkatu
Skepparegatan	Laivurinkatu
Styrmansgatan	Perämiehenkatu
Sliperivägen	Hiomotie
Smedjevägen	Takomotie
Gjuterivägen	Valimotie
Mörtgränd	Särkikuja
Trutvägen	Kajavatie

Intervjufrågor ställda muntligt efter intervjun

Tyckte du att uppgiften var svår?

Varför i så fall?

Hade det varit lättare med andra gatunamn?

Pratar du mer finska eller svenska i din vardag?

Använder du själv oftare finska eller svenska gatunamn i Helsingfors?

Var det svårare att komma på de svenska eller de finska gatunamnen?

Studie A

**Finskt inflytande på ortnamnsbruket
hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors**

Vidberg, Maria, 2009

I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37
symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008.*

Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala.

(Skrifter 5/NORNA-rapporter 85.)

Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken,

Uppsala: NORNA-förlaget.

S. 41–62.¹

¹ Publiceras med tillstånd av Institutet för de inhemska språken och NORNA-förlaget.

Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors

Maria Vidberg

Forskningscentralen för de inhemska språken & Helsingfors universitet

Inledning

Helsingfors är en tvåspråkig stad med drygt en halv miljon invånare, av vilka cirka sex procent är svenskspråkiga.¹ Svenskan står i minoritetsställning till finskan och utsätts ständigt för inverkan från den. Många svenskspråkiga helsingforsare behärskar finska på modersmålsnivå eller på en nivå mycket nära modersmålsnivå och för en del svenska helsingforsare är svenskan enbart ett hemspråk.

I denna studie undersöker jag det finska inflytandet på bruket av ortnamn hos en grupp svenskspråkiga helsingforsare. Jag har samlat in ett forskningsmaterial genom att intervjua både infödda och inflyttade helsingforsare. Bruket av finska namn är ett tema som tydligt gör sig påmint i materialet eftersom mina informanter ibland använder finska ortnamn när de talar svenska trots att till exempel stadsplanenamnen i Helsingfors finns både på finska och på svenska. (Om tvåspråkig stadsnamnsplanering, se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 132, Lehtonen 2009).

Mina informanter använder olika typer av urbana namn. Enligt Ainiala, Saarelma & Sjöblom (2008 s. 131, 137) brukar man inom stadsnamnsforskningen skilja officiella namn från inofficiella. I kategorin *officiella namn* utgör planenamnen (namn på t.ex. gator, torg och parker) enligt dem den största gruppen. Till gruppen *inofficiella namn* räknar de alla namn som inte är officiella. Bruket av finska namn framhävs i mitt material främst när informanterna använder officiella stadsplanenamn; därför ligger dessa i fokus för min studie. När jag i

¹ I Finland är en kommun juridiskt sett tvåspråkig om kommunen har både finskspråkiga och svenskspråkiga invånare och minoriteten utgör minst 8 % av invånarna eller minst 3 000 invånare (Finlex, språklagen, paragraf 5, 9.12.2008). I Helsingfors är andelen svenskspråkiga endast 6,1 % men antalet är 34 505 (Helsingfors stads webbplats, 9.12.2008).

fortsättningen diskuterar bruket av finska namn syftar jag uttryckligen på bruket av finska ortnamn i ett svenskt samtal.

Jag kommer genom exempel ur mitt material att redogöra för hur finska namn lånas in och hur namnbrukarna själva ser på denna finska interferens, både hos sig själva och hos andra. Min undersökning sker i samarbete med det tvärvetenskapliga projektet *Förändringar i namnlandskapet i stadsdelar i Helsingfors med allt större sociolingvistisk variation* (se t.ex. Ainiala & Vuolteenaho 2005 eller Ainiala 2006 s. 63–64) som bedrivs vid Forskningscentralen för de inhemska språken och Geografiska institutionen vid Helsingfors universitet. I projektet undersöks namnbruket i stadsdelarna Berghäll och Nordsjö i Helsingfors.

Mitt forskningsmaterial är insamlat i stadsdelen Berghäll. Berghäll började växa som stadsdel på 1870-talet, vid samma tid som Helsingfors i helhet expanderade kraftigt. Ursprungligen var Berghäll en arbetarstadsdel som beboddes bland annat av fabriksarbetare, hantverkare och diversearbetare. Med tiden ändrades befolkningsstrukturen så att stadsdelen på 1970-talet främst beboddes av äldre människor. Nuförtiden är en stor del av Berghällborna unga människor som flyttat till Helsingfors för att arbeta eller studera och en stor del av hushållen består av en enda person. (Se Klinge & Kolbe 1999 s. 48–51, 124–125 angående Berghälls historia.)

Trots att Helsingfors är en tvåspråkig stad är finskan klart dominerande. Det här gör att informanterna ständigt lever omgivna av två språk och att både finskan och svenskan finns närvarande i deras vardag. I en enspråkig miljö är situationen inte nödvändigtvis densamma. Situationen kan variera också inom Helsingfors beroende på hur stark ställning svenskan har i olika stadsdelar men såväl språk- som namnbruk är framför allt individuellt och en del namnbrukare är språkligt sett mer medvetna än andra.

Material och metod

Jag baserar min studie på fem gruppintervjuer med sexton personer mellan 24 och 72 år.² Alla informanter kommer från stadsdelen Berghäll och materialet omfattar

² Intervjuerna utgör det primära materialet för min studie. Jag har också samlat in citat i min omgivning (vardagliga diskussioner, bloggar) och utnyttjar detta material när det kan tillföra undersökningen något (jfr fotnot 6 i denna artikel).

totalt 7,5 timmar inspelningar. Jag har själv spelat in intervjuerna och transkriberat dem. Transkriptionerna följer skriftspråkets ortografi men talspråkets syntax (se exemplen). När finska namn används anger jag de svenska namnen i hakparenteser (se t.ex. exempel (2)). I analysen använder jag socioonomastiska metoder. Socioonomastiken använder i sin tur samma metoder som sociolingvistiken (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 75).

Som stöd för intervjuerna har jag använt ett frågeformulär med frågor bland annat om informanternas bakgrund, om Berghäll och Helsingfors, om hur informanterna rör sig i staden och hur de upplever olika delar av den. Min strävan har varit att få intervjuerna att ta formen av fria diskussioner mellan informanterna snarare än att utföra dem som strikta intervjuer. Det här betyder att det i de flesta intervjuerna finns längre sekvenser där jag själv inte deltar utan där informanterna diskuterar sinsemellan (exempel (3) är en del av en sådan sekvens).

Namnforskningen har traditionellt använt samma intervjumetoder som dialektologin (Nuolijärvi 2005 s. 262) och man har främst samlat in namn genom namnuppteckningar med enskilda informanter där man direkt frågat vad enskilda orter heter (Ainiala 2006 s. 64–65). Vid valet av informanter har man ofta prefererat äldre män eftersom man ansett att äldre personer kan fler namn än yngre och att män kan åtminstone vissa typer av namn bättre än kvinnor (jfr Slotte, Zilliacus och Harling 1973 s. 98). Nuolijärvi (2005 s. 262) beskriver en intervjusituation där intervjuarens roll ofta har tonats ner och frågorna har gällt främst gångna tider. Enligt henne är informanternas fördelning på olika åldrar och representation av bägge könen däremot centrala faktorer inom sociolingvistiken. Intervjuarens roll är inte heller lika undanskymd och fokus ligger inte specifikt enbart på nutid eller dåtid. Metoden med gruppintervjuer är enligt Ainiala (2006 s. 64–65) relativt ny inom namnforskningen och ger ett material som innehåller rikligt med information om de namn informanterna använder men också om deras attityder och associationer till namnen.

Ett intervjumaterial kan aldrig helt jämföras med fria diskussioner eftersom informanterna är medvetna om att deras tal spelas in (i intervjuerna förekommer repliker som ”aj, det är min tur?” och ”ja, ska jag börja?” som visar att informanterna vet att deras uppgift är att i tur och ordning svara på de frågor som ställs). Deras namnbruk påverkas åtminstone i viss mån av intervjusituationen och de lyfter antagligen fram de namn de diskuterar till en mer medveten nivå i högre grad än de skulle göra i vardagliga diskussioner.

Intervjugrupperna är heterogena både sinsemellan och internt, sett både till informanternas ålder och till deras boendetid i Berghäll. Antalet informanter per grupp varierar mellan två och fem. Alla informanter i samma grupp kände inte varandra före intervjuerna men varje informant kände åtminstone en av de övriga informanterna i samma grupp före inspelningen. Intervjuerna är gjorda hemma hos informanterna, på deras arbetsplatser eller på caféer. Alla informanter har svenska som modersmål, med undantag för Heikki (se tabell 1), vars modersmål är finska. Han talar dock en god svenska och lever i en tvåspråkig vardag.

Tabell 1. Information om informanterna (täcknamn, ålder vid tidpunkten för intervjuerna samt information om boendetiden i Berghäll (Bh) respektive Helsingfors (Hfrs)).

<i>Uppvuxna i huvudstadsregionen (8)</i>			<i>Inflyttade från andra delar av Finland (8)</i>		
<i>Niklas</i>	25	uv ³ i Bh, bott några år i andra stadsdelar som vuxen	<i>Malin</i>	24	bott i Hfrs i 5 år, i Bh i 2 år
<i>Linda</i>	27	uv i Hfrs, bott i Bh i 5 år	<i>Ida</i>	24	bott i Bh och Hfrs i 5 år
<i>Alexandra</i>	27	uv i Esbo, bott i Hfrs i 10 år, i Bh i 1,5 år	<i>Hanna</i>	25	bott i Hfrs i 6 år, i Bh i 5 år
<i>Kristian</i>	29	uv i Vanda, bott i Hfrs i 10 år, i Bh i 1,5 år	<i>Camilla</i>	28	bott i Hfrs i 10 år, i Bh i 4 månader
<i>Sebastian</i>	34	uv i Hfrs, bott i Bh i 10 år	<i>Mikaela</i>	32	bott i Hfrs i 13 år, i Bh i 6 år
<i>Erik</i>	35	uv i Hfrs, bott i Bh i 3 år	<i>Heikki</i>	57	bott i Bh och Hfrs i 30 år
<i>Annika</i>	40	uv i Hfrs, bott i Bh i 20 år	<i>Berit</i>	70	bott i Bh och Hfrs i 40 år
<i>Ulla</i>	58	uv i Hfrs, bott i Bh i 30 år	<i>Viola</i>	72	bott i Bh och Hfrs i 40 år

Trots att alla mina informanter för denna studie kommer från Berghäll är det inte enbart namnen och namnlandskapet i Berghäll jag är intresserad av utan namnlandskapet i Helsingfors som helhet. Informanterna rör sig i olika delar av staden och har därför ett behov av att också använda namn för orter i andra delar av den.

Finska namn: självrapportering och metaspråkligt namnbruk

Orsaker till bruket av finska namn

Det faktum att informanterna i mitt material i viss utsträckning använder finska gatunamn⁴ trots att orterna har svenska parallellnamn väcker frågor om de

³ uv = uppvuxen

bakomliggande orsakerna. Att informanterna säger sig tala mer finska än svenska och därför också lär sig de finska namnen först är naturligtvis en viktig orsak. Även om tvåspråkigheten är synlig i gatubilden är den det inte nödvändigtvis i praktiken på exempelvis kartor över staden, trots att också kartorna i teorin är tvåspråkiga. Utrymmet på kartorna är begränsat och om gatunamnen inte får rum på bägge språken är det naturligt att majoritetsspråket, i det här fallet finskan, får företräde (se exempel (1)). Om de svenska namnen inte finns på kartorna är det naturligt att de som använder kartor (t.ex. nyinflyttade, turister) inte lär sig de svenska namnen, utan börjar använda de finska namn som de ser på kartan.

(1) Mikaela (32)

Och då behöver man veta liksom att hur orienterar jag mig dit, alltså tittar du på det finska namnet för det är det som är på kartorna.

När man ska kommunicera med andra, exempelvis beställa taxi, kan det kännas mer funktionellt att använda de finska namnen för att vara säker på att informationen går fram (se exempel (2)).

(2) Mikaela (32)

Jag tänker just på det där när jag var nu där i *Hertonäs* och var då liksom första, när jag åkte taxi dit och så var jag helt så där att ”okej, vad heter det på finska då” för hon som bor där sa adressen på svenska och jag var ”jåjåjå, men vad heter det på finska liksom bara för taxin” så att *Kaivolahdenkatu* [Brunnsviksgatan] (...) nu är jag så där att ”vad var det nu det var på svenska”.

En annan bidragande orsak till att man som namnbrukare använder finska namn i stället för svenska är att man inte känner till de svenska namnen (se (3) nedan) och därför tyr sig till de finska för att kunna referera till orten i fråga.

(3) Intervjuaren Använder ni finska namn?

(...)

Kristian (29) Rent, nä rent finska namn skulle jag inte säga att jag använder så där liksom.

Linda (27) Jag har nog, jag säger till exempel *Ympyrätalo* [Runda huset].

Mikaela (32) Säger du?

Linda (27) Säger jag nog och *Vaasanaukio*⁵ för jag har aldrig riktigt fått klart för mig vad den heter på svenska, jag tror det är *Vasaplatsen*.

⁴ I termen ”gatunamn” inkluderar jag alla planenamn i det urbana landskapet, t.ex. namn på gator, parker, torg (jfr t.ex. Johansson 2007 s. 27).

⁵ Det officiella namnet för det Linda benämner *Vaasanaukio* är *Vaasanpuistikko* på finska och *Vasaskvären* på svenska (Helsingfors gatunamn 1971 s. 142; det finska namnet sammanskrivs numera men särskrevs år 1971).

I exemplet ovan diskuteras bruket av finska namn och om sådana överhuvudtaget används. Linda nämner genast två namn som hon är medveten om att hon använder på finska. Orsaken till att hon använder namnet *Ympyrätalo* kommenterar hon inte medan hon som orsak till att hon använder namnet *Vaasanaukio* uppger att hon inte känner till det svenska namnet. I exemplet gör hon dessutom ett försök att översätta namnet. Bruket av finska namn gynnas således av att de svenska namnen är okända.⁶

Exempel 3 och andra exempel i materialet antyder att finska namn i vissa sammanhang används för att signalera att vissa orter eller händelser uppfattas som i första hand just finska. Informanterna omnämner till exempel centrala stadsdelar eller delområden i Helsingfors som traditionellt har en stor andel svenskspråkig befolkning med det svenska namnet, till exempel *Drumsö* (i stället för *Lauttasaari*) och *Ulrikasborg* (i stället för *Ullanlinna*) medan andra också används på finska, till exempel *Merihaka* (i stället för *Havshagen*) och *Alppila* (i stället för *Alphyddan*). Här påverkar högst troligen också andra faktorer, till exempel hur språkligt medveten en enskild namnbrukare är, hur bekant ett namn är och var orten i fråga ligger. Andra forskare har visat att man generellt ofta känner till fler ortnamn i sin närhet än namn på orter som finns längre bort (se t.ex. Slotte 1973 s. 112–114). Det är troligt att man enligt samma mönster bättre känner till svenska namn i sin närhet.

Självrapportering av namnbruk

Överlag resonerar informanterna mycket kring bruket av både svenska och finska namn under intervjuernas gång (se (4)).⁷

(4) Annika (40)

Berghällsgatorna så, så känner jag nog ganska bra till och jag använder förutom alltså, förutom så här officiella namn så att säga så använder jag nog också sådana här slang- och det är då, det är förstås finska, som, som till exempel *Helsingegatan*

⁶ I en finlandssvensk bloggtext hittade jag en metaspråklig sekvens där bloggaren använder det finska namnet *Raisio* för den stad som på svenska heter *Reso*. ”Det var mitt första besök vid Ikea i Raisio (jag tycker inte om det svenska namnet Reso, det låter så obekant).” (Mamma med Tourette, 9.7.2008). I sin kommentar visar hon dels att hon känner till det svenska namnet, dels att hon reagerar på sitt eget bruk av det finska namnet. Till skillnad från mitt intervjumaterial kan detta utdrag ses även som faktiskt namnbruk eftersom bloggaren spontant använder namnet *Raisio* när hon berättar om besöket på Ikea. Det är alltså besöket, inte namnet, som är tema för inlägget.

⁷ Den här typen av diskussion är mycket metaspråklig (se avsnittet ”metaspråkliga sekvenser”).

så kan jag kalla för *Hesari* också på svenska och *Flemingsgatan* för *Flemari* men däremot så *Tavastvägen* så liksom den kan man på finska kalla för *Hämis* men kanske jag inte skulle använda det igen ((skrattar till)) av någon orsak när jag talar svenska. Och samma *Hakis*, *Hagnäs* kanske inte, inte när man talar svenska men annars nog.

Informanten Annika i exempel (4) ovan berättar att hon oftare talar finska än svenska och därför använder fler finska namn. Också en annan informant, Erik, menar att det ju är på finska man hör namn och ser detta som en möjlig orsak till att man först lär sig finska namn. Men det finns också informanter som säger att deras sociala liv är nästan helt svenskspråkigt; hos dem förekommer under intervjun inte heller några finska namn när de talar svenska.

Annika säger att hon använder finska ortnamn när hon talar svenska eftersom hon kan de finska namnen bättre och ofta kommer på dem först. Trots att hon ofta använder finska namn finns det vissa namn hon alltid använder på svenska, nämligen de hon lärt sig i sin barndom. Namnbruket och namnkunskapen präglas redan under barndomen, genom det man upplever som barn (Ainiala 2003 s. 220). Erik håller med om att han förhåller sig likadant till namn han lärt sig i barndomen. Han berättar att han använder finska namn för mindre bekanta områden men påpekar att han efter tre år i Berghäll både känner till och använder de svenska namnen där. Skillnaden mellan dessa två informanter är att Erik använder svenska namn också i och om de delar av staden han bott i som vuxen och lärt känna väl.

Bruket av finska namn kan också vara situations- och kontextbundet. Informanten Sebastian menar att hans namnbruk ändras beroende på vem han talar med; blandar hans diskussionspartner finska och svenska tenderar han att göra det själv, trots att han i första hand strävar efter att använda svenska namn när han talar svenska. Annika bekräftar, trots sitt utbredda bruk av finska namn, också tanken om att bruket av svenska namn delvis beror på vem hon talar med. Hon är av den åsikten att det är särskilt viktigt att använda svenska namn i kontakt med sverigesvenskar⁸ eller svenskspråkiga som inte kan finska. Det är ändå inte helt självklart att sverigesvenskar (eller t.ex. andra nordbor) känner till de svenska namnen. Peter Slotte (1999 s. 167) påpekar att många utlänningar, också sverigesvenskar, kan ha svårt att förstå att de svenska och finska ortnamnen i Finland är jämställda och i lika hög grad officiella. Det här kan naturligtvis leda

⁸ Termen *sverigesvensk* används i Svenskfinland generellt som parallell till *finlandssvensk*.

till att de svenska namnen inte används även om det vore naturligt att använda dem när man talar svenska.

Förutom att informanterna analyserar sitt eget namnbruk (jfr (4)) analyserar de också andras namnbruk. I exempel (5) nedan rapporterar informanten indirekt sitt eget namnbruk genom att iaktta andras bruk av namn.

(5) Alexandra (27)

Min mamma och pappa pratar ganska mycket om *Kallio* [Berghäll] av någon anledning, dom har alltså bott i stan eller min mamma är uppvuxen i *Tölö* och pappa har bott på *Drumsö* och sedan i *Gäddvik*, men det där dom använder mycket mera finska namn, jag har tagit tillbaka svenskt mera än dom fastän dom talar svenska sinsemellan. Jag tror att det var hippt på den tiden som dom var unga eller någonting att man skulle tala, att man skulle inte vara så jättesvensk.

Alexandra säger att hon ”tagit tillbaka svenskt mera än dom” och menar att hon i jämförelse med sina föräldrar använder svenska, också svenska namn, i större utsträckning än de. Här kan hon alltså se en klar skillnad mellan generationerna och betonar att hon är mycket medveten om sin språkliga identitet. Informanterna i samma grupp som Alexandra skiljer sig från de övriga grupperna i det avseendet att de flera gånger under intervjun betonar att de strävar efter att tala en korrekt svenska både i sitt arbete som journalister på radion och i sitt privatliv. På en explicit fråga om bruket av finska och svenska namn svarar de rätt enhälligt att de anser att de använder svenska namn och Kristian understryker att han till och med tycker att det är underligt att ta in finska namn i svenskan (se (6)).

(6) Intervjuaren Men hur är det med gatunamn då, använder ni dom på svenska eller finska eller både och?

Kristian (29) Svenska.

(...)

Kristian (29) Jå, men att jag skulle liksom i-, det skulle vara helt konstigt att tala om *Hämeentie* [Tavastvägen] till exempel mitt i allt ((skrattar till)).

Mikaela (32) Det skulle det, jå.

Här finns det skäl att påpeka skillnaden mellan faktiskt namnbruk och metaspråkligt namnbruk. Mikaela pratar nämligen kort efteråt om Viborgsgatan, men använder då det finska namnet för gatan, det vill säga *Viipurinkatu*. Det här ger en antydning om att det möjligtvis upplevs som mer uppseendeväckande att använda det finska namnet för en stor, känd gata som till exempel Tavastvägen, medan ett finskt namn lättare kan passera när det används för en mindre känd gata,

som Viborgsgatan. Kristian tror att stora viktiga gator, som t.ex. Mannerheimvägen och Alexandersgatan, som är två av huvudgatorna i Helsingfors, är lättare att lära sig namnen på eftersom man läser namnen i tidningarna och hör dem i radio och tv. Mindre gator blir mer sällan omnämnda och man lär sig därför kanske inte namnen.

Metaspråkliga sekvenser

När namn generellt är samtalsämnet i en diskussion i mitt material, och särskilt när finska namn förekommer, är så kallade *metaspråkliga sekvenser* frekventa. Informanterna kommenterar sitt eget (eller andras) språkbruk, i det här fallet sitt namnbruk. Metaspråkighet används också för andra ändamål i materialet, men här diskuterar jag den enbart där den signalerar finsk interferens. Också i andra exempel i denna studie förekommer metaspråkliga kommentarer (jfr t.ex. med (13) och (15)).

(7) Niklas (25)

Sedan har jag haft kompisar i *Ägelin* [Äggelby] och i *Krämertsskog* och vad heter det, nå *Tapaninvainio* [Staffansslätten], vad det nu sedan är på svenska.

Genom att metaspråkligt kommentera sitt namnbruk ("och vad heter det, nå *Tapaninvainio*, vad det nu sedan är på svenska") signalerar Niklas sin medvetenhet om det finska inslaget i namnet *Tapaninvainio*. Metaspråkighet förekommer också i diskussioner där flera informanter är inblandade. Camilla försöker i exemplet nedan minnas namnet på en stadsdel hon nyligen besökt, men kan bara komma på det på finska.

- (8) Camilla (28) Jag kände inte liksom till det där området överhuvudtaget och dom bygger ju massor med nya hus, *Aurinkolahti* [Solvik], eller vad det heter det där bostadsområdet så, så det där.
- Berit (70) Jo, *Solvik*.
- Camilla (28) Jå, jå, så är det. Bra, bra ((skrattar)), jag har ibland lite för mycket sådana där finska namn, namn i huvudet men just, det att det där har sedan liksom att "åhå, finns det några sådana här ställen".

Camilla markerar sin medvetenhet om bruket av det finska namnet *Aurinkolahti* genom sin kommentar "eller vad det heter det där bostadsområdet" som Berit reagerar på genom att fylla i med det svenska namnet *Solvik*, vilket också kan ses som en metaspråklig kommentar eftersom namnet då står i fokus för samtalet.

Innan Camilla fortsätter diskutera det egentliga ämnet, det vill säga bostadsområdet Solvik, kommenterar hon sitt bruk av det finska namnet en gång till (”Jå, jå, så är det. Bra, bra ((skrattar)), jag har ibland lite för mycket sådana där finska namn, namn i huvudet”). De metaspråkliga sekvenserna kan alltså vara mycket korta men de markerar tydligt en annan nivå, att man för en stund betraktar sitt eget namnbruk utifrån för att, innan diskussionen fortsätter, kommentera det som kommer att sägas eller det som precis sagts.

Finska namn: faktiskt namnbruk och funktion

Kombinering och översättning av namn

När det existerar svenska namn kan det ur en språk- eller namnvårdssynvinkel inte anses vara korrekt att använda finska namn när man talar svenska. Ur ett namnbrukarperspektiv är detta dock inte helt svartvitt. Finska namn kan användas bland annat för att man inte behärskar de svenska namnen eller för att man inte kommer ihåg dem när man behöver dem. Finska namn kan också användas som stilmedel. Dessa aspekter har jag diskuterat tidigare i denna studie. I mitt material förekommer också ett blandspråkligt bruk av namn som kan betraktas som direkt felaktigt eftersom namnen kan vara bildade så att till exempel den ena leden i ett gatunamn är finsk och den andra svensk. Några exempel på detta är bruket av ”hybridnamn” som **Helsingforsgatan* i stället för *Helsingegatan* (fi. *Helsinginkatu*), **Hagnässtranden* för *Hagnäskajen* (fi. *Hakaniemenranta*) samt **Pengergatan* eller **Terassikatu* för en gata som på svenska heter *Terrassgatan* och på finska *Pengerkatu*.

I det första fallet handlar det om att förleden *Helsingin-* översatts till *Helsingfors-*. Namnet *Helsingegatan* syftar egentligen på det gamla sockennamnet *Helsing* och inte på stadens nuvarande namn *Helsingfors* (*Helsingfors* gatunamn 1971 s. 106). På finska sammanfaller dock genitivformen av stadens finska namn *Helsinki* (som i genitiv blir *Helsingin-*) med sockennamnet *Helsingin pitäjä* (*Helsing* socken). Enbart utgående från formen på det finska namnet kan man alltså inte sluta sig till om det är stadens eller socknens namn som ligger bakom gatunamnet. På svenska skiljer sig namnen däremot åt (*Helsingegatan* vs. **Helsingforsgatan*). Kopplingen till *Helsing* socken är inte helt tydlig för alla informanter eftersom en del av dem använder namnet fel (jfr exempel 9 och 10).

(9) Sebastian (34)

Just kring kanske *Helsingfors*-, eh, *Helsingegatan*.

(10) Camilla (28)

Den där andra ändan som är liksom efter *Helsingforsgatan* neråt mot *Vallgård*.

I (9) ovan ser vi att Sebastian genast rättar sig själv när han märker att han varit på väg att säga **Helsingforsgatan*. Camilla reagerar däremot inte alls i exempel (10). Hon använder namnet **Helsingforsgatan* ytterligare en gång under intervjun men också namnet *Helsingegatan*, vilket visar att hon nog känner till det. Hon verkar dock inte alldeles medveten om sitt namnbruk på den här punkten även om hon i övrigt med hjälp av metaspråkliga sekvenser visar att hon är uppmärksam på sitt bruk av finska namn (jfr exempel (8)).

I mitt material finns ett exempel där översättningen sker i diskussionsögonblicket och som visar vad det är som egentligen sker (se (11)).

(11) Ulla (58)	1 ⁹ [Här i <i>Hagnäs</i> har vi-]
Niklas (25)	1[Jo, men vid <i>Hagnäskajen</i> -]
Ulla (58)	där vid kajen på, på liksom, vad heter den nu den där gatan, är det <i>Sörnäs strandväg</i> eller 2[vad den, alltså den som går].
Niklas (25)	2[hördu, det är <i>Hagnäskajen</i>], <i>Hakaniemenranta</i> .
Ulla (58)	<i>Hakaniemenranta</i> , jä, <i>Hagnässtranden</i> .

Informanterna diskuterar ett namn Ulla inte kan komma på men som Niklas kan upplysa henne om. Ulla verkar inte uppfatta det Niklas säger (*Hagnäskajen*) som ett namn, eventuellt för att hon själv tidigare talat om kajen i Hagnäs och uppfattar det Niklas säger som en upprepning av det hon själv sagt. Niklas upprepar namnet på svenska och preciserar det dessutom med det finska, med förhoppningen att Ulla ska känna igen det finska namnet. I det ögonblicket tar Ulla fasta på det finska namnet och gör en egen direkt översättning av det så att det i stället för *Hagnäskajen* blir **Hagnässtranden*, enligt samma modell som det finska *Hakaniemenranta* (*Hakaniemi* 'Hagnäs', *ranta* 'strand'). När det finska namnet tas som modell för en direktöversättning till svenska blir översättningarna lätt fel om det officiella svenska namnet inte direkt motsvarar det finska.

När namnen *Terrassgatan* och *Pengerkatu* kombinerats, blir resultatet antingen **Pengergatan* (se (12)) eller **Terassikatu* (se (15); observera dock att exemplet är metaspråkligt).

⁹ Siffrorna framför hakparenteserna anger samtidigt pågående talsekvenser.

(12) Ulla (58)

Sedan skulle det gå dit ända till *Pengergatan* [Terrassgatan], eller nästan till *Tavastvägen*.

Förleden *penger* 'terrass' verkar ogenomskinlig för Ulla som för att bilda det svenska namnet utgår från det finska. För förståelsen av namnet har bruket av fel form ingen, eller åtminstone ingen särskilt stor, betydelse; det räcker med att man förstår vilken ort det handlar om. För den som känner till det finska namnet *Pengerkatu* torde namnet **Pengergatan* inte medföra några svårigheter för förståelsen.

I (13) nedan ser vi dock att kommunikationen inte alltid fungerar när man använder ett namn där element från det finska och det svenska namnet kombinerats.

- (13) Viola (72) Medan jag var i telefonkiosken så frågade jag ännu av en kille som tyckte att jag stannade där för länge att "minä etsin *Bergmaninkatu*" ["jag söker Bergmansgatan"¹⁰"]. På finska eg. Vuorimiehenkatu: *vuori* 'berg', *mies* (gen. *miehen*) 'man'].
- Camilla (28) Mm.
- Viola (72) Men inte visste han ju om någon *Bergmaninkatu*.
- (...)
- Camilla (28) Jå, jå och just det där att hur man liksom, vad man tänker när man hör "Bergman" att om man uppfattar det som ett namn eller sedan som "berg" och "man".

Här beror bruket av namnet **Bergmaninkatu* på att namnbrukaren inte känner till det riktiga finska namnet och inte träffar rätt i sin gissning av det. Exemplet visar att ett namnbruk där två olika namn kombinerats inte alltid fungerar ens i Helsingfors.

I teorin behöver gatunamnen i Helsingfors aldrig översättas eftersom namnplaneringen sker på båda språken och alla gator får namn både på finska och på svenska. Som mina exempel visar kan det se helt annorlunda ut i praktiken. När man känner till bakgrunden till ett namn behöver man inte översätta det för att kunna använda det även på det andra språket eftersom man känner till namnet och ser det som ett etablerat språkuttryck (jfr exempel (14)).

¹⁰ Gatans namn är ett kategorinamn och tillhör kategorin "yrkesmän" (Helsingfors gatunamn 1971 s. 89).

- (14) Kristian (29) Det har jag någon gång tänkt på att hela namnet *Helsingegatan* som, inte vet jag om det är original eller så, men det förlorar ju helt sin poäng liksom på finska när det heter *Helsinginkatu* och det är ju en helt annan sak.
- [...]
- Alexandra (27) Problemet med det där är [att den borde heta] *Helsingin pitäjän katu* [Helsing sockens gata].
- [...]
- Kristian (29) Med det där namnet avser man ju säkert inte staden *Helsingfors* utan.
- Mikaela (32) Man har varit på väg till *Helsing* när man åkt.

I den här gruppen används till exempel inte formen **Helsingforsgatan* eftersom informanterna känner till bakgrunden till namnet. Gruppen består av individer som är mycket språkmedvetna, vilket en riklig metaspråklig diskussion kring namn antyder. Samtidigt påpekar en av informanterna i gruppen (Linda) att hon tycker att kopplingarna mellan det finska och det svenska gatunamnet inte alltid är helt entydiga. En annan informant (Alexandra) upplever sig ha svårt att komma ihåg alla gatunamn på finska eftersom hon behärskar de svenska bättre.

- (15) Alexandra (27)
- Jag upplever ganska ofta att jag inte kommer på det finska namnet på en gata när jag borde om inte det är, för att det är så många gator som börjar med efternamn och då är dom ju samma sak på och då är det lätt och så om det kommer något annat, jag är just den där som säger *Terassikatu* när det heter *Pengerkatu* [Terrassgatan], att så fort det är ett helt annat ord så glömmer jag ofta bort det där finska namnet.

Gatunamn som innehåller ett personnamn tycker hon däremot är lätta att komma ihåg eftersom personnamnet är detsamma på bägge språken och det bara är efterlederna som är olika (se exempel (15) ovan).

Materialet visar att informanterna utgår från ett namn på ett språk och vid behov översätter det till det andra språket. Namnet på det ena språket är alltså utgångsläget. Vilket det är beror säkert på vilket språk man är mer van att använda eller hur väl man känner till det område man talar om och också på hur pass språkmedveten man är. Exempelen (9)–(15) visar tydligt att (de svenska) gatunamnen inte ses som etablerade namn utan att informanterna ibland utgår från det finska namnet (med undantag för Alexandra som är den enda av mina informanter som säger sig ha svårare att komma ihåg de finska namnen). Dessutom kan det hända att man helt enkelt inte känner till ett gatunamn på det

andra språket och då tar till en nödlösning som kan verka logisk. Allt det här är möjligt eftersom det är identifieringen av en ort som är det viktigaste i namnbruket. Det kan också, åtminstone i vissa fall (se exempel (9)) vara fråga om en felsägning, en lapsus eller helt enkelt fel tankegång.

Parallellt bruk av namn

I mitt material förekommer det exempel på ett parallellt bruk av två namn, det vill säga ett finskt och ett svenskt. Det här betyder att informanterna använder två namn för att identifiera en ort. Det här namnbruket förekommer i två varianter, dels så att det finska namnet används först, dels också tvärtom.

När mina svenskspråkiga informanter använder det finska namnet först och det svenska därefter ser det ut som om de vill visa att de behärskar även det svenska namnet trots att de väljer att i första hand använda det finska (se (16) nedan).

(16) Linda (27)

Att man börjar se sig kring så till exempel nere vid det här *Ympyrätalo, Runda huset* så det här, där är en jättebra lekpark.

Linda, som är journalist, påpekar i intervjun att hon strävar efter ett korrekt språk även i privatlivet och nästan uteslutande använder svenska namn. Trots det använder hon (i likhet med många andra informanter i materialet) t.ex. i (16) både det finska och det svenska namnet. Att enbart använda det svenska namnet skulle i det här sammanhanget vara det omarkerade alternativet. Av vilken orsak tas det finska namnet då med? Jag är tveksam till att det handlar om att det finska namnet skulle ha högre status. Snarare tror jag att det handlar om att man som namnbrukare är mer säker på att mottagaren säkert förstår vad man åsyftar om man använder det finska namnet. Det verkar som om det svenska namnet främst fungerar som markör för att visa att man behärskar det, även om man i första hand väljer att använda det finska. Under intervjuerna är informanterna naturligtvis mer uppmärksamma på sitt namnbruk än i en vanlig samtalssituation (även om denna typ av namnbruk säkerligen i viss mån också förekommer utanför intervjuerna) och den här typen av parallellt namnbruk kanske förekommer i högre grad i intervjun eftersom fokus ligger på namnbruket. Är man uppmärksam på sitt namnbruk kunde man välja att använda ett omarkerat namn, i det här fallet enbart det svenska.

Om det svenska namnet kommer före det finska får detta parallella bruk av namn en annan funktion (se exempel (17)).

(17) Heikki (57)

Men *Klövskog* är, har blivit en liten stad, *Klaukkala*, den har totalförändrats.

I exemplet ovan förtydligar Heikki på finska vilken ort (en kommun del i Nurmijärvi) han menar, efter att först ha använt det svenska namnet. Han skjuter inte in det finska namnet direkt efter det svenska utan det verkar som om han plötsligt blir osäker på om de andra förstått det svenska namnet och nämner därför även det finska namnet.

I (18) nedan handlar det om en betydligt mindre ort, en del av stadsdelen Sörnäs i Helsingfors. I exemplet förklarar Niklas för Malin vad området hon frågar om egentligen heter.

(18) Malin (24) Så vad skulle du säga att de bor i?

Niklas (25) *Näcken*.

Malin (24) Vad?

Niklas (25) *Näcken, Näkki*.

Malin (24) Aija.

(...)

Ulla (58) Jå, alltså då på, på, på *Tavastvägens* den sida, var den här *Näcken* är, den här *Näkki, Näkinpuisto*.

När Malin utgående från det svenska namnet inte förstår försöker Niklas med det finska namnet. I den första delen av exemplet (diskussionen mellan Niklas och Malin) framkommer alltså både det finska och det svenska namnet. Trots det använder Ulla i den senare delen av exemplet även det finska namnet, som om hon var osäker på om det svenska namnet verkligen förstås av de andra. När det svenska namnet används först men sedan kompletteras med det finska verkar det vara så att informanterna vill försäkra sig om att de blir förstådda. Avsikten kan också vara att hjälpa samtalspartnern förstå vilken ort det handlar om eftersom man kanske kan anta att det finska namnet är bekant om inte det svenska är det (jfr exempel (11)).

Bruk av enbart finska namn

Finska namn kommenteras ofta metaspråkligt (jfr t.ex. (7) och (8)). I exempel (19) passerar ett finskt namn utan kommentarer (jfr samma informanter i (8)).

Samtalsämnet i detta exempel är delområden inom stadsdelen och huruvida man kan särskilja olika delar inom stadsdelen. Camilla diskuterar ett av områdena och använder det finska namnet *Torkkelinmäki* för Torkelsbacken.

- (19) Camilla (28) Jag har liksom en kompis och sedan har jag en det här arbetskamrat som, som båda säger att dom bor här i, på *Torkkelinmäki* [Torkelsbacken], att dom, dom ser det, det som liksom en egen grej och inte som, som *Berghäll*.
- Berit (70) Det är fint, det är fint att bo där bland de där gamla husen, ser du.

Trots det finska namnet förekommer ingen metaspråklighet utan diskussionen fortsätter utan avbrott. Berits replik avslöjar att hon förstått vilken ort som diskuteras. Ett ortnamns viktigaste funktion är att identifiera sin referent (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 155) och den funktionen uppfylls utan tvekan här.

Frekvensen av finska namn i bruk

Andelen finska namn som informanterna i denna studie använder kan verka stor och därför krävs några kompletterande kommentarer. I tabell 2 ges sex informanternas bruk av namn under intervjuerna. I tabellen återges även hur stor del av dessa namn som är finska – dels ges andelen finska namn av alla namn, dels det faktiska antalet finska namn. Informanterna har valts ut beroende på om deras bruk av finska namn är uppseendeväckande frekvent (Camilla, Annika, Ulla) eller sällsynt (Niklas, Alexandra, Sebastian). Camilla och Annika anser själva att de ofta använder finska namn medan Alexandra och Sebastian enligt egen utsago strävar efter att använda enbart svenska namn. Niklas och Ulla kommenterar inte det finska namnbruket själva eftersom de är informanter i en intervju där jag inte explicit frågat dem om detta.

Tabell 2. Andelen och antalet finska namn som några informanter använder.

	<i>Andel finska namn totalt (%)</i>	<i>Antal finska namn totalt (st.)</i>	<i>Andel finska namn, faktiskt namnbruk (%)</i>	<i>Antal finska namn, faktiskt namnbruk (st.)</i>	<i>Antal namn totalt (st.)</i>
<i>Niklas (25)</i>	4,0	13	0,3	1	321
<i>Alexandra (27)</i>	5,5	13	0,4	1	234
<i>Camilla (28)</i>	12,1	21	4,0	7	173
<i>Sebastian (34)</i>	2,4	1	2,4	1	42
<i>Annika (40)</i>	19,0	20	4,8	5	105
<i>Ulla (58)</i>	7,8	30	3,1	12	384

Den första spalten i tabell 2 presenterar informanterna och ger deras ålder. I den andra spalten anges den procentuella andelen finska namn av informanternas totala namnbruk (av både metaspråkligt och faktiskt namnbruk). I den tredje spalten anges motsvarande antal finska namn. I den fjärde ges den procentuella andelen finska namn av informanternas faktiska namnbruk och i den femte spalten ges motsvarande antal finska namn. I den sjätte och sista spalten ges det totala antal namn (d.v.s. faktiskt och metaspråkligt bruk av både finska och svenska namn samt möjligtvis något engelskt namn) som används under intervjun av respektive informant. Som framgår av tabellen är frekvensen finska namn betydligt lägre i det faktiska namnbruket än när man även beaktar det metaspråkliga namnbruket. Denna skillnad gäller samtliga informanter förutom Sebastian. Hos honom saknas metaspråklig diskussion kring finska namn och även den faktiska användningen är mycket liten. Även om skillnaderna mellan informanterna inte är så stora har Niklas, Alexandra och Sebastian, som också säger att de medvetet försöker använda enbart svenska namn, en lägre frekvens finska namn än Camilla, Annika och Ulla.

Som tabellen visar är andelen finska namn som faktiskt används inte särskilt hög. Den höga andelen i metaspråklig diskussion är sannolikt ett resultat av intervjusituationen. Trots att de finska namnen ligger i fokus för denna studie och därför lyfts fram vill jag understryka att informanterna till största delen ändå använder svenska namn. Även om intervjuerna inte är direkt jämförbara med fria diskussioner kan detta ändå ge en indikation om hur bruket av finska och svenska namn relaterar till varandra.

Avslutning

Resultaten av min studie visar att det i namnbruket sker en interferens från finskan hos mina informanter. Det ser ut som om informanterna även när de talar svenska till en viss grad uppfattar att de kan förstås av flera om de använder finska namn, antingen som komplement till de svenska eller i stället för dem (jfr exempel (8) och (15)). Exempelen i mitt material (se (10)–(12)) visar att många informanter ser de finska namnen som ett utgångsläge, som det omarkerade, som de vid behov bildar svenska namn utgående från. Detta trots att till exempel alla planenamn i Helsingfors finns både på finska och på svenska (jfr Lehtikainen 1999). Också undantag finns (jfr (15)), där de svenska namnen ses som ett utgångsläge. Detta

bekräftar dock hypotesen om att namn på *ett* språk ses som utgångsläget för namnbrukare i en tvåspråkig miljö. Detta utgångsläge påverkas av informanternas språkliga vardag i övrigt och huruvida de talar finska i sin vardag eller uppfattar att de lever ett svenskt liv. Bruket av svenska eller finska namn är också beroende av samtalspartnern och dennas bruk av namn.

Resultaten visar att åtminstone en del av namnbrukarna upplever de svenska namnen som svårare, åtminstone som svårare att komma ihåg (se (7)). Exempel (9)–(12) visar att ett namn inte måste användas helt korrekt för att förstås medan det i (13) blir tydligt att kommunikationen i ett sådant fall inte alltid fungerar. Kommunikationen verkar fungera bäst i fall där mottagaren känner till namnen på bägge språken. Här blir vikten av ett korrekt namnbruk på bägge språken tydlig för att kommunikationsproblem ska kunna undvikas. Kommunikationen underlättas om namnparen motsvarar varandra (jfr (14), *Helsingegatan* vs. *Helsinginkatu*). Gunilla Harling-Kranck, tidigare medlem i Helsingfors stads namnkommitté, understryker i sin artikel *Svenska gatunamn i Helsingfors* (1999 s. 127) att man i Helsingfors strävar efter att gatunamnen utöver sin vackra form och sin funktionsduglighet också ska vara lätta att uppfatta, förstå och minnas på både finska och svenska, men konstaterar att detta inte alltid fungerar i praktiken – något som exemplen i mitt material också visar.

Beror bruket av de finska namnen på att namnbrukarna verkligen inte riktigt känner till de svenska namnen? Att upprätthålla två parallella namnsystem kräver mycket energi av namnbrukarna. Den viktigaste funktionen ett ortnamn har är den identifierande funktionen; det är alltså viktigast att göra sig förstådd – i relation till det upplevs ett korrekt svenskt namnbruk kanske inte lika viktigt. Här kan också informanternas tvåspråkighet spela in. Detta kan jag dock inte kommentera eftersom tvåspråkigheten hos informanterna inte uttryckligen diskuteras i intervjuerna. Svenska namn man hör i radio och tv och läser i tidningarna är lättare att lära sig än andra man inte hör om. Det kan vara lättare och bekvämare att använda de finska namnen. Om de finska namnen används tillräckligt frekvent etableras de småningom även i det svenska namnbruket. Eftersom namnbrukarna kan tänkas anta att de flesta andra helsingforsare förstår de finska namnen kanske de inte upplever att de behöver lära sig de svenska namnen eftersom också de finska namnen förstås (jfr (19)). Systemet med officiella gatunamn både på finska och på svenska kan i hög grad vara en statusfråga. Det kan alltså vara viktigare med rättigheten att ha officiella svenska namn än det är att faktiskt använda dem.

När informanterna tillfrågas huruvida de störs av andra människors bruk av finska namn i svenskan varierar svaren. En del är av den åsikten att det inte stör dem medan andra visserligen reagerar men sällan korregerar någon annans namnbruk. Linda säger att hon i så fall gör det genom att fylla i med det korrekta svenska namnet, men i många fall passerar finska namn utan kommentarer (se (19)). Kristian tycker att kodväxling mellan språken kan ha en viss stilistisk funktion även om han samtidigt påpekar att det ”känns så onödigt” att använda ett finskt gatunamn i stället för ett svenskt eftersom gatunamn i princip har ett neutralt stilvärde och gatunamnen är etablerade både på finska och på svenska. Linda fortsätter med att konstatera att hon däremot nog kan rätta någon som använder ett namn felaktigt, särskilt om det handlar om ett missförstånd (om t.ex. ett namn som **Pengergatan* används).

En sökning på webben (www.google.com, 19.12.2008) visar att namn som **Pengergatan* och **Helsingforsgatan* också förekommer där. De förekommer både i faktiskt namnbruk (**Helsingforsgatan* som adressangivelse bl.a. på Helsingfors stads webbplats) och metaspråkligt (t.ex. olika diskussionsforum). Förekomsten på Helsingfors stads webbplats visar att den finska interferensen också sker i officiella sammanhang och inte enbart är ett uttryck för inofficiellt språkbruk.

För bruket av svenska namn har också de namn man lärt sig i barndomen betydelse. En av informanterna (Annika) som frekvent använder finska namn påpekar att hon konsekvent använder de namn hon lärt sig som barn på svenska. En av orsakerna till detta är att hon som barn lärt sig vissa namn enbart på svenska. Även boendetiden i ett visst område eller hur väl man känner till ett område kan inverka, men gör det inte nödvändigtvis. I tabell 1 är informanterna indelade i två olika grupper beroende på om de är födda i huvudstadsregionen eller inflyttade. De födda informanterna är uppvuxna i olika delar av Helsingfors eller i grannkommunerna Esbo och Vanda. Jag har inte kunnat observera något mönster i bruket av finska namn beroende på var i Helsingfors informanterna är uppvuxna. Att man exempelvis är uppvuxen i någon av de stadsdelar i Helsingfors som anses vara mest svensk (t.ex. Ulrikasborg, Tölö eller Drumsö) betyder alltså inte nödvändigtvis att man använder fler svenska namn än om man är uppvuxen i någon annan del av Helsingfors. I tabell 2 illustreras kvantiteten av bruket av finska namn hos några av mina informanter. Informanterna Ulla och Annika som är uppvuxna i Ulrikasborg respektive på Drumsö hör till de informanter som

använder flest finska namn, sett både till det metaspråkliga och till det faktiska namnbruket. Sebastian som är uppvuxen i Tölö och Niklas som är uppvuxen i Berghäll är däremot informanter som mycket sällan använder finska namn. De individuella skillnaderna i namnbruket verkar alltså vara större och ha en större betydelse än det område man växt upp i.

Utgående från mitt material kan jag inte dra slutsatser om huruvida kön, utbildning, boendetid i Berghäll eller i Helsingfors överhuvudtaget inverkar på hur utbredd användningen av finska namn är. Inte heller syns det någon tydlig skillnad mellan informanter som är födda (och uppvuxna i olika delar av Helsingfors) och informanter som är inflyttade i Helsingfors. De mest tydliga skillnaderna verkar finnas på det individuella planet och en viktig faktor är individens grad av språkmedvetenhet.

Litteratur

- Ainiala, Terhi, 2003: Kaupunkinimistön tutkimuksen perusteet. I: *Virittäjä* 107: 207–225.
- Ainiala, Terhi, 2006: Namnforskningens generella aspekter och framtidens utmaningar. I: *Namn og nemne* 26. S. 59–66.
- Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom, 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet. Helsingfors. (Tietolipas 221.)*
- Ainiala, Terhi & Jani Vuolteenaho, 2005: Urbaani muutos ja kaupunkilaiset identiteetit paikkannimistön kuvaamina. I: *Virittäjä* 109: 378–394.
- Harling-Kranck, Gunilla, 1999: Svenska gatunamn i Helsingfors. I: *Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn* 3. Red. av Jyrki Lehikoinen. Helsingfors. S. 127–137.
- Helsingfors gatunamn, 1971. Helsingfors. (Helsingfors stads publikationer 24.)
- Johansson, Carina, 2007: *I gatuplanet. Namnbrukarperspektiv på gatunamn i Stockholm. Uppsala. (Namn och samhälle 20.)*
- Klinge, Matti & Laura Kolbe, 1999: *Helsingfors Östersjöns dotter. Helsingfors.*
- Lehikoinen, Jyrki (red.), 1999: *Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn* 3. Helsingfors.
- Lehtonen, Johanna, 2009: Arabiastranden, Leninparken och Henry Fords gata: Utländska inslag i namnbeståndet i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. Helsingfors. (Forskningscentralen för de inhemska språken/Skrifter 5, NORNA-rapporter 85.)* S. 63–72.
- Nuolijärvi, Pirkko, 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. I: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Red. av Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula. Tammerfors. S. 242–263.*

- Slotte, Peter, 1973: Småbönders inlandsby i Österbotten. I: Synvinklar på ortnamn. Red. av Kurt Zilliacus. Helsingfors. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1, Svenska litteratursällskapet i Finland 454.) S. 101–135.
- Slotte, Peter, 1999: Våra ortnamn för utlandet. I: Yhteinen nimiympäristömmе. Nimistönsuunnittelun opas. Red. av Sirkka Paikkala, Ritva Liisa Pitkänen och Peter Slotte. Helsingfors (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 110.) S. 165–168.
- Slotte, Peter, Kurt Zilliacus & Gunilla Harling, 1973: Sociologiska namnstudier. I: Synvinklar på ortnamn. Red. av Kurt Zilliacus. Helsingfors. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1, Svenska litteratursällskapet i Finland 454.) S. 97–100.

Webbkällor

- Finlex, Språklagen paragraf 5: <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2003/20030423>, informationen hämtad 9.12.2008.
- Helsingfors stads webbplats: http://www.hel2.fi/Tietokeskus/julkaisut/pdf/tt_08_su.pdf, informationen hämtad 9.12.2008.
- Mamma med Tourette: <http://www.bloggen.fi/paradox/?arkiv=2008-07>, informationen hämtad 9.7.2008.

Summary

Influence of Finnish on the use of place names among Swedish-speaking name users in Helsinki

This study examines the influence of Finnish on the use of place names among a group of Swedish-speakers in Helsinki. Helsinki is a bilingual city with Finnish as the dominate language. Swedish-speakers operate in both Finnish and Swedish, and this can also be seen in their use of place names. Since the city is bilingual, name planning is done in parallel in both the languages with all streets receiving names in both Finnish and Swedish. In spite of this, my Swedish-speaking informants sometimes use Finnish names when they speak Swedish.

The focus of this study is the characteristic features of the Finnish influence on the use of place names. Since the informants are often familiar with both Finnish and Swedish names, the use of either language is not an obstacle for mutual understanding. My results show that the names in one of the languages (often Finnish) tend to constitute the default for the informants' use of names. As a result, the informants translate names and use hybrid forms of the names with both Swedish and Finnish elements. Age and gender do not seem to be the decisive factors in explaining the differences in the Swedish speakers' use of Finnish names. Whether the informant was born in Helsinki or has later moved into the city does not seem to be decisive either. The single most important factor is the degree to which the individual name user is conscious of the language he or she uses.

Maria Vidberg
Forskningscentralen för de inhemska språken
Berggatan 24
FI-00100 Helsingfors
Maria.Vidberg@focis.fi

Nordica
PB 24
FI-00014 Helsingfors universitet
Maria.Vidberg@helsinki.fi

Studie B

Uppfattningar om ortnamn i en tvåspråkig miljö

Vidberg, Maria, (2016, u.u.)

Folkmålsstudier 54: 19 s.¹

B

¹ Publiceras med tillstånd av Folkmålsstudier.

Maria Vidberg

UPPFATTNINGAR OM ORTNAMN I EN TVÅSPRÅKIG MILJÖ

Summary

With this present study, I wish to point out Swedish-speaking name user's opinions towards street names in the bilingual city of Helsinki. Despite the fact that street names are planned both in Finnish and in Swedish, Finnish names are used also in Swedish contexts. I will, based on focus group interviews, show how name users discuss which Finnish and which Swedish names they prefer to use in Swedish context. In some cases the name users discuss specific names, in others name usage in general. Contributing factors to the fact that names are sometimes preferred in one language, sometimes in another, are the name's aesthetics (i.e. the name's connotation is negative in Swedish and therefore it is used in Finnish), the name's form (i.e. the name can be considered to be too long in Swedish, which means that you choose the shorter name form in Finnish). I also show how the Finnish and Swedish names may be used in parallel in a Swedish context where the focus is not on what language a name is used in but on the names in themselves.

1. Inledning och bakgrund

I denna studie diskuterar jag hur svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors förhåller sig till officiella ortnamn i staden och hur den tvåspråkiga miljön avspeglas i det de säger om namnen. Åsikter om olika typer av ortnamn har studerats också tidigare inom namnforskningen, såväl i Finland (se t.ex. Aalto 2002, Ainiala 2004, 2010 och 2016, Koistinen 2008, Mantila 2012, Päres-Schulman 2005 och Yli-Kojola 2005) som i övriga Norden (se t.ex. Berezkina 2013, Helleland 2012, Johansson 2007 och Pedersen 2012). Det gemensamma för studierna är att det i huvudsak är namnen på ett språk som studerats trots att en del av studierna är gjorda i tvåspråkiga miljöer. Också inom andra discipliner har åsikter om namn studerats och exempelvis inom geografin har man studerat både åsikter om själva namnen och om orterna bakom dem (se t.ex. Kostanski 2009). Jag vill med mitt fokus på det tvåspråkiga namnlandskapet ge ett nytt perspektiv på temat.

1.1 Material och metod

Jag utgår från ett primärmaterial som består av fokusgruppintervjuer gjorda i Helsingfors åren 2006–2010 och jag närmar mig dem ur socioonomastiska och folkonomastiska synvinklar. Intervjuerna är sju till antalet med totalt 24 informanter i åldrarna 23–72 år. Grupperna sattes samman så att jag kontaktade en eller två potentiella informanter först, som sedan hjälpte till att samla ihop övriga informanter. I två av intervjuerna har familjemedlemmar, som först inte varit vidtalade, också deltagit spontant. Alla informanterna kände inte alltid alla andra i gruppen, men alla kände (till) åtminstone någon av de övriga informanterna före intervjun. Intervjuerna är gjorda i stadsdelarna Berghäll, Rödbergen och Tölö, men i och med att informanterna bott i övriga stadsdelar och rör sig i olika delar av staden, ligger fokus inte på de specifika stadsdelarna, utan på namnen i staden mer generellt. Också namn utanför stadens gränser förekommer ibland i diskussionerna, på informanternas initiativ (se exempel (5)). Drygt hälften av informanterna är infödda helsingforsare, knappt hälften inflyttade. När det varit möjligt, har jag försökt hitta informanter som har bott olika lång tid i Helsingfors och som är i olika åldrar. Det finns både män och kvinnor bland informanterna. Informanterna har svenska som modersmål. Dock utgör Heikki, som är en av de informanter som deltog spontant, ett undantag eftersom hans modersmål är finska. Han pratar ändå en ledig, flytande svenska och deltar i intervjun på svenska. En annan informant, som språkligt sett avviker något från de övriga, är Markus, som också deltog spontant i en av intervjuerna och som är född i Sverige. Hans modersmål är svenska och han menar att han inte kan finska särskilt bra. Huruvida de övriga informanterna ser sig som enspråkigt svenska eller tvåspråkiga (svenska + finska), har jag inga säkra uppgifter om men de har ställt upp när jag sagt att jag söker svenskspråkiga personer att intervjua. För sammanhanget spelar det ändå ingen roll. Jag hänvisar till informanterna med täcknamn i studien, för att anonymisera dem. (För detaljerad information kring informanterna, se Vidberg 2016.)

Diskussionerna tog avstamp i ett frågeformulär (se Vidberg 2016 för detaljerad information) som jag som intervjuledare utgick från, men som inte styrde informanterna så länge diskussionen löpte. Ett centralt tema i flera av intervjuerna är bruket av finska namn i svenska kontexter. Trots att största delen av namnen som används är svenska, diskuterar informanterna sin relation till finska namn och till bruket av finska namn i svenskan livligt.¹ Särskilt i en av intervjuerna (den intervju där Kim, Nina, Johanna,

¹ I Vidberg 2009 (s. 56–57) redogör jag för sex informanternas andel och antal av finska namn i bruk i svenska kontexter och jag har räknat förekomsten såväl hos informanter som rapporterar att de använder få finska namn som hos informanter som uppger att de

Patrik och Markus deltar, jfr exemplen (2), (3) och (5) nedan) är diskussionen kring, och användningen av, finska namn särskilt livlig och exemplen i den här studien härstammar till stor del från denna intervju. Jag återger exemplen ur intervjuerna som transkriptioner. Transkriptionerna är ordagranna grovtranskriptioner där jag anger pauser och samtidigt pågående tal och skratt när sådant förekommer. Ortografin följer skriftspråkets normer medan syntaxen är talspråklig. Versaler använder jag enbart i ortnamn, skiljetecken överhuvudtaget inte. (Jfr olika nivåer av transkriptioner hos Wibeck 2010 s. 94–95; min transkription ligger mellan nivå 1 som är detaljerad och nivå 2 som är ordagrann.)

Jag använder mig av fokusgruppintervjuer som metod och strävar efter att hålla intervjuerna som fria diskussioner. När någon av de frågor jag ställer leder till diskussion mellan informanterna, håller jag mig i bakgrunden så att informanterna kan diskutera så fritt som möjligt. (Om fokusgruppintervjuer som metod, se t.ex. Wibeck 2010 eller Ruusuvuori & Tiittula 2005.)

Jag har också ett material som består av exempel exciperade ur dagstidningar och från webben, se exempel (4). Excerpteringen inledde jag efter att ha iakttagit att finska inslag av samma typ som förekommer i intervjuerna också gick att finna i exempelvis dagstidningar och på myndigheters och företags webbplatser, men också i mer personligt hållna bloggtexter. Denna materialsamling stöder fokusgruppmaterialiet och jag plockar vid behov exempel också ur den. Dessa exempel återger jag som i originalet (alltså så att jag exempelvis inte rättat eventuella skrivfel) och hänvisar till dem genom att ange ur vilken tidning eller från vilken webbplats de excerptats tillsammans med tidningarnas utgivningsdatum och datum för excerptering på webben.

1.2 Metaspråkighet

Mitt intervjumaterial är i sin helhet metaspråkligt till sin karaktär i och med insamlingsmetoden. Jag vill ändå hävda att det går att göra en indelning av det i metaspråkligt namnbruk och faktiskt namnbruk, där namn inte diskuteras utan används spontant (se Vidberg 2009, jfr också Ainiala & Lappalainen 2010 och Ainiala & Halonen 2011). Det här betyder att jag i materialet kan skilja på sekvenser där informanterna *pratar om* namn och sekvenser där de *använder* namn.

ofta använder finska namn. Andelen finska namn som förekommer i intervjuerna varierar hos dessa informanter mellan 2,4 och 19,0 procent när både faktiska och metaspråkliga förekomster inkluderas; utesluts metaspråkliga förekomster rör sig siffrorna mellan 0,3 och 4,8 procent.

Det metaspråkliga materialet delar jag in i *explicit* och *implicit metaspråklighet*. Som *explicit metaspråklighet* räknar jag dels sekvenser som ”Karhupuisto säger jag alltid” (...) ”jag säger alltid Björnparken” (intervjumaterialet, Mikaela och Kristian) där enskilda namn kommenteras, dels sekvenser som ”jag använder ganska mycket finska namn” (intervjumaterialet, Annika), där namnbruket generellt kommenteras. Till *implicit metaspråklighet* hör i sin tur sekvenser av parallellt bruk av namn som ”från N- Narinkka eller Narinken för att det är” (intervjumaterialet, Jessica), där såväl ett svenskt som också ett finskt namn används i samma sekvens.²

I den här studien fokuserar jag på de explicit metaspråkliga sekvenserna i materialet. Mitt syfte är att lyfta fram informanternas förhållande till namn och namnbruk. Eftersom jag är särskilt intresserad av hur informanterna förhåller sig till namnen på de två språken har jag fokuserat på sekvenser där någon form av markering gentemot ett namn i sig eller bruket av det förekommer. Jag vill alltså lyfta fram exempel där namn diskuteras och där informanterna markerar att de är medvetna om att de använder eller diskuterar ett namn.

Inom folkonomastiken görs en distinktion mellan *metaspråk 1*, dvs. kommentarer kring enskilda namn och namnelement och *metaspråk 2*, dvs. kommentarer kring namnbruk och namnbrukare (se Ainiala 2016 s. 106). Denna indelning låter sig tillämpas på de explicit metaspråkliga exemplen i mitt material. Inom metaspråk 1 kan åsikterna ge uttryck för huruvida namn(element) ses som vackra eller fula, autentiska eller konstgjorda eller genomskinliga/ogenomskinliga medan de i metaspråk 2 kan spegla huruvida namnbruket är praktiskt eller opraktiskt (Ainiala 2016 s. 108). Bakom metaspråk 1 ligger estetiska orsaker och bakom metaspråk 2 mer pragmatiska orsaker (Ainiala 2016 s. 117). Denna indelning fungerar i min studie främst som ett kategoriseringsverktyg för att peka på huruvida namnbrukarna kommenterar enskilda namn eller namnbruket som helhet.

² Med faktiskt namnbruk avser jag exempel där finska eller svenska namn används i en svensk kontext utan metaspråkliga kommentarer, som i sekvensen ”eftersom vi varit till *Salmisaari* och klättrat ...” (excerperat material, bloggen Muffin around 4.1.2012) där det finska namnet *Salmisaari*, inte det svenska *Sundholmen*, används i den svenska kontexten. Också bruk av hybridnamn (för diskussion, se Vidberg 2014) hör till faktiskt namnbruk. I exemplet ”vid *Mäkeläгатan* och *Tavastгатan*” (excerperat material, Helsingfors stadsbiblioteks webbplats 8.8.2012) representerar *Mäkeläгатan* ett exempel på ett hybridnamn som saknar motsvarighet i de officiellt fastställda formerna för *гатan*, jfr fi. *Mäkeläkatu*, sv. *Backasгатan*.

2. Det tvåspråkiga namnlandskapet i Helsingfors

Helsingfors är en officiellt tvåspråkig stad där befolkningen är övervägande finsk. Av stadens drygt 612 000 invånare har 5,9 procent svenska som modersmål (Statistik om Helsingfors 2014 s. 6). Många svenskspråkiga helsingforsare behärskar finska mycket nära modersmålsnivå och för en del är svenskan endast ett hemspråk i och med att de i arbetslivet är i kontakt med och omges av finskspråkiga och finskan (jfr Tandefelt 2003 s. 190).

Ortnamnen i staden är officiellt fastställda på både finska och svenska (se t.ex. Lehtikoinen 1999) vilket gör att namnlandskapet, vad beträffar de namn som faller inom ramarna för den kommunala namnplaneringen, är tvåspråkigt. På gatskyltarna står namnen på bägge språken och på kartor över staden redovisas namnen på båda språken i den mån det finns utrymme för det. Om utrymmet är begränsat är det naturligt att majoritetsspråket, alltså finskan, får företräde på kartan (jfr Vidberg 2009 s. 45). I studien ligger särskilt fokus på gatunamn; i termen *gatunamn* inkluderar jag utöver namn på gator också stadsdelsnamn samt namn på parker och torg (jfr t.ex. Johansson 2007 s. 27).

Trots att jag speciellt vill lyfta fram namnbrukares syn på ortnamn i ett tvåspråkigt namnlandskap inleder jag med ett enspråkigt exempel för att visa hur det kunde se ut i ett enspråkigt landskap. Exemplet är visserligen helsingforsiskt, och alltså plockat ur ett tvåspråkigt namnlandskap, men i och med att diskussionen sker enbart på ett språk (svenska) och ortnamn används och diskuteras enbart på ett språk (också svenska), illustrerar utdraget hur situationen i en enspråkig namnmiljö kan se ut. I exempel (1) diskuterar informanterna Jessica och Heidi namnen *Tölö*³, *Böle*, *Eira* och *Ulrikasborg* med fokus på namnen *Böle* och *Tölö*.

(1) Trevligare rykte om dom inte hette **Böle** eller **Tölö** (intervjumaterialet, Jessica och Heidi)

- 01 Heidi: jag tycker kanske (...) att många (.) skulle då ha
02 kanske (.) trevligare rykten om dom inte skulle heta
03 **Böle** eller ((skrattar till)) **Tölö** eller [(ohb)]
04 Jessica: [jå men]
05 att men att ändå liksom det att dom har speciella
06 namn
07 Heidi: mm
08 Jessica: så gör nog liksom dom igenkännbara (.) att folk som
09 kommer ihåg till exempel **Tölö** eller sedan liksom (.)

³ Stadsdelarna *Främre Tölö* (fi. *Etu-Töölö*) och *Bortre Tölö* (fi. *Taka-Töölö*) går ofta under det gemensamma namnet *Tölö*. Uttalet av det svenska *Tölö* och finska *Töölö* sammanfaller, och utgående från enbart uttalet av namnet kan jag inte med säkerhet veta huruvida informanterna använder det finska eller svenska namnet. Intervjukontexten gör det ändå klart att informanterna här använder det svenska namnet.

10 öh (.) **Eira** eller någonting liksom annat (.) eller
11 Heidi: jå **Ulrikasborg** det har kanske lite
12 Jessica: **Ullis**
13 Heidi: ja (.) att det är kanske lite så där att att det
14 skulle inte kanske vara så fint om det skulle heta
15 **Böle**
16 Jessica: nä men det berättar
17 Int.: mm
18 Jessica: ju också någonting om nog
19 Heidi: jå
20 Jessica: den där stadsdelen

Heidi menar på raderna 1–3 att stadsdelarna Tölö och Böle skulle ha bättre rykte om sig om de hade andra namn än just dessa.⁴ På raderna 11 samt 13–15 säger hon att *Ulrikasborg* i sin tur inte skulle ”vara så fint” om det hette *Böle*. Jessica är av den åsikten (raderna 4–6, 8–10, 16, 18 och 20) att namnen *Tölö* och *Böle* trots allt är speciella och lätta att känna igen samt säger någonting om stadsdelarna. Det här visar hur namnen i sig anses innehålla element som motsvarar namnbrukarnas uppfattningar om de stadsdelar namnen hör ihop med.

Exempel (1) är en sekvens som utspelar sig i en tvåspråkig miljö, men som lika gärna kunde utspela sig i en enspråkig kontext i och med att enbart ett språk används. Exempel (2) är däremot en diskussion som enbart kan förekomma i en namnmiljö med namn på två språk, i det här fallet finska och svenska. Här diskuteras relationen mellan fästningen *Sveaborgs* nuvarande finska namn *Suomenlinna* samt den äldre formen *Viapori*.

(2) Irriteras av namnet *Suomenlinna* (intervjumaterialet, Johanna, Kim, Nina och Patrik)

01 Patrik: jag kan ju störa mig helt vansinnigt på **Suomenlinna**
02 Kim: ((skrattar till))
03 Johanna: jå
04 Patrik: det heter faktiskt **Sveaborg**
05 Nina: jå ((skrattande))
06 Patrik: det är helt [det är helt]
07 Nina: [det är helt]
08 Patrik: exakt exakta [motsatsen]
09 Nina: [upp och ner] ((skrattar till))
10 Int.: mm
11 Patrik: av vad av
12 Johanna: jå
13 Patrik: ((ohb)) **Sveaborg** (.) hur fan får man det till
14 Johanna: [**Suomen-**]
15 Patrik: [**Finlands**](.)**borg**
16 Int.: ((skrattar till))
17 Johanna: jå ((skrattar till))
18 Patrik: nej ((skratt)) (.) jag tycker ändå att finska (.)

⁴ Att detta gäller mer generellt än bara dessa två stadsdelar framgår av ordvalet *många* på rad 1 (jfr Eskelinen 2008 s. 82–87).

19 **Viapori** var liksom ett bra namn
20 Johanna: [ja det stämmer faktiskt]
21 Kim: [ja det var ett bra namn]
22 Patrik: liksom det var ett helt okej namn men det var just
23 där
24 Johanna: ja
25 Patrik: under (.) befinskningsivern så var det ju
26 Johanna: ja
27 Patrik: det skulle med våld hittas ett någonting som (.)
28 finskt ((ohb))
29 Nina: ((skrattar till))
30 Patrik: så att man inte ska ha (.) så att man tar bort alla
31 spår av att **Sverige** har haft någonting med
32 Kim: ((skrattar till))
33 Patrik: ((ohb))
34 Johanna: ja (.) besudlat
35 Kim: ja det är vi som har byggt det här
36 Patrik: ja

På rad 1 säger Patrik att han irriteras av det finska namnet *Suomenlinna*. På raderna 4, 6 och 8 betonar han att fästningen heter *Sveaborg* och menar att det finska *Suomenlinna* ('*Finlands borg*') är "exakta motsatsen" till det svenska namnet. På raderna 13 och 15 fortsätter han att förundra sig över den finska motsvarigheten. På raderna 18 och 19 menar han att det tidigare finska namnet *Viapori* var ett bra namn och får på raderna 20 och 21 medhåll av Johanna och Kim. Det framkommer inte explicit om informanterna känner till ursprunget för *Viapori*⁵ men det är inte avgörande för resonemanget. På raderna 25, 27–28 och 30–31 analyserar Patrik uppkomsten av det nuvarande finska namnet och menar att det antagligen kom till under det han refererar till som "befinskningsivern" när många ursprungligen svenska namn i Helsingfors "med våld" skulle få finska motsvarigheter (jfr Helsingfors gatunamn 1). Fästningen fick det finska namnet *Suomenlinna* år 1918 i samband med Finlands självständighet (Paikkala 2007 s. 429). Av sekvensen framgår vilket engagemang namnet väcker i och med att informanterna starkt markerar sina synpunkter gentemot det nuvarande finska namnet, dess ursprung och dess betydelse i relation till det svenska namnet. Informanterna analyserar också orsaken till att *Viapori* byttes ut mot *Suomenlinna* ("ta bort alla spår", rad 30–31 och "besudlat", rad 34). De säger däremot inte huruvida de använder namnet i finska kontexter eller inte. När Patrik på rad 4 säger att befästningen "faktiskt" heter *Sveaborg* framgår det inte heller av sammanhanget huruvida han menar att det finns namnbrukare som i svenska kontexter talar om *Suomenlinna* eller om han tycker att fästningen inte borde ha något finskt namn överhuvudtaget.

⁵ Fonetisk anpassning av det svenska namnet *Sveaborg* (Paikkala 2007 s. 429).

Exemplen (1) och (2) illustrerar hur namnbrukares förhållningssätt till namn kan se ut dels i en enspråkig miljö, dels i en tvåspråkig. I fortsättningen lyfter jag fram exempel som specifikt placerar sig i en tvåspråkig miljö.

2.1 Ett svenskt namn väljs bort

I detta avsnitt lyfter jag fram exempel där informanterna ger uttryck för hur de medvetet väljer bort ett svenskt namn i sitt svenska namnbruk. I exemplen (3) och (4) illustreras detta genom sekvenser där de svenska namnen uppfattas som för positiva och i exempel (5) uppfattas det svenska namnet som motbjudande.

I exempel (3) diskuteras det finska namnet *Merihaka* (sv. *Havshagen*; *hav* 'meri', *hage* 'haka'), ett område i stadsdelen Sörnäs byggt på 1970- och 1980-talen och känt för att bestå av betong.

(3) *Merihaka* är ett namn jag inte kan säga på svenska (intervjumaterialet, Johanna, Kim, Markus, Nina och Patrik)

01 Nina: **Merihaka** (...) är ett annat namn som jag inte kan
02 säga på svenska
03 Johanna: nå jag tänkte på det tidigare när jag sa
04 [**Havshagen**]
05 Int.: [jå det där är] det där är (.) konstigt för det
06 där är ett namn som jätteofta förekommer på finska
07 har jag märkt
08 Johanna: ja
09 Int.: just
10 Markus: [ja jag har nog aldrig hört det på svenska faktiskt]
11 Kim: [är det det att det är nytt är det det liksom]
12 att det är nytt och sedan är det liksom (.) hör man
13 det i tidningar och radio och var som helst så blir
14 det liksom det där finska blir så mycket vanligare
15 Johanna: ja (.)
16 Kim: kanske
17 Markus: men jag tycker är det lättare att säga så vad fan
18 Nina: mm
19 Markus: skit samma
20 Int.: mm
21 Patrik: men det ser nog mer ut som **Merihaka** än **Havshagen**
22 Johanna: jå
23 ((skratt))
24 Kim: jå **Havshagen**
25 Nina: ((skrattar))
26 Kim: det låter lite för
27 Johanna: jå
28 Kim: idylliskt
29 ((skratt))
30 Patrik: jå det ser ju liksom inte ut som
31 [**Havshagen**]

- 32 Johanna: [det är sant faktiskt]
33 Int.: **Havshagen** ((skrattar till))
34 Johanna: nå ((skrattar till))
35 Patrik: det ser ut som **Merihaka**
36 Int.: ((skrattar till))
37 Johanna: ja
38 Nina: mm

Nina säger på raderna 1 och 2 att hon inte använder Merihakas svenska motsvarighet *Havshagen* och får på rad 3–4 medhåll av Johanna som refererar till att hon tidigare i intervjun använde namnet *Havshagen*⁶. Det hon eventuellt avser är att hon påverkats av intervjuens kontext och därmed använt det svenska namnet i stället för det finska. På raderna 5–7 påpekar jag själv att just *Merihaka* är ett namn som återkommer i intervjuerna (det förekommer i antingen faktiskt eller metaspråkligt bruk även hos Annika, Heikki, Ulla och Viola). Markus konstaterar på rad 10 att han aldrig hört namnet på svenska och Kim spekulerar på raderna 11–14 kring huruvida det kan bero på att området, som är byggt på 1970- och 1980-talen, är så nytt att enbart det finska namnet etablerat sig och att det utöver det förekommer i tidningar och radio (jfr Vidberg 2009 s. 58). Markus menar vidare på rad 17 att det finska *Merihaka* är lättare att uttala än det svenska *Havshagen*, vilket är intressant med tanke på att han kommer från Sverige och tidigare i intervjun rapporterat att han inte behärskar finska särskilt väl. På raderna 17 och 19 konstaterar han ”så vad fan skit samma” och berättigar bruket av det finska namnet med avseende på att namnets identifierande funktion uppfylls även när han använder det finska namnet i en svensk kontext (jfr Vidberg 2014 s. 143). Det här tyder på att namnet för honom inte har en identitetsskapande roll; bruket av det svenska namnet är inte heller någon principalsak för honom, utan i stället kan bruket av det finska namnet vara ett sätt att smälta in. På rad 21 slår Patrik fast att området mer ser ut som *Merihaka* än *Havshagen*. Informanterna säger inget explicit om vad det är som får dem att uppfatta namnet som ”för idylliskt” men områdets prägel av betong kan vara orsaken.

Stadsdelsnamnet *Kallio* (sv. *Berghäll*) i exempel (4) är ett annat namn som en del namnbrukare föredrar att använda på finska. Exemplet är hämtat i en blogg och ingår i det excerperade materialet.

⁶ Kim: och du kan köra bilen ner i den där (.) parkeringsgrottan liksom

Nina: mm

Kim: och det är liksom bra sedan

Johanna: som **Havshagen**

Kim: ja ((skratt))

Intervjuaren: men där har man åtminstone fin utsikt

Johanna: ja det är sant

(4) Namnet **Berghäll** för mysigt (excerperat material, Chillin, its-alive.ratata.fi, 13.11.2010)

01 Jag hade lite fördomar mot stadsdelen **Kallio** innan gårdagens
02 pubcrawl i **Kronohagen/Kallio**. Jag föredrar förresten att säga
03 **Kallio** framom **Berghäll**, **Berghäll** låter lite för mysigt. För det
04 första får jag underliga blickar av min aningen mer Helsingfors-
05 erfarna syster ifall jag antyder att jag vistats där, för det
06 andra känner jag totalt tre personer som fått på käften i
07 Helsingfors. Samtliga i **Kallio**. Egentligen var det inte så illa
08 som jag väntat mig. Visst visade **Kallio** sin beskärda del av
09 kvartersfyllon, höga krogbesökare och hurrihatare⁷, men all things
10 considered blev det en kul kväll.

På raderna 1 och 2 refererar skribenten till en pubrunda i stadsdelarna Berghäll och Kronohagen; till Berghäll med dess finska namn *Kallio* (*kallio* 'klippa', 'berg', 'häll'), till Kronohagen med dess svenska namn. På raderna 2–7 blir kontexten metaspråklig i och med att skribenten väljer att kommentera bruket av det finska *Kallio* med att det svenska namnet är "lite för mysigt" (rad 3), men säger inte explicit varför. Det kan hänga ihop med skribentens egna fördomar gentemot stadsdelen (rad 1) som delvis bekräftas i och med de människor hen möter ("kvartersfyllon, höga krogbesökare och hurrihatare" på raderna 8–9 samt i systemens "underliga blickar" och människor som råkat i slagsmål just i den stadsdelen på raderna 3–7), och som hen eventuellt menar att man lättare hittar i Kallio än i Berghäll. På rad 7 använder skribenten igen det finska *Kallio* och sekvensen återgår till faktiskt namnbruk.

I exempel (5) diskuteras namnen *Kervo*⁸ och *Kerava* och informanterna är överens om att de föredrar att använda det finska namnet och Johanna påpekar att det är ett av få namn hon använder på finska. Strax innan denna sekvens har jag som intervjuare fört in diskussionen på bruket av finska namn i svenskan och frågat vilken inställning informanterna har till detta. Johanna deltar inte särskilt aktivt i diskussionen men håller med de andra informanterna om att det kan kännas onödigt att svenskspråkiga använder finska namn.

(5) Namnet **Kervo** låter illa (intervjumaterialet, Johanna, Kim, Nina och Patrik)

01 Johanna: det känns inte naturligt faktiskt alls [[att använda
02 finska namn]] (...)
03 Johanna: ja förutom **Kerava**
04 Kim: **Ker** -jå
05 Nina: jå

⁷ *Hurri* är en nedsättande finsk benämning för finlandssvenskar (af Hällström-Reijonen & Reuter 2008 s. 74).

⁸ Kervo är en kommun som ligger 30 km norr om Helsingfors.

06 Patrik: **Kervo** låter för jävligt
07 Johanna: jå

På raderna 1 och 3 säger Johanna att det inte känns naturligt att använda finska namn men menar att namnet *Kerava* (sv. *Kervo*) utgör ett undantag. På rad 4 uttalar Kim den första delen av namnet – att det är det svenska namnet han inlett framgår av uttalet⁹ – men avbryter sig. På rad 6 säger Patrik att han tycker att det svenska namnet *Kervo* ”låter för jävligt” och Johanna håller med om det på rad 7.

I dessa exempel väljer informanterna bort svenska namn i bruket till förmån för finska. I följande avsnitt lyfter jag fram exempel på finska namn som väljs bort till förmån för svenska.

2.2 Ett finskt namn väljs bort

I exempel (6) lyfter informanterna fram namnet *Yrjönkatu* (sv. *Georgsgatan*). I intervjun diskuteras *Yrjönkatu* strax före *Kervo* och kontexten är alltså den samma.

(6) Jag skulle aldrig säga *Yrjönkatu* (intervjumaterialet, Patrik och Johanna)

01 Patrik: alltså om jag skulle (.) så här med (.) med
02 svenskspråkiga
03 Int.: mm
04 Patrik: jag skulle ju aldrig säga **Yrjönkatu**
05 Johanna: nä
06 ((skratt))
07 Patrik: aldrig i livet
08 ((skratt))
09 Johanna: faktiskt inte

På raderna 1 och 4 säger Patrik att han inte skulle använda det finska namnet *Yrjönkatu* på svenska, på rad 5 håller Johanna med om det och de övriga informanterna skrattar (rad 6). Patrik upprepar sitt avståndstagande till namnet på rad 7 genom att säga ”aldrig i livet”, vilket åtföljs av skratt på rad 8 och Johannas kommentar ”faktiskt inte” på rad 9, som anger att hon håller med honom. Informanterna kommenterar inte huruvida de har något emot det finska namnet i sig¹⁰, utan enbart att det är otänkbart för dem att använda det i svenskan.

⁹ Uttalet på rad 4 är /tjærr-/ och på rad 6 /tjærrvå/, i enlighet med standardsvenskt uttal. Det lokala uttalet för *Kervo* är /kärvå/ (Huldén 2001 s. 356). Det finska namnet uttalas kortstavigt som /kerava/.

¹⁰ *Yrjö* har också den appellativiska betydelsen ’kräks’, ’spya’.

Exempel (7) är också ett utdrag ur en sekvens där jag frågat informanterna om deras bruk av finska och svenska namn. De rapporterar enhälligt att de använder i första hand svenska namn.

(7) Det vore konstigt att tala om *Hämeentie* (intervjumaterialet, Kristian och Mikaela)

01 Kristian: det skulle vara helt konstigt att tala om (.)
02 **Hämeentie** till exempel
03 Int.: mm
04 Kristian: mitt i allt ((skrattar till))
05 Int.: ja
06 Mikaela: det skulle det (.) ja

På raderna 1, 2 och 4 säger Kristian att det vore konstigt att säga *Hämeentie* (sv. *Tavastvägen*) i ett samtal på svenska och får på rad 6 medhåll av Mikaela. Informanterna säger inte explicit varför de upplever bruket av detta finska namn i en svensk kontext som främmande men lite senare menar Kristian att det hör ihop med att det finns etablerade namn på bägge språken.

Det gemensamma för de exempel jag diskuterat hittills är att namnen som används är svenska och att finska namn, i den mån de förekommer, är föremål för diskussion. För de finska namnens del är diskussionen metaspråklig, dvs. informanterna pratar *om* namnen men använder dem inte för att hänvisa till orten i fråga. I de exempel jag analyserar i följande avsnitt är utgångsläget ett annat; här används nämligen både finska och svenska namn.

2.3 Namn används på bägge språken utan explicit markering

I detta avsnitt lyfter jag fram ett exempel där finska och svenska namn används parallellt i ett samtal utan att det explicit fästs vikt vid vilket språk namnen används på utan snarare vid namnens form och ursprung. Namnen i fråga är alltså det primära fokuset medan språkvalet är sekundärt. Kommunikationen fungerar och inga problem med förståelse uppstår mellan informanterna. I exempel (8) svarar informanterna på min fråga huruvida det finns gator de inte skulle vilja bo vid på grund av namnet och de namn som då nämns är *Skinnyxvägen* på rad 12 och *Pällipolku*¹¹ (sv. *Pällistigen*) på rad 16. Medan Annika nämner *Skinnyxvägen* på svenska nämner Erik *Pällipolku* på finska.

¹¹ På finska eg. *Pällinpolku* (Helsingfors gatunamn 1971 s. 209).

(8) Vi bodde nära **Pällipolku** (intervjumaterialet, Annika och Erik)

- 01 Int.: finns det någon någon gata till exempel i er närhet
02 som inte ni skulle vilja bo på för att
03 Annika: ((skrattar till))
04 Int.: namnet för att ni inte tycker om namnet
05 Annika: ja ((skrattande))
06 Int.: eller är det en helt absurd fråga
07 Annika: nä alltså nä det är inte en absurd
08 Int.: nä
09 Annika: fråga för jag har bott på **Österviksgatan** ((skrattar
10 till)) på **Drumsö** och jag var mycket mycket
11 ((skrattar till)) tacksam över att vi inte bodde på
12 **Skinnbysvägen** ((skrattar))
13 Int.: ((skrattar till))
14 Annika: som barn alltså
15 Int.: ja
16 Erik: vi hade också en **Pällipolku** i närheten av
17 Annika: ((skrattar till))
18 Erik: mina föräldrar i **Botby**
19 Int.: okej vad är vad är pälli ((skrattande))
20 Erik: pälli alltså det är en (.) vad heter det tånt
21 Int.: okej ((skrattar till)) vad hette den på (.) svenska
22 då
23 Erik: det jag tror det är **Pällistigen**

Annika besvarar min fråga (raderna 1, 2 och 4) med ett skratt (raderna 3 och 5) och när jag (rad 6) undrar om frågan är absurd svarar hon (rad 7) att den inte är det och fortsätter (raderna 9, 10, 11, 12 och 14) med att hon som barn var oerhört glad över att hon inte bodde på en gata med namnet *Skinnbysvägen*¹². Hennes omedelbara reaktion visar att hon tänkt på namnet *Skinnbysvägen* också tidigare. Formuleringen ”som barn alltså” (rad 14) pekar eventuellt på politisk korrekthet; att hon försvarar sig med ungdomlig dumhet eftersom hon tycker att hon egentligen inte kan döma ut en gata enligt dess namn. På rad 16 berättar Erik att hans barndomshem låg nära en gata med namnet *Pällipolku* och kontexten låter förstå att han som barn inte hade velat bo vid gatan. På rad 19 blir diskussionen metaspråklig i och med att jag som intervjuare frågar vilken betydelse förleden *pälli-* i namnet har, för att få Erik att själv ge betydelsen, som han menar är ’tånt’¹³. På rad 21–22 frågar jag om gatans svenska namn och på rad 23 menar Erik att det är *Pällistigen*. Gatans svenska motsvarighet *Pällistigen*¹⁴ pekar på att förleden är ett proprium och inte ett appellativ eftersom det överförts oöversatt i det

¹² *Skinnbysvägen* har namngetts efter grundet *Skinnbysxorna* i närheten (Helsingfors gatunamn 1971 s. 162).

¹³ Med betydelsen ’dum’, ett lån ur finsk slang (Cantell, Lehti-Eklund, Nyholm och Salokivi 1989 s. 69).

¹⁴ Gatunamnet *Pällistigen* hör till namnkategorin ”ortnamn i östra Finland”, *Pälli* är en sluss i Saima kanal. (Se Helsingfors gatunamn 1971 s. 209.)

svenska namnet (jfr Helsingfors gatunamn 1971 s. 72–74). Namnets bakgrund är dock inte central för informantens upplevelse av det.

Jag har nu lyft fram hur namn på de två språken väljs bort, liksom också hur namn på de två språken används parallellt. I följande avsnitt diskuterar jag orsakerna bakom namnvalen ur olika perspektiv.

3. Diskussion

Som jag visat i analysen ovan uttrycker informanterna åsikter för och emot såväl finska som svenska namn och ibland väljer de bort ett namn på det ena språket till förmån för ett namn på det andra språket. En granskning av exemplen utgående från distinktionen mellan kommentarer kring enskilda namn och namnelement samt kommentarer kring namnbruk och namnbrukare (jfr *metaspråk 1* och *2* i Ainiala 2016) för att se huruvida informanternas åsikter riktar sig mot enskilda namn(element) eller mot bruket av namn visar att det i exemplen (1) *Tölö* och *Böle*, (2) *Suomenlinna* och (5) *Kervo* handlar om uppfattningar om enskilda namn medan det i exemplen (6) *Yrjönkatu* och (7) *Hämeentie* snarare handlar om uppfattningar kring namnbruket. Det går dock inte alltid att dra en klar gräns mellan dessa kategorier, som exempel (3) *Merihaka* och (4) *Berghäll* visar (jfr Ainiala 2016 s. 108). Med hjälp av indelningen i metaspråk 1 och 2 kan jag främst se att informanterna kommenterar såväl enskilda namn som namnbruket mer generellt, vilket i sig inte är förvånande med tanke på intervjuens tema och kontext. Indelningen i metaspråk enligt denna modell kunde utgöra ett användbart instrument för en åsiktsanalys mer generellt om materialet var mindre styrt. Bakom metaspråk 1 ligger estetiska orsaker, i mina exempel namnens semantiska innehåll eller fonetiska form, och bakom metaspråk 2 mer pragmatiska, instrumentella orsaker.

När svenska namn väljs bort till förmån för finska beror det antingen på att svenska namn enligt informanterna har en för positiv (*Havshagen* och *Berghäll*) eller negativ (*Kervo*) klang. Jag ser en viss skillnad i informanternas sätt att förhålla sig till namnen. Medan det verkar vara själva namnet *Kervo* som informanterna tar avstånd från, antagligen på grund av dess fonetiska form (jfr det svenska uttalet /'tjærrvå/, som för tankarna till sumpmarker och kärr; märk också att det finska namnet uttalas /'kerava/), verkar det i fråga om *Havshagen* och *Berghäll* handla om att informanterna tycker att namnen är för vackra i relation till orterna; i fallet *Havshagen* med hänseende till hur orten ser ut, i fallet *Berghäll* med anledning av de personer som bor eller vistas i stadsdelen. Det är inte lätt, och i vardagen inte ens ändamålsenligt, för namnbrukare att skilja mellan åsikterna kring ett

namn och åsikterna kring en ort, vilket i sig inte är överraskande eftersom dessa två ofta utgör en helhet (se Berezkina 2013 s. 144–145). Att de svenska formerna *Havshagen* och *Berghäll* väljs bort beror troligtvis på deras semantiska innehåll, men det informanterna inte kommenterar är att det semantiska innehållet är likadant i de finska motsvarigheterna (jfr exempel (3)). Att de finska namnen *Kerava*, *Merihaka* och *Kallio* prefereras har alltså en bakgrund i olika aspekter av namnens estetik. Det förekommer också att pragmatiska orsaker lyfts fram i samband med att svenska namn väljs bort, som när Nina nämner att hon tenderar att använda namnen *Liisan-katu* och *Vironkatu* på finska för att hon upplever att de är kortare och enklare att använda än de svenska motsvarigheterna *Elisabetsgatan* och *Estnäs-gatan*. En del svenska namnbrukare upplever också att de är mer säkra på att andra namnbrukare förstår vilken ort de avser om de väljer att använda ett finskt namn framför ett svenskt (jfr Vidberg 2016).

I de fall där finska namn väljs bort är det främst pragmatiska orsaker som ligger bakom. Det upplevs helt enkelt omotiverat att använda (vissa) finska namn i svenskan när det finns etablerade namn på bägge språken. Det här gäller exempelvis för namn som *Hämeentie* (sv. *Tavastvägen*), *Punavuoren-katu* (sv. *Rödbergsgatan*) och *Yrjönkatu* (sv. *Georgsgatan*). Gemensamt för de informanter som nämner dessa exempel är att de bor i närheten av gatorna de nämner. Att de upplever det som märkligt, vilket kommer fram i kommentarer som ”det skulle vara helt konstigt”, att använda de finska formerna för dessa gator hänger möjligtvis ihop med att de kan fler svenska namn i sin närmiljö (jfr t.ex. Slotte 1973 s. 112–115). Samtidigt upplever kanske andra namnbrukare, som bor längre från dessa gator, att just de här namnen är sådana de kan tänka sig att använda på finska. När de nämnda exemplen diskuteras, förekommer inga kommentarer som hänvisar till namnens estetiska form, trots att t.ex. förleden *Yrjö-* i *Yrjönkatu* (sv. *Georgsgatan*) i exempel (6) med sin appellativiska betydelse kunde ge anledning till ett avståndstagande i och med dess semantiska innehåll, vilket det kollektiva skrattet (raderna 6 och 8) kan tolkas som.

Det kan verka anmärkningsvärt att det i intervjuerna överhuvudtaget förs en diskussion om vilka finska namn informanterna väljer bort i svenska kontexter i Helsingfors eftersom alla gatunamn har finska och svenska motsvarigheter och det är neutralt och omarkerat att använda svenska namn i svensk kontext. Därför vill jag påpeka att de sekvenser jag lyfter fram här är metaspråkliga och består av sådana delar av intervjuerna där jag explicit frågat om bruket av finska och svenska namn. Bakgrunden till att jag för in diskussionen på temat är att jag tidigare iakttagit finskt namnbruk i svenska kontexter (se Vidberg 2009). Genom att diskutera fenomenet i intervjuerna har jag kunnat komma åt informanternas rapportering kring det finska bruket

och genom deras uppfattningar av namnen kunnat sätta fingret på hur estetiska och pragmatiska funktioner ligger bakom valet av namn på någontdera språket. Det är vanligare att informanterna rapporterar varför de väljer att använda finska namn i svenskan än varför de väljer bort finska namn i svenska kontexter. Det här förekommer trots allt, vilket gör att det är nödvändigt att lyfta fram den här frågan. I exempel (2) där informanterna tar avstånd från det finska namnet *Suomenlinna* har avståndstagandet samband med informanternas syn på namnets form när namnet lånats från det ena språket till det andra, dvs. att den svenska förleden *Svea-* i det finska namnet fått förleden *Suomen-*.

Samma informanter tar starkt avstånd också från det finska namnet *Fiskari*, en anpassning av den svenska formen *Fiskars* (Paikkala 2007 s. 55) och menar att ”inte en enda finne ens säger *Fiskari*”, liksom från det svenska namnet *Blankisbergsvägen* som de ser som en misslyckad översättning av den finska formen *Kiiltokalliontie* (*kiilto* ’glans’, ’lyster’; *kallio* ’klippa’, ’berg’, ’häll’), trots att *Blankisberget* de facto är ett äldre namn än *Kiiltokallio*.¹⁵ Det informanterna gör, är att de tar avstånd från former som de anser avviker för starkt från den ursprungliga formen (jfr Berezkina 2013 s. 139–140). I det utdrag ur intervjun där bland annat dessa tre namn kommer upp, diskuteras inte bruket av namnen i svenska kontexter, utan fokus ligger på namnformerna i sig. Informanterna tar inte heller ställning till bruket av namnet *Suomenlinna* i en finsk kontext, och det förblir oklart huruvida de ändå vid behov använder namnet i finskan. Det finns samtidigt inget som talar för att de i finska kontexter skulle välja bort det finska namnet till förmån för det svenska namnet.

Den situation jag beskrivit här har sin utgångspunkt i det tvåspråkiga namnlandskapet i Helsingfors och uttryckligen i svenskspråkiga helsingforsares namnbruk. I sitt vardagliga liv stöter namnbrukarna på såväl finska som svenska namn och de använder ibland namn på det ena språket, ibland på det andra. Det här utgångsläget ger de svenska namnbrukarna både möjlighet och orsak att reflektera över namnen i staden på bägge språken. Jag har visat att namnbrukarna ibland av olika orsaker väljer bort ett namn på ett av språken och därmed föredrar ett namn på det andra språket. Andra gånger använder de både finska och svenska namn parallellt så att det är namnen i sig som är i fokus, medan språkvalet är sekundärt. Namnbrukare i ett enspråkigt namnlandskap kan naturligtvis till viss del rapportera liknande upplevelser av namn som dem jag lyft fram och studerat här och det är möjligt att exempelvis finska namnbrukare kan ha invändningar mot namnet

¹⁵ Terrängnamnet *Blankisberget* i Esbo är det ursprungliga namnet medan *Kiiltokallio* är en yngre motsvarighet. Gatunamnsparet *Kiiltokalliontie–Blankisbergsvägen* fastställdes i slutet av 1960-talet (Suviranta 2013).

Yrjönkatu på grund av förledens appellativiska betydelse. Också finsk-språkiga namnbrukare i samma namnlandskap stöter naturligtvis på namn på bägge språken till exempel på skyltar när de rör sig i gatuplanet. Jag har dock inga uppgifter om att det skulle förekomma bruk av svenska namn i finskan i liknande funktioner som de jag beskrivit. Det här tyder i sin tur på att svenskan och finskan vad gäller namnbruket har olika status i det tvåspråkiga Helsingfors.

Transkriptionsnyckel

[samtidigt pågående sekvenser
(...)	utelämnat parti
[[är]]	min egen insättning
Karl-	avbrutet ord eller namn
(.)	kort paus
((skrattande))	skratt o.d.
((ohb))	ohörbart parti

Litteratur

- Aalto, Tiina. 2002. Osoitteena Osmankäämintie: tutkimus erästä ryhmänimistöstä. *Virittäjä* 106: 208–222.
- Ainiala, Terhi. 2004. Kadunnimet opastajina ja sivistäjinä: kesän 2002 keskustelun tarkastelua. *Virittäjä* 108: 106–115.
- Ainiala, Terhi. 2010. Somalier som namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) Stockholm: Norstedts. S. 36–51.
- Ainiala, Terhi. 2016. Attitudes to Street Names in Helsinki. I: *Names and Naming. People, Places, Perceptions and Power*. Red. av Guy Puzey & Laura Kostanski. Bristol: Multilingual Matters. S. 106–119.
- Ainiala, Terhi & Hanna Lappalainen. 2010. Miten Helsingistä puhutaan? *Virittäjä* 114: 71–107.
- Ainiala, Terhi & Mia Halonen. 2011. Somalialaistaustaiset nuoret nimistönkäyttäjinä Itä-Helsingissä. *Virittäjä* 115: 193–220.
- Berezkina, Maimu. 2013. “Gode” og “dårlige” navn i Oslo: hvilke stedsnavn foretrekker byens innbyggere? I: *Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNAS 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. (NORNA-rapporter 90/Skrifter 7 – Institutet för de inhemska språken.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget. S. 133–151.
- Cantell, Ilse, Hanna Lehti-Eklund, Leif Nyholm & Jouni Salokivi (red.). 1989. *Helsingforsslang nu. En skolenkät 1988*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet B:12.) Helsingfors: Yliopistopaino.

- Eskelinen, Riikka. 2008. Kaupunkinimistön funktiot: tutkimuskenttänä Helsingin Kallio. (Opublicerad licentiatavhandling, Helsingfors universitet.)
- Helleland, Botolv. 2012. Place names and identities. I: *Names and Identities* OSLa volume 4(2), 2012. Red. av Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. (Oslo Studies in Language 4(2).) Oslo: Universitetet i Oslo. S. 95–116. Tillgänglig via <https://www.journals.uio.no/index.php/osla/article/view/313/438>.
- Helsingfors gatunamn. 1971. (Helsingfors stads publikationer 24.) Helsingfors: Helsingfors stad.
- Huldén, Lars. 2001. *Finlandssvenska bebyggelsenamn*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 635.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta & Mikael Reuter. 2008. *Finlandssvensk ordbok*. Helsingfors: Schildts.
- Johansson, Carina. 2007. *I gatuplanet. Namnbrukarperspektiv på gatunamn i Stockholm*. (Namn och samhälle 20.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Koistinen, Ulla. 2008. Kadunnimikyselyn tuloksia. Opublicerad rapport, Esbo stad. Tillgänglig via http://www.esboo.fi/fi-FI/Asuminen_ja_ymparisto/Kaavoitus/Nimisto/Nimistontutkimus/Espoon_kadunnimikysely2007%2823906%29.
- Kostanski, Laura. 2009. 'What's in a name?': place and toponymic attachment, identity and dependence: a case study of the Grampians (Gariwerd) National Park name restoration process. University of Ballarat. Tillgänglig via <http://researchonline.ballarat.edu.au:8080/vital/access/HandleResolver/1959.17/46473>.
- Lehikoinen, Jyrki (red.). 1999: *Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn* 3. Helsingfors: Helsingfors stads namnkommitté.
- Mantila, Harri. 2012. Kyrö, Pohjankangas vai Viltti-Hattula? Kansalaisten ehdotuksia uuden kunnan nimeksi. *Virittäjä* 116: 231–253.
- Paikkala, Sirkka (red.). 2007. *Suomalainen paikannimikirja*. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Karttakeskus.
- Pedersen, Aud-Kirsti. 2012. Can Choosing the Form of a Name Be an Act of Identity? I: *Names and Identities* (Oslo Studies in Language 4(2).) Red. av Botolv Helleland, Christian-Emil Ore & Solveig Wikstrøm. Oslo: Universitetet i Oslo. S. 167–182. Tillgänglig via <https://www.journals.uio.no/index.php/osla/article/view/317/442>.
- Päres-Schulman, Leena. 2005. Kilpailu aluekeskuksen nimestä. Miksei *Matinportti* kelvannut uuden alueen etiketiksi Espoossa? I: *Kaupungin nimet: kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Red. av Terhi Ainiala. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 134.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet. S. 202–220.
- Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula. 2005. *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tammerfors: Vastapaino.
- Slotte, Peter. 1973. Småbönders inlandsby i Österbotten. I: *Synvinklar på ortnamn*. Red. av Kurt Zilliacus. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 454.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 101–135.
- Statistik om Helsingfors 2014. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_06_13_taskutilasto_14_ru.pdf, hämtat 29.1.2015.
- Tandefelt, Marika. 2003. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Institutet för de inhemska språken.

- Vidberg, Maria. 2009. Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Forskningscentralen för de inhemska språken/Skrifter 5, NORNA-rapporter 85.) Helsingfors: Institutet för de inhemska språken & Uppsala: NORNA-förlaget. S. 41–62.
- Vidberg, Maria. 2014. Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors. *Namn och bygd* 102: 123–147.
- Vidberg, Maria. 2016. Ortnamn i kontakt i Helsingfors. Finska inslag i bruket av gatunamn i svenska kontexter. (Nordica Helsingiensia 45.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Wibeck, Victoria. 2010. *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Yli-Kojola, Maria. 2005. *Kurvinpussi vai Torikatu?* Kouvolalaisten mielipiteitä kadunnimistä. I: *Kaupungin nimet: kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Red. av Terhi Ainiala. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 134.) Helsingfors: Finska litteratursällskapet. S. 178–220.

Övriga källor

- Suviranta, Sami. 2013. E-postdiskussion med Sami Suviranta, namnforskare, Esbo stad, 4.11.2013.

Studie C

**Gatunamnskänedom
i en tvåspråkig miljö**

Vidberg, Maria, 2015

I: *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6–9 juni 2012.*

Red. av Birgit Eggert & Rikke Steenholt Olesen under
medverkan av Bent Jørgensen.

(NORNA-rapporter 91, band 2.)

Uppsala: NORNA-förlaget.

S. 245–261.¹

¹ Publiceras med tillstånd av NORNA-förlaget.

NORNA-RAPPORTER 91

Navne og skel – Skellet mellem navne

Rapport fra Den femtende nordiske
navneforskerkongres på
Askov Højskole 6.–9. juni 2012

Bind 2

Redigeret af Birgit Eggert og Rikke S. Olesen
under medvirken af Bent Jørgensen

With summaries in English or German

NORNA-FÖRLAGET
UPPSALA 2015

Gatunamnskännedom i en tvåspråkig miljö

MARIA VIDBERG

1 Bakgrund

I Vidberg 2009 studerar jag, utgående från ett material bestående av fokusgruppintervjuer med ett tjugotal informanter i åldrarna 23–72 år, helsingforsares bruk av finska ortnamn i svenska samtal. Resultaten visar att det i informanternas namnbruk sker interferens som finner stöd i finskan. Frekvensen för bruket av finska namn varierar och den språkliga medvetenheten hos de enskilda informanterna är den avgörande faktorn för i vilken grad finska namn används. I studien kan jag se att finska namn används på tre olika sätt:

1. Bruk av enbart ett finskt namn: ”en av mina kusiner bodde där på *Josafatinkatu* [sv. *Josafatsgatan*] vilket var helt nära Borgbacken” (intervjumaterialet, Camilla 28 år).
2. Bruk av ett finskt och ett svenskt namn parallellt: ”jag tycker den här just *Eiranranta* då eller *Eirastranden* eller dom här [...] så jag tycker också att dom [husen] är sjukt opersonliga” (intervjumaterialet, Patrik 34 år).
3. Bruk av ett s.k. hybridnamn, dvs. en kombination av de officiellt fastställda parallellformerna av ett gatunamn (jfr Vidberg 2014 s. 136–140): ”Torkelsbacken är nog Berghäll [...] i mitt tycke att sedan [...] skulle det [Berghäll] gå dit ända till **Pengergatan*¹ [fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*] eller [...] nästan till Tavastvägen” (intervjumaterialet, Ulla 58 år).

¹ Jag markerar namn som avviker från de officiellt fastslagna gatunamnsformerna med hjälp av en asterisk.

Samma typ av interferens² som i intervjuerna kan jag iaktta i en materialsamling (se Vidberg 2014 s. 127–129) som består av exciperade exempel ur tidningar, broschyrer, olika typer av webbplatser, bloggar och offentliga e-postmeddelanden.

I intervjuerna och exciperingarna står namnbruket i fokus och jag kan iaktta hur den finska interferensen tar sig uttryck i praktiken. Ett ytterligare perspektiv för att belysa det här är att få en detaljerad insikt i namnbrukarnas namnkännedom. För detta ändamål har jag gjort en enkätundersökning där fokus ligger på gatunamnskännedom. Här redovisar jag för resultaten i den.

2 Material, metod och informanter

För att ge ett nytt perspektiv på de tidigare resultaten utförde jag en enkätundersökning. Enkäten är gjord för att ge insyn i gatunamnskännedomen bland helsingforsiska namnbrukare. I undersökningen finns tre olika uppgifter: två där jag ber informanterna ge en finsk eller en svensk motsvarighet för en rad gatunamn i en lista och en där jag ber dem kombinera utvalda finska och svenska gatunamn med varandra.

Enkäten utförde jag utanför ett varuhus, på ett café samt på en arbetsplats i centrum av Helsingfors. Huvudsyftet var att få djupare kunskap om huruvida och i så fall i hur hög grad namnbrukarna upprätthåller ett ensamt namnsystem eller två parallella system med finska och svenska namn i det tvåspråkiga Helsingfors. Mina tidigare resultat (se Vidberg 2009 s. 50–54) visar att många svenskspråkiga helsingforsare i första hand känner till, och använder, gatunamnen på ett språk, oftast finska, och att de vid behov utgående från de finska namnen bildar svenska namn när de får bruk för dem. Med enkäten ville jag undersöka huruvida resultaten i den tidigare studien håller för närmare granskning eller om det finns tecken på att informanterna snarare upprätthåller två parallella system, dvs. ett finskt och ett svenskt. Den interferens jag kunnat visa på tidigare har speciellt gällt officiella planenamn som jag fokuserar även i den här studien. Med planenamn avser jag namn som planerats och fastställts genom kommunal namngivning (se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 131). I

² Allt bruk av finska namn i svenskan är inte interferens. När namnet på en ort som saknar ett svenskt namn används i svenskan handlar det inte om interferens, jfr ”min pappa är född i Vaajakoski som är alltså i Jyväskylä” (intervju-materialet, Jessica 23 år).

den här studien operationaliserar jag detta att gälla gatunamn i Helsingfors, där namnplaneringen sker parallellt på finska och på svenska. (Om namnplanering i tvåspråkiga områden som Helsingfors, se Helsingfors gatunamn 1971 s. 72–74, Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 132, Lehtonen 2009.)

I de intervjuer jag gjorde utanför varuhuset lockade jag informanter med ett plakat med texten "Vill du delta i en undersökning om gatunamn? Jag bjuder på kaffe!". Att hitta informanter på detta sätt i Helsingfors är lättare om man vill intervjua någon på finska än på svenska eftersom andelen finskspråkiga i gatubilden är avsevärt större än andelen svenskspråkiga (jämför med att andelen finskspråkiga invånare i staden är 82,5 % medan andelen svenskspråkiga är 6 %, Statistik om Helsingfors 2012 s. 6). När en potentiell informant stannade presenterade jag mig på svenska som forskare vid Helsingfors universitet och berättade att jag studerar gatunamn i Helsingfors och att enkäten tar cirka en kvart att fylla i. En del av dem som stannade till bestämde sig i det här skedet för att inte delta. De som blev kvar fyllde i enkäten sittande vid ett bord på en uteservering utanför varuhusets huvudingång. Av informanterna föredrog dock ett par att besvara enkäten utan att sätta sig ner och då genomfördes enkäten i stället muntligt så att jag antecknade svaren. Antalet besvarade enkäter utanför varuhuset är tio; för att få så många informanter krävdes det att jag stod sammanlagt åtta timmar utanför varuhuset under tre olika dagar. För att hitta fler lämpliga informanter sökte jag mig till ett café med i huvudsak svenska besökare samt till en arbetsplats med svenska som arbetsspråk och fick ihop ytterligare tio enkätsvar under en eftermiddag. På caféet använde jag mig inte av locktexten utan gick fram till cafébesökare och presenterade mig enligt samma upplägg som utanför varuhuset. På arbetsplatsen jag besökte hade min kontakt avtalat med några av sina kollegor att de skulle ställa upp så jag behövde inte själv hitta informanter.

En viktig aspekt i fråga om valet av metod var att jag ville vara närvarande när enkäten fylldes i. Dels för att frågorna inte handlar om åsikter och attityder utan om namnkännedom och jag ville undersöka hur informanterna spontant svarade utan att de kunde kontrollera riktigheten i sina svar. Dels också för att det inte var meningen att informanterna skulle lägga ner mer än högst en kvart på att fylla i sina svar och det kunde jag kontrollera genom valet av denna metod. Av den här orsaken kom en enkät distribuerad över nätet inte i fråga (jfr Ejlerthsson 2005 s. 10–11).

Metodmässigt placerar sig min enkät mellan en enkät och en intervju. Bakgrundsfrågorna och de tre uppgifter som utgör de egentliga delarna av intervjun fyllde informanterna i själva medan jag efter detta ställde några frågor muntligt till informanterna och själv antecknade svaren. Denna kombination av metod valde jag för att i den egentliga enkätdelen försöka eliminera den effekt man som intervjuare kan ha på sin informant. För att trots detta kunna ställa kompletterande frågor valde jag att kort intervjua varje informant. Hade jag valt att låta informanterna svara på följdfrågorna skriftligt hade jag förlorat möjligheten att ställa kompletterande frågor eller att rätta till eventuella missförstånd. Medan informanterna fyllde i enkäten antecknade jag också eventuella kommentarer de gav eftersom de ofta berättade hur de tänkte medan de löste uppgifterna. (Om fördelar och nackdelar med enkäter och intervjuer, se t.ex. Ejlertsson 2005 s. 11–13.)

I bakgrundsfrågorna bad jag informanterna besvara frågor om ålder, om boendetid i Helsingfors, om språklig bakgrund (med svarsalternativen *svenskspråkig*, *finskspråkig*, *tvåspråkig* och *annat, vad?*) samt huruvida de är infödda eller inflyttade i Helsingfors. Utanför varuhuset lät jag alla som ville delta i undersökningen göra det; det avgörande kriteriet var att de ville utföra undersökningen på svenska. På det här sättet kom också finskspråkiga³ att delta. I den avslutande intervjun frågade jag informanterna om de oftare pratar finska eller svenska i sin vardag, om de oftare använder finska eller svenska gatunamn och om det var lättare att komma på namnen på finska eller svenska. Enkäterna är gjorda under år 2012 och det sammanlagda antalet besvarade enkäter är tjugo stycken.

Utöver de inledande och avslutande frågorna består enkäten av tre egentliga delar. De tre delarna såg ut på följande sätt: i del 1 (se tabell 1) gav jag en lista på elva gatunamn på svenska som jag bad informanterna fylla i på finska, medan jag i del 2 (se tabell 2) listade elva finska namn som på motsvarande sätt skulle fyllas i på svenska. Del 3 (tabell 3) bestod av åtta namnpar som tillhörde olika motivkretsar och som skulle paras ihop.

³ Av dem jag uppfattade som finskspråkiga valde ingen alternativet ”tvåspråkig” i bakgrundsinformation, utan alla valde alternativet ”finskspråkig”, trots att de visade sig kunna diskutera ledigt också på svenska.

Del 1: vad heter de här gatorna på finska?

Alexandersgatan	<i>Aleksanterinkatu</i>
Bergmansgatan	<i>Vuorimiehenkatu</i>
Eirastranden	<i>Eiranranta</i>
Idrottsgatan	<i>Urheilukatu</i>
Simonsgatan	<i>Simonkatu</i>
Södra kajen	<i>Eteläranta</i>
Lappviksgatan	<i>Lapinlahdenkatu</i>
Terrassgatan	<i>Pengerkatu</i>
Stockholmsgatan	<i>Tukholmankatu</i>
Arkadiagatan	<i>Arkadiankatu</i>
Backasgatan	<i>Mäkeläinkatu</i>

Tabell 1. I den första uppgiften i enkäten ombads informanterna ge den finska motsvarigheten till elva svenska gatunamn jag listat. Till vänster i tabellen de namn informanterna fick se, till höger i kursiv de riktiga finska parallellnamnen.

Del 2: vad heter de här gatorna på svenska?

Mannerheimintie	<i>Mannerheimvägen</i>
Hakaniemenranta	<i>Hagnäskajen</i>
Helsinginkatu	<i>Helsingegatan</i>
Hietaniemenkatu	<i>Sanduddsgatan</i>
Kaisaniemenranta	<i>Kajaniemistranden</i>
Liisankatu	<i>Elisabetsgatan</i>
Pengerkatu	<i>Terrassgatan</i>
Raisiontie	<i>Resovägen</i>
Tunturikatu	<i>Fjälldalsgatan</i>
Vironkatu	<i>Estnäsgratan</i>
Vyökatu	<i>Gördelgatan</i>

Tabell 2. I den andra uppgiften i enkäten ombads informanterna ge den svenska motsvarigheten till elva finska gatunamn jag listat. Till vänster i tabellen de namn informanterna fick se, till höger i kursiv de riktiga svenska parallellnamnen.

Del 3: kombinera följande namnpar

Båtsmansgatan	Pursimiehenkatu
Styrmansgatan	Perämiehenkatu
Sliperivägen	Hiomotie
Smedjevägen	Takomotie
Gjuterivägen	Valimotie
Mörtgränd	Särkikuja
Trutvägen	Kajavatie
Skepparegatan	Laivurinkatu

Tabell 3. I den tredje uppgiften i enkäten ombads informanterna kombinera åtta gatunamnspär jag listat. I denna tabell är namnen korrekt kombinerade. I själva enkäten stod namnen till vänster i denna ordning i enkäten, medan namnen till höger hade kastats om.

I de två första delarna av undersökningen inkluderade jag dels namn som jag trodde informanterna kunde och lätt kom ihåg, dels sådana som i de två övriga materialen gett upphov till hybridnamn. Till den första gruppen räknar jag namn på viktiga, centrala gator vars namn man stöter på i medierna (t.ex. *Alexandersgatan*, fi. *Aleksanterinkatu*) och namn där namnparen kan ses som direkta motsvarigheter till varandra, dvs. namn där namnlederna motsvarar varandra direkt (t.ex. *Idrottsgatan*, fi. *Urheilukatu*, *urheilu* 'idrott', *katu* 'gata'). I den senare gruppen inkluderar jag namn på mindre centrala gator vars namn man kanske inte stöter på så ofta, och där namnparen inte motsvarar varandra helt, t.ex. *Fjälldalsgatan*, fi. *Tunturikatu*, *tunturi* 'fjäll' (för Fjälldalsgatans etymologi, se avsnittet "Diskussion") eller där kopplingen mellan namnparen inte nödvändigtvis känns självklar för informanterna, t.ex. *Terrassgatan*, fi. *Pengerkatu*, *penger* 'terrass'. (*Terrassgatans* namn syftar enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 138 på att gatan går i två plan. År 1901 fastställdes gatans namn i formen *Terrassgatan* för att år 1909 också få en finsk form, *Terassikatu*. Den nuvarande finska formen *Pengerkatu* fick gatan år 1928. För diskussion kring hybridnamnet **Pengergatan*, se Vidberg 2009 s. 51–52.)

I del 3 inkluderade jag gatunamnspär ur olika motivkretsar (t.ex. industri och sjöfart) och bad informanterna kombinera de svenska och finska namnen med varandra. För varje kategori valde jag flera namn (t.ex. *Båtsmansgatan*–*Pursimiehenkatu* vs *Styrmansgatan*–*Perämiehenkatu* och *Gjuterivägen*–*Valimotie* vs *Smedjevägen*–*Takomotie*).

I analysen av materialet är det viktigt att komma ihåg att enkäten som metod gör att informanterna inte befinner sig i en naturlig kontext. Min förväntan att det skulle förekomma mer problem i del 2 av enkäten där jag bjuder ut det finska gatunamnet och ber informanterna ge det svenska visar sig hålla streck. I denna del förekommer det problem ungefär tre gånger så ofta som i del 1. Trots att jag inkluderade namn jag visste lätt kunde leda till interferens kan man med all rätt fråga sig huruvida de namn som nu finns i del 2 hade förorsakat interferens om de i stället funnits i del 1. I del 2 inkluderade jag nämligen de namn som allra mest frekvent lett till interferens i mina tidigare studier. Det här påverkar naturligtvis resultatet, men det primära syftet med studien är trots allt att undersöka om mina tidigare resultat håller streck också i en framprovocerad kontext. Mycket riktigt förekommer det problem där jag förväntade mig det (t.ex. *Pengerkatu* och *Hakaniemenranta*), men det förekommer också problem med namn där jag inte hade förväntat mig det (t.ex. *Kaisaniemenranta*). Eftersom jag utgående från de tidigare resultaten visste att *Pengerkatu* skulle medföra problem för informanterna inkluderade jag även dess svenska motsvarighet *Terrassgatan* för att kunna se om också den skulle leda till liknande problem i undersökningen.

I bakgrundsfrågororna frågade jag också informanterna om de upplevde uppgiften som svår, vilket flera menade att de gjorde. De som tyckte uppgiften var svår motiverade sitt svar med att de antingen inte kom ihåg eller kände till de svenska namnen (det var i synnerhet de svenska namnen som förorsakade problem), men att de också tyckte det var svårt med namnen på mindre gator och på gator de inte själva kände till. Många framhöll att namnen på gatorna i den absoluta stadskärnan eller på gator där de ofta rör sig inte skapade problem.

3 Resultat

I den här studien ligger fokus på del 1 och del 2 i enkäten. I dessa två delar har 20 personer fått fylla i 22 namn var, vilket sammanlagt ger 440 svar. I drygt 63 % av fallen är svaren korrekta, i drygt 30 % finns det någon typ av problem och drygt 6 % har informanterna lämnat obesvarade. När informanterna låtit bli att svara på någon av frågorna i enkäten (vilket femton av tjugo informanter gjort), antingen genom att lämna tomt eller genom att markera med ett frågetecken eller ett streck, kan jag inte med säkerhet veta om det handlar om att de inte känner till gatunamnet på det andra språket eller om de genom att lämna tomt vill

signalera att de använder namnet på det ena språket i bägge språken. Det är ändå högst troligt att de namn som utelämnats inte skulle användas på språket i fråga.

I denna studie kommer jag att fokusera på den del av svaren som innehåller någon typ av problem. Det kan verka anmärkningsvärt att en så hög andel som en tredjedel av svaren innehåller ett problem; i den här siffran ingår dock också sådant som stav- eller slarvfel (**Urhelukatu* vs *Urheilukatu*), särskrivningar (**Eiran ranta* vs *Eiranranta*) och/eller variation i obestämd och bestämd form (**Kajaniemi strand* vs *Kajaniemistranden*) som inte är direkt relevanta för den här studien. Efter att dessa räknats bort utgör de kvarvarande problemfallen drygt 23 %. Det här betyder att det i knappt vart fjärde svar i enkäten finns någon typ av problem som kan ses vara orsakade av språkkontaktsituationen i Helsingfors. Bland dessa svar finns sådant som kan klassas som interferens i och med att svaren finner stöd i namnen på det andra språket, som t.ex. i fråga om hybridnamnen **Hietaniemigatan*. sv. *Sanduddsgatan*, fi. *Hietaniemenkatu* och **Bergmaninkatu*. sv. *Bergmansgatan*, fi. *Vuorimiehenkatu*. (*Sanduddsgatans* namn går enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 130 tillbaka på ortnamnet *Sandudd* medan *Bergmansgatan* är ett kategorinamn som enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 89 tillhör kategorin ”yrkesmän”. År 1843 återfinns namnet i formen *Bergsmans Gatan*, men står sedan 1866 i formen *Bergmansgatan*. Yrkesgruppen som avses är *bergsmän*, vilket inte framgår av det svenska namnets nuvarande form. Den finska motsvarigheten till *bergsmän* är *vuorimies* gen. *vuorimiehen*.)

I enkäten finns även svar som **Mannerheim(s)gatan*, sv. *Mannerheimvägen*, fi. *Mannerheimintie*, *tie* ’väg’ och **Berggatan*⁴, sv. *Fjälldalsgatan*, fi. *Tunturikatu*, där svaren inte direkt finner stöd i namnet på det andra språket. Exemplet **Mannerheim(s)gatan* kan eventuellt finna stöd i att det finns en gata med namnet *Mannerheimgatan* i Borgå som ligger cirka 50 km österut från Helsingfors, eller att en av huvudgatorna i Helsingfors kan förväntas ha ett namn på -*gatan* i stället för ett på -*vägen*. Det här är sådant som eventuellt förekommer i enkätsvaren på

⁴ Jag använder en asterisk även för att markera att svaret inte motsvarar det gatunamn som avsetts i enkäten, jfr ”kombinering med annat existerande namn” nedan. Det namn som bjudits ut här är *Tunturikatu* (*tunturi*, ’fjäll’), vars svenska motsvarighet är *Fjälldalsgatan*. *Berggatan* motsvaras på finska av *Vuorikatu* (*vuori*, ’berg’).

grund av enkätens natur. De exempel som inte sorterar under interferens ("interferens som finner stöd i det andra språket"), kan delas in i tre olika kategorier: "kombinering med annat existerande namn", "modell för hur gatunamn ser ut" samt "rätt namnidé". I det följande diskuterar jag de fyra kategorierna såväl enskilt som i relation till varandra.

3.1 Interferens som finner stöd i det andra språket

Kategorin "interferens som finner stöd i det andra språket" har jag delat in i två underkategorier: en där interferensen finner stöd i svenskan och där exemplen går tillbaka på svaren i del 1, samt en där interferensen finner stöd i finskan och går tillbaka på svaren i del 2. Till gruppen "finner stöd i svenskan" hör exempel som **Bergmaninkatu*, sv. *Bergmansgatan*, fi. *Vuorimiehenkatu*, **Alexanterinkatu*, sv. *Alexandersgatan*, fi. *Aleksanterinkatu* och **Lappvikinkatu*, sv. *Lappviksgatan*, fi. *Lapinlahdenkatu*. (*Lappviksgatans* svenska namn återfinns i sin nuvarande form redan år 1842 och går enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 116 tillbaka på namnet på den närliggande viken *Lappviken*. På 1800-talet återfinns det finska namnet i formerna *Lappviikinkatu* och *Lapinlahdenkatu*, av vilka det senare fastställdes officiellt år 1909.)

Till gruppen "finner stöd i finskan" hör i sin tur svar som **Lisagatan*, fi. *Liisankatu*, sv. *Elisabetsgatan*, **Bältgatan*, fi. *Vyökatu*, vyö 'bälte, skärp, gördel', sv. *Gördelgatan* och **Pengergatan*, fi. *Pengerkatu*, penger 'terrass', sv. *Terrassgatan*. (*Gördelgatans* svenska namn fastställdes år 1895 och syftar enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 104 på gatans läge ytterst i stadsdelen Skatudden och på att gatan har formen av en båge. Det finska namnet *Vyökatu* fastslogs år 1909. För *Elisabetsgatans* etymologi, se avsnittet "Diskussion".)

I svaren **Bergmaninkatu*, **Lappvikinkatu*, **Lisagatan* och **Pengergatan* ser vi exempel på den vanligaste typen av hybridnamn, dvs. sådana namn där förleden i gatunamnet är hämtad ur det ena språket, antingen utan, eller med minimal, anpassning till det andra språket medan efterleden är hämtad ur det andra språket. I **Alexanterinkatu* tar sig interferensen uttryck i stavningen och i **Bältgatan* i form av översättning av förleden.

Största delen av exemplen som placerar sig i denna kategori är av typen **Bergmaninkatu* och **Pengergatan* medan enstaka exempel följer modellen **Alexanterinkatu* och **Bältgatan*. Alla dessa svar kunde i princip vara korrekta om det t.ex. i fråga om förleden *Penger-* vore frågan om ett person- eller ortnamn, inte ett appellativ med betydelsen *terrass*, eller om ortnamnet *Lappviken* hade förblivit översatt också i

det finska gatunamnet. Även exemplet **Bergmaninkatu* kunde vara en korrekt finsk version om förleden gick tillbaka på namnet *Bergman*. För att illustrera att frågan om vad något heter inte bara är en uppgift i en enkät, ger jag nedan ett utdrag där *Bergmansgatans* namn diskuteras (se Vidberg 2009 s. 52):

Bergmaninkatu (intervjumaterialet, Viola 72 år och Camilla 28 år)

Viola: medan jag var i telefonkiosken så frågade jag ännu av en kille som tyckte att jag stannade där för länge att minä etsin *Bergmaninkatu* [”jag söker *Bergmansgatan*”] [...] men inte visste han ju om någon *Bergmaninkatu*
[...]

Camilla: just det där att hur man liksom vad man tänker när man hör *Bergman* att om man uppfattar det som ett namn eller sedan som *berg* och *man*.

Eftersom exemplen jag presenterat ovan inte motsvarar de officiella namnen på det andra språket betraktar jag dem som interferens. Den interferens som kan iakttas i enkäten begränsar sig till hybridnamn medan den i så väl intervjuerna som också i det excerperade materialet kan ta sig uttryck även i bruket av enbart ett finskt namn eller i bruket av två parallella namn, jfr Vidberg 2009.

3.2 Kombinerings med annat existerande namn

Med ”kombinering med annat existerande namn” avser jag sådana exempel där informanterna som svar i enkäten gett ett existerande gatunamn i Helsingfors som dock inte är det riktiga paret till det namn jag frågat efter. Hit hör exempel som **Siltavuorenpenger* för *Terrassgatan*, fi. *Pengerkatu* samt **Alpgatan* och **Berggatan* för *Tunturikatu*, sv. *Fjälldalsgatan*. Alla dessa exempel är existerande namn i Helsingfors men *Siltavuorenpenger* heter *Brobergsterrassen* på svenska (gatans namn fastställdes år 1911 och går enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 91 tillbaka på ortnamnen *Broberget* och *Siltavuori*, *silta* ’bro’, *vuori* ’berg’) medan *Alpgatans* och *Berggatans* finska motsvarigheter är *Alp-pikatu* respektive *Vuorikatu*. Svaren är alltså korrekta i sig men det är fråga om andra namn än dem som motsvarar just *Terrassgatan* och *Tunturikatu*. Namnen i svaren i denna kategori har inte kombinerats godtyckligt med vilka andra gatunamn i staden som helst, utan med andra namn som har en semantisk likhet med de namn jag bjudit ut.

3.3 Modell för hur gatunamn ser ut

Med ”modell för hur gatunamn ser ut” avser jag exempel som **Pakkalankatu* för *Backasgatan*, fi. *Mäkeläinkatu* och **Hagnäs strandväg* för *Hakaniemenranta*, sv. *Hagnäskajen*. I fråga om svaret **Pakkalankatu* är det möjligt att informanterna tar modell av ett annat existerande namn, i det här fallet eventuellt *Pakkalantie*, sv. *Backasvägen* i Helsingfors grannkommun Vanda. (Namnet *Backasgatan* i Helsingfors och namnet *Backasvägen* i Vanda går enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 89 och Suomalainen paikannimikirja 2007 s. 317 tillbaka på de svenska gårdsnamnen *Backas*. Det finska namnet för *Backasgatan* i Helsingfors har varierat och återfinns i formerna *Bakkas-katu* och *Pakaankatu*, innan den nuvarande formen *Mäkeläinkatu* fastställdes år 1928.)

Vad gäller svaret **Hagnäs strandväg* för *Hagnäskajen* kan det hända att *Sörnäs strandväg*, fi. *Sörnäisten rantatie*, som inte ligger långt från *Hagnäskajen*, står som modell. I bägge exemplen är det också möjligt att det handlar om att informanterna i verkligheten inte stött på liknande namn som de gett som svar men ändå vet att deras svar följer modellen för hur gatunamn kan se ut.

Flera av exemplen i kategorierna ”kombinering med annat existerande namn” och ”modell för hur gatunamn ser ut” kan tolkas på olika sätt och kunde därför placeras i bägge kategorierna. Exempelvis kunde ett svar som **Åsbrinken* för *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan* placeras i dem båda, beroende på perspektivet. Den informant som gett detta svar säger nämligen att frågan är svår för att ”gatan ligger i fel stadsdel” och att ”det är något *Åsbrinken* eller något”, och avser att det är fel stadsdel i den bemärkelsen att hen själv sällan rör sig i området. Svaret **Åsbrinken* tyder ändå på att informanten kan placera gatan på ett ungefär på kartan; alldeles i närheten av *Terrassgatan* återfinns nämligen gator som *Åsgatan*, *Åstorget* och *Åstorgsgatan*. Att det inte finns en gata med namnet **Åsbrinken* spelar ingen roll för informanten, som trots allt har en aning om innehållet i namnet (jfr även kategorin ”rätt namnidé” nedan). Informanten känner alltså till att **Åsbrinken* följer mönstret för gatunamn och kombinerar eventuellt namnen med varandra, påverkad av att hen vet i vilken stadsdel gatan finns.

3.4 Rätt namnidé

Med ”rätt namnidé” avser jag att man som namnbrukare känner till det semantiska innehållet i ett namn men inte kommer ihåg namnet exakt (jfr Eskelinen 2008 s. 103). I den här kategorin inkluderar jag i första

hand exempel som **Kajsaniemigatan* för *Kaisaniemenranta*, sv. *Kajsaniemistranden* och **Raisiogatan* för *Raisiontie*, sv. *Resovägen*. (Namnet *Resovägen* hör till temat ”socknar i sydvästra Finland”, i detta fall *Raisio*, sv. *Reso*, Helsingfors gatunamn 1971 s. 127.) I svaret **Kajsaniemigatan* är efterleden i informantens svar en annan än i det korrekta svaret. I **Raisiogatan* avviker efterleden också från det korrekta svaret, men här ser vi dessutom i förleden interferens som finner stöd i finskan. Bruket av namnet **Raisiogatan* leder knappast till några problem för förståelsen eftersom det inte finns någon annan gata med detta namn, medan det i fråga om **Kajsaniemigatan* kan göra det eftersom det i närheten av *Kajsaniemistranden* finns en gata som bär namnet *Kajsaniemigatan*.

Många av svaren i enkäten kunde placeras i flera kategorier, beroende på ur vilket perspektiv man ser på dem. Utgående från mina tidigare resultat hade jag velat hävda att exemplet **Hagnässtranden*, sv. *Hagnäskajen*, fi. *Hakaniemenranta* är en följd av översättning av *Hakaniemenranta* (*Hakaniemi* ’Hagnäs’ och *ranta* ’strand’) och därmed ett hybridnamn som hör hemma i kategorin ”interferens”. I och med det nya perspektiv enkäten gett är jag benägen att placera namnet också i kategorierna ”modell för hur gatunamn ser ut” (som vi sett i enkäten finns det gatunamn med efterleden *-stranden* i Helsingfors, jfr *Eirastranden* och *Kajsaniemistranden*) samt ”rätt namnidé”. De nya infallsvinklarna har lett till att jag främst i fråga om hybridnamn fått revidera mina tidigare resultat: det som vid en första anblick ser ut som ett hybridnamn är inte nödvändigtvis det. Det är exempel av typen **Pakkalankatu* som finsk motsvarighet till *Backasgatan*, fi. *Mäkelänkatu* och **Sandnäs-gatan* som motsvarighet till *Hietaniemenkatu*, sv. *Sanduddsgatan* som fått mig att specificera en tidigare mer allmän kategori. Exemplet **Pakkalankatu* är inte resultatet av regelrätt översättning, men det är inte alldeles enkelt att avgöra om det handlar om att namnbrukaren utnyttjar sin vetskap av hur gatunamn kan se ut eller om hen faktiskt parar ihop namnet med ett annat existerande (jfr *Pakkalan-tie* i Vanda). Det kan också handla om en kombination av dessa metoder. För exemplet **Sandnäs-gatan* kan det förutom rätt namnidé också handla om att ta modell enligt ett existerande namn, till exempel *Sandnäs-vägen*, fi. *Hietakannaksentie* som ligger intill.

4 Diskussion

Enkäten har, med sina direkta frågor, gett nya perspektiv på helsingforsares bruk av svenska och finska gatunamn. Syftet med studien var att med hjälp av en enkät studera huruvida namnbrukare i Helsingfors har tillgång till ett system av gatunamn där namn på bägge språken finns med som beståndsdelar, eller om de har två parallella system med svenska och finska namn, och använder dessa system på respektive språk. Medan mina tidigare resultat styrker det förra, visar resultaten från denna enkätundersökning att det senare alternativet inte utan vidare ska förkastas. De enkätsvar som placerar sig i kategorin ”interferens som finner stöd i det andra språket” tyder på ett system. Tanken om ett enskilt system understöds dessutom av explicita kommentarer som ”får man gissa” och ”när man pratar svenska är det ganska lätt att översätta namnet om man inte exakt kommer ihåg det rätta namnet”. Svaren i kategorierna ”kombinering med annat existerande namn” och ”modell för hur gatunamn ser ut” ger däremot utrymme för en tolkning av att det finns två parallella system. Tanken på två parallella system understöds också av kommentarer som ”jag brukar veta alla namn på finska och svenska för jag har bott här hela livet och namnen finns med i en” och ”dem som jag vet, vet jag på båda språken”. Existensen av två parallella system stöds vidare av sådana svar hos informanterna som inte leder till problem i enkäten. Exempelvis är det en informant som i samband med att hen ombeds fylla i det svenska namnet för *Helsinginkatu*, sv. *Helsingegatan* säger att hen tror att det rätta svaret är *Helsingegatan* och motiverar svaret med att hen vet att det finns en gata med det namnet, men är osäker på var gatan ligger. En annan informant placerar *Vironkatu*, sv. *Estnäs-gatan*, ”i Hagnäs, mot Alphyddan” (gatan ligger i Kronohagen) men säger sig inte ha någon aning om vad den heter på svenska. Strax efteråt konstaterar informanten ändå att gatan åtminstone inte kan heta **Estlandsgatan* (*Viro* ’Estland’) och menar att den eventuellt kunde heta *Estnäs-gatan*. Detta kan informanten inte ha härlett enbart utgående från det finska namnet. Vid intervjun efteråt frågar jag informanten explicit om detta och hen konstaterar då att namnet tydligen ändå fanns någonstans i minnet, trots att det inte dök upp direkt. Gatans namn går enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 98 tillbaka på ortnamnet *Estnäs*. Det svenska namnet återfinns år 1836 i formen *Estnäs Gatan*, det finska år 1866 i formen *Estnäsinkatu* och år 1909 i formen *Estnäsinkatu*, trots att formen *Vironniemenkatu* föreslagits år 1908. År 1913 fastställdes det finska namnet i sin nuvarande form

Vironkatu.) Informanternas svar på delarna 1 och 2 i enkäten tyder på att de vid behov också kan utnyttja bägge systemen, så att ett system gäller för vissa namn och två parallella system för andra.

På grund av enkätens metaspråkliga karaktär och den situation informanterna ställs inför i den bör resultaten tolkas med försiktighet. I en situation där informanterna utan förvarning konfronteras med uppgiften att fylla i och para ihop en mängd gatunamn på två språk finns alltid en risk för att enkäten fungerar som ett minnestest och att informanterna kanske inte kommer på namn de egentligen kan. Svaren ger mig dock en möjlighet att se vilka resurser man som namnbrukare har och hur man använder dem när man ställs inför en uppgift som denna. Växlingen mellan språken synliggör således språkbrukarnas strategier.

Trots att man i det verkliga livet sällan plötsligt behöver veta namnet på så här många gator på det andra språket vid samma tillfälle är det här ändå en situation namnbrukare i det tvåspråkiga Helsingfors ställs inför när de t.ex. ska orientera sig i staden antingen med hjälp av kartor eller med olika typer av elektroniska tjänster, eller ge en taxi direktiv för vart de vill åka.

Jag vill understryka att det som är rätt och fel svar i enkäten endast har att göra med vad som är rätt och fel i relation till fastställda normer. Det här betyder t.ex. att svaret **Fjällgatan* för *Tunturikatu* inte vore fel om det inte var för att gatans officiellt fastställda svenska namn var *Fjälldalsgatan*. Ser man på gatunamnens historia i Helsingfors kan man göra en intressant iakttagelse. Många av namnen har nämligen tidigare haft en finsk form som motsvarat den svenska bättre, i den mån att de antingen innehållit ett oanpassat och oöversatt namn eller varit direkta översättningar, oftast från svenska till finska. Vad beträffar äldre gatunamn i Helsingfors är de svenska namnen oftast de ursprungliga, medan de finska namnen ofta är av yngre datum. Det här gäller exempelvis gator som *Elisabetinkatu* vars svenska namn är från 1909 medan den nuvarande finska motsvarigheten *Liisankatu* fastställdes år 1928 (Helsingfors gatunamn 1971 s. 96–97) och *Fjell dalin katu* där det svenska namnet är från 1906 och *Tunturilaaksonkatu* från 1908 medan *Tunturikatu* fastslogs först år 1928 (Helsingfors gatunamn 1971 s. 99). *Elisabetsgatan* är enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 96–97 namngiven efter Alexander I hustru kejsarinnan *Elisabet*. Det svenska namnet återfinns år 1819 i formen *Elisabeths Gatan*. År 1866 återfinns namnen i formerna *Elisapetinkatu* och *Elisabetsgatan*. År 1909 fastställdes de i formerna *Elisabetinkatu* och *Elisabetsgatan* medan det nuvarande finska namnet *Liisankatu* fastslogs år 1928. *Fjälldalsgatans* namn går i

sin tur enligt Helsingfors gatunamn 1971 s. 99 tillbaka på namnet *Fjelldal*, ett villaområde. År 1906 återfinns gatans namn i formerna *Fjelldalgatan* och *Fjell dalin katu*. År 1908 föreslogs den finska formen *Tunturilaaksonkatu*, *tunturi* 'fjäll', *laakso* 'dal' men gatans namn fastställdes år 1909 officiellt som *Fjälldalinkatu* och *Fjälldalsgatan*. Inofficiellt användes *Tunturilaaksonkatu* också efter detta och det föreslogs på nytt som officiellt namn år 1926 innan det år 1928 fastslogs i sin nuvarande form *Tunturikatu*.

Det som jag här ser som felaktiga svar kan tänkas fungera som inofficiella namn bland invånarna. Med inofficiella namn avses i den urbana miljön sådana namn som inte är officiella (jfr Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 137). Många av de (hybrid)namn som förekommer i min studie, t.ex. **Pengergatan*, **Lisagatan* och **Raisiovägen*, kan ur denna synvinkel ses som representanter för just inofficiella namn. Man kunde också tänka sig att se hybridnamnen, som är sekundärt bildade namn, som binamn (jfr *ortbinamn* i Nyström 2012 s. 179–180) till de officiella namnen.

Utgående från min tidigare studie (Vidberg 2009 s. 44–46) vet jag att en starkt bidragande orsak till bruket av finska ortnamn i svenskan har att göra med en osäkerhet kring att bli förstådd enbart med hjälp av svenska ortnamn, vilket leder till bruk av ett finskt namn i stället för, eller parallellt med, det svenska. Här gäller det att komma ihåg att finskan, trots att Helsingfors officiellt är tvåspråkigt, är det klart dominerande språket i staden och att svenskspråkiga helsingforsare därmed ständigt omges av två språk.

Referenser

- Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom, 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. (Tietolipas 221.) Helsingfors.
- Ejlertsson, Göran, 2005: *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. Lund.
- Eskelinen, Riikka, 2008: *Kaupunkinimistön funktiot: tutkimuskenttänä Helsingin Kallio*. (Opublicerad licentiatavhandling vid Institutionen för finska språket och litteraturen vid Helsingfors universitet.)
- Helsingfors gatunamn, 1971. (Helsingfors stads publikationer 24.) Helsingfors.
- Lehtonen, Johanna, 2009: *Arabiastranden, Leninparken och Henry Fords gata*: Utländska inslag i namnbeståndet i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNAs 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Forskningscentralen för de inhemska språken/Skrifter 5, NORNArapporter 85.) Helsingfors, s. 63–72.

- Nyström, Staffan, 2012: Ortnamn. En diskussion. I: Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010. Red. av Staffan Nyström, Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala, s. 179–182.
- Statistik om Helsingfors 2012: http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/12_06_18_taskutilasto_12_ru.pdf, hämtat 15.5.2012.
- Suomalainen paikannimikirja, 2007. Red. av Sirkka Paikkala m.fl. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146.) Helsingfors.
- Vidberg, Maria, 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. (Forskningscentralen för de inhemska språken/Skrifter 5, NORNA-rapporter 85.) Helsingfors, s. 41–62.
- Vidberg, Maria, 2014: Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors. I: Namn och bygd 102, s. 123–147.

Summary

Toponymic competence in a bilingual environment

In this study, I report on the results of a survey I made among Helsinkians. Helsinki is a bilingual city, where 82,5 % of the population has Finnish, and 6 % has Swedish as their mother tongue. Speakers of both Finnish and Swedish participated in the survey.

Although the streets in Helsinki are given official names both in Swedish and Finnish, name users do not only use Finnish names when they speak Finnish and Swedish names when they speak Swedish. Thus, there are situations where in particular Finnish street names are used in Swedish contexts. Sometimes Finnish names are used in Swedish without any adaptation, as in “en av mina kusiner bodde där på *Josafatinkatu* [Swe. *Josafatsgatan*]” (‘One of my cousins lived at [Fi.] *Josafatinkatu* [Swe. *Josafatsgatan*]’) but sometimes things happen to a name in one language when it is used in the other language, as in the example “dit ända till *Pengergatan* [Fi. *Pengerkatu*, Swe. *Ter-rassgatan*]” (‘the whole way to *Pengergatan*’), where one of the compound parts of the name is Finnish and the other is Swedish.

In the survey, the informants were asked to provide Swedish counterparts of a number of Finnish street names and vice versa. The survey also included questions about the informants’ linguistic background and their own perception of their knowledge of the street names of Helsinki. The aim was to see whether informants operate by one system of street names in a language and, when necessary, form the name of the other

language on the basis of this, or if they have two parallel systems with names in the two languages.

The responses to the survey suggest that the informants operate in at least four different ways when they need to know the names in the other language. There are responses that indicate interference that finds support in the other language: *Hietaniemigatan [Swe. Sanduddsgatan, Fi. Hietaniemenkatu] and *Bergmaninkatu [Swe. Bergmansgatan, Fi. Vuorimiehenkatu]. There are responses that indicate that the informants combine a name in one language with an existing name of a street in the other language, but not the one that is asked for, as in the example Siltavuorenpenger [Swe. Brobergsterrassen] when I asked for the equivalent of Terrassgatan [Fi. Pengerkatu]. Some responses indicate that the informants have a model of what street names look like, a model that they can utilize in their responses. And finally responses that suggest that informants are familiar with the semantic content of a name but cannot remember its true form. This applies to responses like *Mannerheimgatan [Fi. Mannerheimintie, Swe. Mannerheimvägen]. Many of the responses could, however, be characterized in terms of a combination of these categories.

The answers that belong to the category of “interference that finds support in the other language” suggest the existence of only one system while the answers in the categories “combination with other existing names” and “a model of what street names looks like” allows for an interpretation that there are two parallel systems at work.

Maria Vidberg

Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet
maria.vidberg@helsinki.fi

Studie D

Oanpassade lån är också lån. Gatunamn som lånenamn i Helsingfors

Vidberg, Maria, 2014

Namn och bygd 102: 123–147.¹

¹ Publiceras med tillstånd av Namn och bygd.

Errata till fotnot s. 123 Tack till Jan-Ola Östman, Terhi Ainiala, Leila Mattfolk, Ritva Liisa Pitkänen, Alexandra Petrulevich samt Janne Saarikivi för kommentarer och synpunkter.

Oanpassade lån är också lån – gatunamn som lånenamn i Helsingfors

Av Maria Vidberg

Namn och bygd 102 (2014), 123–147.

Maria Vidberg, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Linguistics, University of Helsinki: Unadapted loans are also loans: Street names as loan-names in Helsinki.

Abstract

In contact onomastics, name borrowings have traditionally been divided into the categories of loan adaptations and loan translations. In this study I discuss street names in Helsinki as loan-names. Sometimes entirely Finnish names, such as *Vironkatu* (Sw. *Estnäsgratan*) and *Liisankatu* (Sw. *Elisabetsgratan*), are used in Swedish contexts. Up to now, loans of this type have received relatively little attention in contact onomastics. With the present study, I wish to show that there is reason to reappraise and broaden the concept of loan-names to include unadapted loans.

Keywords: street names, Helsinki, interviews, contact onomastics, name borrowings, loan-names, hybrid names, loan adaptations, loan translations, unadapted loans.

1. Bakgrund

I flerspråkiga miljöer har vissa orter namn på flera språk medan andra orter har namn enbart på ett språk. Parallella namn på samma ort kan ha tillkommit separat från varandra eller som översättningar och anpassningar från ett språk till ett annat. Om en ort har enbart ett namn är utgångsläget att man använder det på alla språken. Om orten däremot har fler än ett namn är det motiverat att använda respektive namn på respektive språk. Det är då inte fråga om att översätta eller anpassa ett namn till målspråket utan om att använda parallella namnformer. Ibland lånas namn ändå från ett språk till ett annat och det uppstår då nya namn. Vid namnlån har man traditionellt gjort skillnad mellan direkta lån, dvs. anpassningar till det låntagande språket, och översättningslån, dvs. indirekta lån i form av lån av namnidén. (Se t.ex. Pitkänen 1985b s. 36, Zilliacus 1980 s. 320, Pellijeff 1966 s. 86–87.)

I Helsingfors, som är officiellt tvåspråkigt finskt och svenskt, finns det gott om exempel på både anpassningslån (*Kampen* → *Kamppi* och *Gloet* → *Kluuvi*) och översättningslån (*Kronohagen* → *Kruunuhaka* och *Broholmen* →

Tack till Jan-Ola Östman, Terhi Ainiala, Leila Mattfolk, Ritva Liisa Pitkänen, Alexandra Petrulevich samt Janne Saarikoski för kommentarer och synpunkter.

Siltasaari) (jfr Helsingfors gatunamn 1971 s. 46). På 1800-talet lånades namn från svenskan in i finskan under en tid när staden fortfarande var en i praktiken enspråkigt svensk miljö med nästan uteslutande svenska namn (jfr Helsingfors gatunamn 1971 s. 44–45). Under den första halvan av 1800-talet växte dock behovet av finska namn och i talspråket uppkom då översatta och anpassade former av namn, och när staden sedan i mitten av 1800-talet fick sin första finska tidning vann de finska namnen småningom hävd även i skrift (Helsingfors gatunamn 1971 s. 45). De första officiellt fastställda gatunamnen fick Helsingfors år 1820, men då enbart i svensk form (Helsingfors gatunamn 1971 s. 39), och det skulle dröja ända till 1909 innan gatunamnen i staden fick officiellt fastställda former också på finska (Helsingfors gatunamn 1971 s. 47–48).

I dag är staden övervägande finsk och svenskan står i minoritetsställning till finskan. Av stadens drygt 590 000 invånare har 5,4 % svenska som modersmål (Statistik om Helsingfors 2012 s. 6). Många svenskspråkiga helsingforsare behärskar finska mycket nära modersmålsnivå, och för en del av den här gruppen är svenskan endast ett hemspråk (jfr Tandefelt 2003 s. 190) i och med att de t.ex. i arbetslivet är i kontakt med och omges av finskspråkiga och finskan.

Även i dag sker det namninlänning i Helsingfors, men låneriktningen är oftast den motsatta och namninlänningen sker i riktning från finskan till svenskan. Den inlänning jag avser gäller gatunamn, det vill säga officiella namn.¹ Alla gator i staden har i dag officiellt fastställda namn såväl på finska som på svenska och namnplaneringen sker parallellt på bägge språken (jfr Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 132). Trots detta används inte enbart svenska namn i svenskan, utan också finska namn samt kombinationer av finska och svenska namn kan iaktas i det svenska namnbruket. Kombinationerna av finska och svenska namn, som **Pengergatan*² (fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*) och **Hietaniemigatan* (fi. *Hietaniemenkatu*, sv. *Sanduddsgatan*), kommer jag i fortsättningen att referera till som *hybridnamn* (jfr Vidberg 2009 s. 50). Med denna benämning avser jag en kombination av de officiellt fastställda parallellformerna av ett gatunamn (för diskussion kring termen *hybridnamn*, se avsnittet Hybridnamn och oanpassade namn nedan). Utöver dessa hybridnamn kan man i namnbruket också upptäcka att finska namn som *Vironkatu* och *Lii-sankatu* används i svenska kontexter i stället för de svenska motsvarigheterna *Estnäs-gatan* respektive *Elisabetsgatan*.

¹ Också för de inofficiella namnens del sker viss inlänning, då även från svenska till finska. Det här gäller för exempelvis slangnamn (jfr Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 139–140).

² Dessa namn kommer jag att markera med en asterisk för att understryka att de är sammanblandningar av namnformerna på finska och svenska och alltså inte officiellt fastställda former på någotdera språket.

Hybridnamnen kan ses som partiella översättningslån och de platsar i den traditionella kategoriseringen av lånenamn. I den finns det däremot inte plats för oanpassade lånenamn, dvs. namn som lånas in utan att varken översätts eller (fonetiskt) anpassas till målspråket. Med denna studie vill jag visa att det finns skäl att utvidga kategorin lånenamn. Jag vill också visa att en detaljerad granskning av namn i deras kontext kan visa att sådana namn som vid en första anblick inte ser ut som lånenamn kan visa sig vara det. Fokus i studien ligger på bruket av finska gatunamn i svenska kontexter i Helsingfors, och materialet för undersökningen utgörs av dels fokusgruppintervjuer, dels excerperingar ur tidningar och andra offentligt tillgängliga texter. Petrulovich (2012 s. 239) påpekar att studier av oanpassade ortnamn fortfarande har en väldigt svag ställning inom kontaktonomastiken. Hon påpekar att även om oanpassade lånenamn förekommer i autentiskt tal har diskussionen hittills främst kunnat föras på ett teoretiskt plan eftersom studier som utgår från samtal saknas. Med min studie vill jag visa hur bruket av oanpassade namnlån ser ut i praktiken och att kategorin lånenamn är mer komplex än man inom lånenamnsforskningen hittills visat.

Det är alltså med denna språkliga situation – med officiellt fastställda gatunamn på bägge språken och såväl finsk- som svenskspråkiga³ namnbrukare – som utgångspunkt som jag i denna studie granskar namnkontakt i Helsingfors. För att kunna orientera sig i staden menar en del svenskspråkiga invånare nämligen att de behöver kunna även de finska gatunamnen (jfr Vidberg 2009 s. 44–45). Fokus ligger här på namnkontakten och hur den ser ut i praktiken och för en sådan studie krävs ett samtalsmaterial.

2. Tidigare forskning

Ortnamnskontakt har länge undersökts i Finland och speciellt aktiv var forskningen på 1970- och 1980-talen. (För exempel på forskning vid den finsk-svenska språkgränsen, se Valtavuo-Pfeifer 1975, Kartano 1977, Kiviniemi & al. 1977, Zilliacus 1980 och Pitkänen 1985b. För en bild av forskningen kring ortnamnskontakt som helhet i Finland, se Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 67–70.)

Som jag redan nämnde är oanpassade lånenamn en kategori som hittills inte undersökts i detalj varken i Finland eller i övriga Norden. Petrulovich (2012 s. 241) understryker att man inom kontaktonomastiken, för tydlighetens skull,

³ Det finns naturligtvis också namnbrukare med andra modersmål (se t.ex. Ainiala 2010 om somaliernas namnbruk i Helsingfors eller Reponen 2005 om namnbruket bland ryska invånare i Helsingfors), men jag fokuserar här finskt och svenskt namnbruk.

borde skilja på ortnamnslån och ortnamnsanpassningar för att också oanpassade ortnamn ska kunna inkluderas i kontaktonomastikens forskningsfält. Oanpassade namn har tangerats av enskilda forskare i Finland. Pitkänen (1976 s. 158–160) har i sitt undersökningsområde i Pyttis i östra Nyland noterat att svenskspråkiga invånare »i sen tid» i stället för svenska namn har börjat använda finska namn »i direkt inlånad form». Hon definierar inte denna typ av namnlån närmare utan konstaterar att det enda sättet att studera dem är att iakta ett levande språkbruk. Zilliacus (2002 s. 152) anser att ortnamn bör anpassas vid överföring från ett språk till ett annat för att klassas som lånenamn. Han väljer att kalla namn som bevarat sin ursprungliga form, och som alltså är oanpassade, för *citatanamn*. Han menar vidare att oanpassade lånenamn måste hållas åtskilda från anpassade för att kategorin lånenamn inte ska bli orimligt stor.

Pedersen (2001 s. 106, 2010 s. 75, u.u.), som studerat namnkontakt i Nordnorge, inkluderar oanpassade lån bland lånenamn. Hon refererar till oanpassade lånenamn som »lån av språkleg uttryck» (2001), »fonologisk överföring» (2010) samt »lydleg innpassing, dvs. lydleg överföring utan lydleg tilpassing» (u.u.) och ger följande exempel: fi. *Apaja*, sa. *Ábaja* > no. *Apaja* respektive kv. *Tammukkajärvi* > no. *Tammukkajärvi* och kv. *Lepäystörmä* > no. *Lepäystörmä*.⁴ Enligt henne (u.u.) är oanpassade lånenamn fonologiskt överförda men saknar fonetisk anpassning till skillnad från anpassade namn som också är fonetiskt anpassade.

Enligt Pellijeff (1966 s. 87–88) kan fonetiskt anpassade lånenamn ses som den äldsta typen av lån eftersom de enbart är mekaniska ljudanpassningar som kan ske när som helst när människor som pratar olika språk möts. För att den här typen av lån ska kunna ske behövs enligt honom nämligen inte nödvändigtvis någon kunskap om eller i det låntagande språket. Detta resonemang är enligt Pellijeff själv ändå något förenklat. Pitkänen (1985a s. 474) påpekar också detta och menar att resonemanget inte håller i det avseendet att språkbrukare för att kunna låna in namn från ett språk till ett annat måste behärska det långivande språket åtminstone i den mån att de känner igen namn som just namn. Enligt Pellijeff är partiella översättningslån den näst äldsta typen av lån medan kompletta lån är yngst, eftersom dessa lånestrategier kräver viss, eller god, kunskap i det långivande språket. Pitkänen konstaterar (1976 s. 158–160) att materialet i hennes undersökning delvis uppvisar samma mönster som det Pellijeff beskriver. Samtidigt noterar hon att svenskspråkiga namnbrukare i hennes undersökningsområde använder finska namn i direkt inlånad form, vilket inte är förenligt med Pellijeffs iakttagelser med tanke på att de svenskspråkiga i Pyttis enligt Pitkänen såväl blivit allt mer tvåspråkiga som också ka-

⁴ Fi. = finska, sa. = samiska, no. = norska, kv. = kvänska.

pabla att översätta namn. Därför menar hon att man bör skilja på inlåningsstrategier och namnbruk. Hon konstaterar att hennes resultat överensstämmer med Pellijeffs så länge det handlar om inlåningsstrategier. Vad gäller bruket av namn stöder hennes resultat dock inte Pellijeffs antaganden. Pitkänen menar att enspråkiga namnbrukare borde föredra att använda direkt inlånade namn medan tvåspråkiga namnbrukare borde preferera översatta namn för att Pellijeffs antaganden skulle gälla även för namnbruket. Medan den som lånat in namn har kunnat välja mellan olika inlåningsstrategier är namnbrukaren enligt Pitkänen mer bunden till namnformer som etablerats i bruket. I fråga om kontaktsituationen i Helsingfors i dag är det möjligt att namninlånarna och namnbrukarna alltid, eller så gott som alltid, är samma personer. Därför kommer jag i denna studie inte att hålla dem isär, trots att det på ett teoretiskt plan kan vara viktigt att göra det.

3. Material och metod

Petrulevich (2012 s. 239, 241) efterlyser kontaktonomastiska studier med utgångspunkt i inspelat talspråkligt material som ett komplement till studier med utgångspunkt i arkivmaterial och namnuppteckningar. Jag studerar här oanpassade namn i deras kontext, i samtal och skrivna texter. Genom att studera ett talspråksmaterial har jag möjlighet att komma åt också oanpassade lånenamn i och med att jag kan se hur de används och i vilken omgivning de förekommer. Utgår man däremot från icke-talspråkligt material kan det vara nära nog omöjligt att komma åt dem eftersom de utan kontext är svåra att upptäcka.

Mitt material består av dels fokusgruppintervjuer, dels excerperingar ur skriven text. Intervjuerna har spelats in under åren 2006–2010 och är sammanlagt sju till antalet. Informanterna är 24 till antalet och var vid tidpunkten för intervjuerna i åldrarna 23–72 år. Bland informanterna är ungefär hälften födda helsingforsare och ungefär hälften inflyttade. I och med att de dessutom är i olika åldrar varierar deras boendetid i Helsingfors. I varje grupp deltar två till fem informanter, och jag har valt ut informanterna genom att kontakta någon av personerna i gruppen som sedan hjälpt mig att samla ihop en grupp. I en del grupper kände alla varandra sedan innan, i andra kände alla inte varandra men varje informant kände åtminstone någon av de övriga informanterna i gruppen redan innan intervjun. Intervjuerna spelades in hemma hos informanterna, på deras arbetsplatser eller på caféer i staden. Jag har gett informanterna tacknamn och refererar i den här studien till dem med deras tacknamn samt ålder (t.ex. Niklas 25 år).

Det excerperade materialet har jag samlat in sedan 2008 och insamlingen är fortgående. För tillfället består materialet av ett sjuttiotal exempel ur tidningar (främst Hufvudstadsbladet) och webbplatser (t.ex. Helsingfors stad).⁵ Efter-som det excerperade materialet är insamlat ur olika typer av publicerade texter vet skribenterna bakom exemplen inte om att exemplen har blivit delar av ett forskningsmaterial. Det här betyder att jag inte har någon bakgrunds-information om skribenterna som ligger bakom det excerperade materialet, vilket i förlängningen betyder att det inte heller finns informanter att ta fasta på. Därför refererar jag här till materialet genom att ange var exemplen är hämtade (t.ex. Hufvudstadsbladet 14.4.2010).

Jag har strävat efter att låta intervjuerna ta formen av fria diskussioner mellan informanterna, men har vid behov styrt samtalsämnena utgående från en på förhand uppgjord lista över teman att diskutera. Utgångspunkt för frågeformuläret är det formulär som gjordes för projektet Förändringar i namnlandskapet i stadsdelar i Helsingfors med allt större sociolingvistisk variation (se t.ex. Ainiala & Vuolteenaho 2005 eller Ainiala 2006 s. 63–64). Jag har över-satt formuläret från finska till svenska och anpassat det för mitt syfte; exempelvis har jag lagt till frågor om informanternas eventuella bruk av finska ort-namn. Under intervjuerna avhandlas allmänna ämnen som hur det är att bo i Helsingfors, hur informanterna rör sig i staden och vilka delar av den de känner bäst. Det förekommer också frågor kring namn men jag har undvikit att ställa ledande frågor kring bruket av enskilda namn. Namn kommer ändå upp till diskussion genom frågor som handlar om eventuellt bruk av finska namn, om gatunamnskännedom både i de stadsdelar informanterna bor i och i staden som helhet. I denna studie fokuserar jag de delar av intervjuerna där finska namn används eller där bruket av dem diskuteras.⁶ Jag har transkriberat intervjuerna och kodat materialet tematiskt i olika kategorier för att kunna göra en noggrannare analys av det. När man som jag utgår från ett intervjumaterial måste materialets metaspråkliga karaktär beaktas. I grund och botten är mitt intervjumaterial i första hand metaspråkligt, men jag vill hävda att jag inom det ändå kan göra skillnad mellan metaspråkligt och faktiskt namnbruk (jfr Vidberg 2009). Förutom explicit metaspråkliga kommentarer som »sedan har

⁵ I materialet ingår förutom exempel på namn från Helsingfors även namn från olika delar av landet, främst namn på orter i de enspråkigt finska delarna av landet.

⁶ Jag vill ändå understryka att informanterna inte använder enbart finska namn i intervjuerna utan att också svenska namn används. I själva verket är största delen av de namn som används svenska, jfr Vidberg 2009 s. 56–57. För att få en uppfattning av hur stor andel finska namn som används valde jag att hos sex informanter (tre som rapporterade att de använder mycket finska namn och tre som rapporterade att de är måna om att använda svenska namn) räkna ut den totala andelen finska namn som används. Andelen finska namn som används varierar hos dessa informanter mellan 2,4 % och 19 %. Utesluter man metaspråkliga diskussioner och räknar med enbart det faktiska bruket av finska namn är motsvarande siffror 0,3 % till 4,8 %.

jag haft kompisar i [...] vad heter det nå *Tapaninvainio* [sv. *Staffansslätten*] vad det nu sedan är på svenska» (intervjumaterialet, Niklas 25 år) finns det i materialet också en implicit metaspråklig nivå som tar sig uttryck i parallellt bruk av både ett finskt och ett svenskt namn, som i exemplet »nere vid det här *Ympyrätalo Runda huset* så det här där är en jättebra lekpark» (intervjumaterialet, Linda 27 år) (jfr Vidberg 2009 s. 54–55). Med faktiskt namnbruk avser jag exempel där informanterna inte på något sätt kommenterar bruket av ett finskt namn, utan där bruket förekommer omarkerat. Det förekommer antingen som exempel på bruk av enbart finska namn, som i exemplet »en av mina kusiner bodde där på *Josafatinkatu* [sv. *Josafatsgatan*] vilket var helt nära Borgbacken» (intervjumaterialet, Camilla 28 år) eller som bruk av hybridnamn, som i exemplet »och sedan på *Kirstigatan* [sv. *Kristinegatan*, fi. *Kirstinkatu*] [...] där är ett nytt hus» (intervjumaterialet, Ulla 58 år) (jfr Vidberg 2009 s. 50–53). I den här studien är de sekvenser som representerar faktiskt namnbruk särskilt i fokus.

Det excerperade materialet har jag samlat in i flera olika medier. Att detta material existerar är ett resultat i sig, eftersom det visar att finska namn förekommer också i denna typ av texter. Beläggen i det excerperade materialet kan kategoriseras i metaspråkligt och faktiskt bruk av namn enligt samma princip som intervjuerna. Intervjumaterialet representerar rent generellt ett informellt namnbruk eftersom det består av samtal. Det excerperade materialet representerar däremot ett mer formellt namnbruk i och med att största delen av exemplen härstammar ur tidningar och myndigheters, organisationers och företags webbplatser. Här förekommer dock också exempel ur personliga bloggar, vilka till tonen är lika informella som samtalsexemplen.

När jag återger exempel ur intervjuerna använder jag inga skiljetecken. Versaler använder jag enbart i början av namnen. Exemplen ur det excerperade materialet återger jag däremot som de förekommer i originalet. För bägge materialen gäller att namnen är kursiverade. Efter finska namn återger jag det svenska namnet inom parentes. Hybridnamn föregås av en asterisk och det finska och det svenska namnet återges i en parentes efteråt. De transkriptionstecken jag använder i intervjuexemplen återges i en separat transkriptionsnyckel.

Pedersen (u.u.) har i likhet med mig utgått från ett talspråkligt material. Det som skiljer våra material åt är att mitt material består av fokusgruppintervjuer som kan liknas vid samtal och där deltagarna är 2–5 till antalet i varje grupp. Pedersens material består däremot av intervjuer med enskilda informanter om vilka ortnamn de använder i talad norska; deras rapportering av namnbruket står då i fokus (e-postkonversation med Pedersen 12.6.2012). Många namn i materialet är sådana att de enbart levt i en muntlig tradition, och Pedersen blir således den första som tecknar ner dem (jfr Pedersen 2010 s. 74). Medan mitt

material är insamlat i en urban miljö utgår Pedersen från namn i rural miljö. Det vi dock båda tack vare våra talspråksmaterial kan fånga är själva variationsfasen, där namnkontakten sker i en flerspråkig (i mitt fall tvåspråkigt finsk-svensk, i Pedersens fall trespråkigt norsk-kvänsk-samisk) miljö.

Pedersen (u.u.) gör en synkron klassificering av sitt material och räknar alla namn som används i en norsk kontext som norska. I mitt material måste jag vid en klassificering göra skillnad mellan hybridnamnen och de oanpassade namnen. Jag kan dessutom se på materialet ur två olika perspektiv: namngivarens och namnbrukarens. Ser jag på de oanpassade namnen ur namngivarens, dvs. stadsplaneringens, synvinkel låter en synkron klassificering sig inte göras. Namnplanerarna har, när de skapat gatunamnen, bestämt vilka namn som är svenska och vilka som är finska. Tidigare skedde namnplaneringen i Helsingfors enbart på svenska, och därför är många av de finska parallellerna av yngre datum än de svenska (jfr Helsingfors gatunamn 1971). I dag sker dock namnplaneringen parallellt på bägge språken. I fråga om gatunamnen är det ofta enbart efterlederna (-*gatan*, -*vägen* o.s.v.) som avslöjar vilken språktillhörighet ett namn har: *Mannerheimvägen*, *Norrtäljevägen* och *Kallioniemivägen* är svenska namn medan *Mannerheimintie*, *Norrtäljentie* och *Kallionimentie* är finska. Trots att t.ex. namnet *Kallioniemivägen* innehåller det finska ortnamnet *Kallioniemi* i förleden avslöjar efterleden -*vägen* att det är fråga om ett svenskt namn (jfr Helsingfors gatunamn 1971 s. 73). Ur namnbrukarnas perspektiv vore en synkron klassificering av de oanpassade namnen i mitt material möjlig om gatunamnen enbart fanns på finska. Eftersom gatorna ändå har namn på bägge språken och åtminstone efterlederna avslöjar namnens språkliga tillhörighet, utesluter jag en synkron klassificering. En riklig förekomst av metaspråkliga kommentarer i samband med bruket av finska namn i mitt material, som i exemplet *Tapaninvainio*, visar att informanterna är väl medvetna om att namnen är just finska (jfr Vidberg 2009 s. 44–50). Det här visar att en synkron klassificering av materialet inte är tillräcklig och kanske inte heller ändamålsenlig, utan att en kategorisering av namnen utgående från de språkliga element som namnen är uppbyggda av är mer lämplig. För hybridnamnens del är en synkron klassificering däremot mer ändamålsenlig.

4. Språk- och namnkontakt i dagens Helsingfors

I det följande redogör jag för intervjuinformanternas språkliga bakgrund samt språk- och namnkontakten i Helsingfors i dag. Mina uppgifter om informanternas språkliga bakgrund varierar. I huvudsak kan jag ändå säga att informanterna är svenskspråkiga; i en av intervjuerna deltar dock en finskspråkig informant (intervjumaterialet, Heikki 57 år). Jag har i intervjuerna inte explicit frå-

gat om informanterna skulle beskriva sig som en- eller tvåspråkiga, men när jag kontaktat dem och bett dem ställa upp som informanter har jag sagt att jag vill intervjua svenskspråkiga helsingforsare, och fått dem att ställa upp. I intervjuerna antyder en del informanter (intervjumaterialet, t.ex. Kristian 29 år, Mikaela 32 år, Erik 35 år och Ulla 58 år) att de i sin vardag också behöver finska, vilket visar att kommunikation med finskspråkiga förekommer. Enstaka informanter (intervjumaterialet, Annika 40 år) menar till och med att de använder finska i högre utsträckning än svenska. Utgående från denna information vill jag påstå att de flesta informanterna kompetensmässigt kan anses vara mer eller mindre tvåspråkiga. Intervjuinformanternas rapportering kring bruket av finska visar att kommunikationen med finskspråkiga sker på finska, vilket tyder på att de svenska namnbrukarna eventuellt ser de finskspråkiga som enspråkiga. I och med att de svenskspråkiga kommunicerar på finska med finskspråkiga behöver de också finska ortnamn. Om de i kommunikation på svenska, med t.ex. andra svenskspråkiga, använder svenska namn, betyder det att de förfogar över ett ortnamnsförråd där både finska och svenska namn ingår. Utgående från denna argumentation vill jag hävda att det ur namnbrukarnas synvinkel finns både en- och tvåspråkiga namnbrukare i Helsingfors. De svenskspråkiga kan mycket förenklat ses som mer eller mindre tvåspråkiga och de finskspråkiga som enspråkiga, åtminstone ur de svenska namnbrukarnas synvinkel sett. I fortsättningen kommer jag att referera till de tvåspråkiga informanterna som svenskspråkiga.

Den namnkontakt jag fokuserar uppstår inte i samtal mellan de två språkgrupperna, utan den sker i svenska kontexter bland de svenskspråkiga, dvs. mellan tvåspråkiga i något som kan ses som en enspråkig kontext där kontakten försiggår på svenska. Således vill jag definiera den namnkontakt jag undersöker som kontakt mellan tvåspråkiga namnbrukare i enlighet med tidigare definitioner, dvs. att kontakt mellan namn kan ske: 1) mellan tvåspråkiga namnbrukare, 2) mellan enspråkiga talare av olika språk eller 3) i kontakt mellan en- och tvåspråkiga namnbrukare (jfr Pedersen 2001 s. 103). Språkkontakt generellt har definierats både ur en- och flerspråkiga individers synvinkel. Enligt Weinreich (1968 s. 1) står två eller flera språk i kontakt med varandra om de används omväxlande av samma personer, och han menar att det är hos de språkbrukande individerna som själva kontakten sker. Hans perspektiv är alltså den flerspråkiga individens. Lehiste (1988 s. 1) däremot menar att språkkontakt är det som sker när talare av olika språk möts. För att kunna kommunicera med varandra måste de hitta ett sätt att göra sig förstådda med varandra. Tids nog kommer en del av talarna att kunna använda bägge språken och har då blivit tvåspråkiga. Hos Lehiste handlar det alltså om enspråkiga individers försök att kommunicera med varandra. Mitt fokus ligger närmare Weinreichs än Lehistes definition av språkkontakt, eftersom namnbrukarna i mitt material

är tvåspråkiga. De omges av både finska och svenska och ett namnlandskap med namn på bägge språken. I kommunikationen sinsemellan använder de både svenska och finska namn. När finska namn används kommer de alltså i kontakt med svenskan.

5. Varför prefereras namn på det ena språket?

I intervjuerna förekommer självrapportering kring bruket av namn på olika språk; till största delen berör den orsaker till att finska namn prefereras framför svenska. En del informanter (intervjumaterialet, Annika 40 år) påpekar att de använder mest finska namn eftersom de pratar mest finska. Också andra kontextuella faktorer inverkar, som t.ex. att finska namn behövs när man åker taxi eller orienterar sig med hjälp av kartor (jfr Vidberg 2009 s. 44–46), att de svenska namnen är mer okända och att det ibland är lättare att använda finska namn än svenska. Svenskspråkiga namnbrukare utgår med andra ord ibland från att andra svenskspråkiga namnbrukare inte känner till de svenska namnen. I en enkätundersökning om gatunamnskänedom i Helsingfors som jag gjort (se Vidberg u.u.) svarar en av deltagarna: »om man använder det svenska namnet så vete fåglarna om den man pratar med vet det» (enkätmaterialet, inflyttad informant 65 år⁷), när bruket av finska och svenska namn med finsk- och svenskspråkiga kommer på tal. Av sammanhanget blir det klart att informanten menar att det ibland kan vara befogat att använda finska gatunamn också med svenskspråkiga helsingforsare, ifall det är oklart om den man pratar med känner till de svenska namnen. Här spelar med andra ord namnbrukarnas egen perception av situationen in. Exempelvis anser en informant (intervjumaterialet, Nina 30 år) att det helt enkelt är lättare att använda de kortare namnen *Liisankatu* och *Vironkatu* än de längre motsvarigheterna *Elisabetsgatan* och *Estnäs-gatan*. Bruket av finska namn är mer frekvent också vid namnpar där namnen på de olika språken inte direkt motsvarar varandra (t.ex. *Vironkatu* och *Estnäs-gatan*; *Viro* 'Estland', *Estnäs* 'Vironniemi'⁸). Bruket av finska namn understöds också av namnpar som tillhör en viss namnkategori, som *Styrmansgatan/Perämiehenkatu* och *Båtsmansgatan/Pursimiehenkatu*, i detta fall temat »sjöfart». I kategorier som denna är terminologin rätt specifik och inte något som tvåspråkiga namnbrukare nödvändigtvis känner till på bägge

⁷ Enkätinformanterna hänvisar jag till genom att ange om de är infödda eller inflyttade och ger dessutom deras ålder eftersom det är den bakgrundsinformation jag bett dem om.

⁸ Gatans namn går tillbaka på ortnamnet *Estnäs* (Helsingfors gatunamn 1971 s. 98). Det svenska namnet återfinns år 1836 i formen *Estnäs Gatan*, det finska år 1866 i formen *Estnäsinkatu* och år 1909 i formen *Estnäsinkatu*, trots att formen *Vironniemenkatu* föreslagits år 1908. År 1913 fastställdes det finska namnet i sin nuvarande form *Vironkatu*.

språken. Därför kräver namnparen i den här typen av kategorier att namnbrukare antingen lär sig namnen på båda språken separat (»eller så måste man komma ihåg att det heter *Estnäs-gatan*», intervjumaterialet, Kim 31 år) för att kunna använda dem eller att de har ett specialiserat lexikon på bägge språken för att de ska kunna utgå från namnet på ett språk och »översätta» det till det andra språket. En informant (intervjumaterialet, Jessica 23 år) ger sjöfartstemat som exempel på namn där hon enbart kan det finska namnet med motive-ringen »jag är inte så duktig på båtterminologi». Ett exempel på det omvända är när en annan informant uttrycker sig så här angående samma namntema: »jag sa åt folk länge att jag bodde på *Pursimiehenkatu* [sv. *Båtsmansgatan*] fast jag bor ju på *Perämiehenkatu* [sv. *Styrmansgatan*]» (intervjumaterialet, Johanna 33 år). Av kontexten framgår att informanten känner till de svenska namnen för gatorna och att det uttryckligen var de finska namnen som vållade bekymmer.

Mer sällan rapporterar någon om vilka typer av namn de kan enbart på svenska. Svenska namn prefereras ändå i områden där informanterna bor eller bott eller i och för områden de annars känner väl. Ett par informanter (intervjumaterialet, Annika 40 år och Erik 35 år) nämner att de särskilt som barn enbart lärde sig svenska namn (jfr Vidberg 2009 s. 47). Ibland förekommer det också rapportering kring vilka typer av namn informanterna kan på bägge språken. En informant (intervjumaterialet, Alexandra 27 år) menar till exempel att gatunamn som innehåller ett personnamn ofta är lätta att känna till på båda språken eftersom »dom ju [är] samma sak och då är det lätt». Med det här avser informanten att ifall förleden i ett gatunamn består av ett personnamn står detta i samma form på bägge språken, och det är då bara efterlederna som är olika.⁹ I fråga om namn med likalydande förleder på båda språken som i *Radiogatan/Radiokatu* eller namn bildade till ord där varken uttalet eller stavningen avviker särskilt mycket från varandra som i *Alpgatan/Alppikatu* och *Postgatan/Postikatu* (jfr Helsingfors gatunamn 1971 s. 72–74) kan det också tänkas vara mer sannolikt att informanterna behärskar namnen på båda språken.

Den här typen av rapportering gäller, som vi har sett, till största delen varför finska namn prefereras i svenska kontexter på bekostnad av svenska namn. Rapporteringen ger en bild både av varför informanterna föredrar att använda namn på finska och på motsvarande sätt av vilka namn de använder på svenska. Vad gäller bruket av finska namn är det uttryckligen vissa typer av namn som oftare används. Angående svenska namn handlar det däremot inte om nå-

⁹ Generellt sett är det så, men det finns också undantag. Exempel på detta är gatunamnsparen *Elisabetsgatan/Liisankatu* i Kronohagen och *Pehr Kalms gata/Pietari Kalmin katu* i Gumtäkt. I bägge fallen handlar det om att de finska namnen fått en förfinskad form och att det finska och det svenska namnet således inte är identiska.

gon viss namntyp, utan det är andra faktorer, som t.ex. inlärningsålder och bostadsmiljö, som inverkar. Vi kan alltså konstatera skillnader i varför finska och svenska namn prefereras. Vad den här rapporteringen dock inte säger oss är varför hybridnamn som **Pengeratan* (sv. *Terrassgatan*, fi. *Pengerkatu*) också används. Största orsaken till att jag inte kan få reda på det här är att dessa nästan uteslutande förekommer i faktiskt namnbruk, inte omslutna av metaspråkliga förklaringar, och att informanterna således inte är särskilt medvetna om sitt bruk av dem. Det i sin tur utesluter naturligtvis självrapportering kring dem. Bildandet och bruket av hybridnamn ska vi titta närmare på i de två följande avsnitten.

6. Strategier för hur namn lånas in

Tack vare samtalskontexten kan jag komma åt att studera namnbrukarnas strategier för hur de resonerar vid lån av namn. Det är tack vare metaspråkliga sekvenser som i följande två exempel som jag kan komma åt att iaktta vad det är som sker just i lånesituationen. Lånenamn brukar, som jag i inledningen påpekade, delas in i översättningslån och anpassningslån. Kategorin översättningslån kan dessutom delas in i två underkategorier: kompletta översättningslån och partiella översättningslån (Pellijeff 1966 s. 86–87). De två exemplen jag ger i detta avsnitt är exempel på dels ett partiellt översättningslån, dels ett anpassningslån.

I *Kaarlenkatu* (sv. *Karlsgatan*)¹⁰ illustreras hur ett hybridnamn, dvs. ett partiellt översättningslån, bildas. Det hybridnamn **Kaarlesgatan* som förekommer metaspråkligt i detta material förekommer dock inte överhuvudtaget i faktiskt namnbruk. Strax innan denna sekvens har jag som intervjuare frågat informanterna huruvida de använder finska gatunamn eller inte.

(1) Kaarlenkatu

- 01 Kim: kanske jag inte [...] är riktigt säker liksom om jag jag skulle säga *Kaarlenkatu*
 02 kanske att det är inte [...] riktigt säker att var det nu *Karl-* [...] *Kaarlesgatan*
 03 *Karlsgatan* [hur var det nu egentligen]
 04 Intervjuaren: [men var men var har du] snappat upp det där finska namnet då
 05 Kim: nå det används ju bara mera

På raderna 1–3 menar informanten att han prefererar det finska namnet *Kaar-*

¹⁰ Namnet tillhör kategorin Sverige-Finlands regenter, och gatan fick sitt svenska namn *Karlsgatan* år 1901 och sitt finska namn *Kaarlenkatu* år 1909 (Helsingfors gatunamn 1971 s. 112).

lenkatu eftersom han är osäker på det svenska namnet. På raderna 2 och 3 gör han ett försök att bilda den svenska formen utgående från den finska – genom att gissa – och föreslår såväl **Kaarlesgatan* som också *Karls-gatan*. Det är svårt att avgöra om han också föreslår formen **Karl-gatan* eller om det bara är t.ex. ett avbrutet **Kaarlesgatan*. Han träffar rätt i sin gissning *Karls-gatan* men signalerar inte att han vet att han gör det. I Vidberg (u.u.) refererar jag till hur namnbrukare i tvåspråkiga miljöer tar modell av andra existerande namn när de känner till ett gatunamn på ett språk och behöver använda det på det andra språket men inte nödvändigtvis känner till namnet på det andra språket. Vidare visar jag hur namnbrukarna också kan förfoga över en mental modell för hur gatunamn ser ut och således bilda ett gatunamn på det andra språket. Det är möjligtvis genom att utnyttja någon av dessa två resurser han föreslår möjliga svenska namn för gatan. På rad 4 frågar jag efter orsaken till att informanten i första hand känner till det finska namnet och han svarar på rad 5 att det finska namnet helt enkelt används mera. I exemplet ser vi alltså att bruksfrekvensen för ett namn spelar in; informanten rapporterar att han känner till – och därmed också använder – det finska namnet för att det helt enkelt används mera.

I *Gumbostrand* illustreras hur det går till när ett delvis anpassat namn bildas. Det handlar om ett namn som delvis anpassas, delvis översätts och trots att denna typ av lån egentligen inte ligger i fokus för studien, är strategin för hur namninlåning kan gå till illustrerande och kan tänkas gälla också andra typer av inlån. Exemplet gäller inte Helsingfors, utan Gumbostrand som ligger i Helsingfors grannkommun Sibbo och är en ort som saknar ett separat finskt namn. Låneriktningen är inte densamma som i materialet i övrigt, men exemplet belyser ändå en strategi för hur namnlån kan gå till. Framför allt visar exemplet att det finns ett behov att bilda ett namn på det andra språket om man inte känner till ett. Exemplet är plockat ur samma intervju som *Kaarlenkatu* och följer en bit efter detta exempel. Mellan dessa två sekvenser har informanterna diskuterat bruket av finska och svenska namn och varför vissa orter har separata namn på båda språken medan andra inte har det.

(2) Gumbostrand

01 Johanna: *Gumbostrand* ja

02 Patrik: ja

03 Johanna: vad (.) he- heter det någonting på (.) på det där finska

04 Patrik: ingen aning

05 Kim: nå (.) *Kumpoo*

06 Intervjuaren: ((skrattar till))

07 Kim: inte vet jag

08 Markus: *Kumporanta*

09 Nina: ((skrattar till))

10 Patrik: nå det vet jag faktiskt inte

11 Johanna: mm

12 Patrik: jag har nog aldrig (.) behövt använda det på finska så att ((skrattande))

På rad 1 och 3 frågar sig Johanna om *Gumbostrand* heter något på finska, på rad 4 säger Patrik att han inte har någon aning, medan Kim på rad 5 gör en anpassning av förleden *Gumbo* > *Kumpoo*. Att det faktiskt handlar om ett försök att bilda ett namn på finska förtydligas av att han på rad 7 bekräftar att han inte vet om orten har ett finskt namn eller inte. Informanten visar ändå att han vet hur en eventuell anpassning borde se ut från svenska till finska (*g* > *k*, förlängning av vokal). På rad 8 gör Markus ett försök med hela namnet, där han först utnyttjar den anpassning som Kim gjort och sedan gör en översättning av efterleden, vilket resulterar i förslaget *Kumporanta*. Denna informant kommer ursprungligen från Sverige och behärskar enligt egen utsago inte finska särskilt väl, vilket kan förklara att vokalförlängningen *Kumpo* > *Kumpoo* uteblir i hans förslag. Ingen av de övriga informanterna tar till sig förslaget utan diskussionen byter riktning efter rad 12, men på rad 12 konstaterar Patrik, som tidigare på raderna 4 och 10 påpekat att han inte har någon aning om huruvida orten har ett separat finskt namn eller inte, att han helt enkelt aldrig behövt använda namnet på finska, vilket kan vara en orsak till att åtminstone han inte tar namnförslaget till sig.

Jag har nu redogjort för vilka möjliga strategier vid namninlånning jag kan iaktta i mitt material; i nästa avsnitt kommer jag att granska de inlånade namnen i detalj.

7. Hybridnamn och oanpassade namn

I mitt material lånas finska namn in i svenskan på olika sätt: ibland i form av partiella översättningslån, dvs. hybridnamn, som **Pengeratan* (fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*), andra gånger i form av oanpassade namn som *Liisankatu* (sv. *Elisabetsgatan*). Jag hittar inga exempel på anpassningslån, utöver det metaspråkliga exemplet *Gumbostrand*, och inte heller kompletta översättningslån. Det faktum att jag inte kan upptäcka kompletta översättningslån betyder ändå inte att sådana inte skulle förekomma, utan beror främst på att kompletta lån inte kan upptäckas med de metoder jag använt. Skillnaden mellan partiella och kompletta lån i mitt material vore att det i fråga om de partiellt översatta lånenamnen handlar om att något i överföringsprocessen gått »fel» i relation till den fastställda normen, som i exemplet **Pengeratan*. I fråga om kompletta översättningslån skulle det i stället handla om »rättöversättningar». Med mina metoder kan jag nämligen inte avgöra om namnbrukare använder de existerande svenska namnen för vissa gator eller om de gör korrekta »över-

sättningar» av gatornas finska namn. Pitkänen (1985b s. 36) har inte heller inkluderat översättningslån i sitt material eftersom de inte med säkerhet kan identifieras som lånenamn, trots att det i hennes undersökningsområde i den åboländska skärgården förekommer sådana.

I de flesta exempel på hybridnamnen kan förleden spåras till det finska namnet och efterleden till det svenska. Namnen har sannolikt tillkommit när det i förleden skett en oanpassad överföring och en översättning i efterleden. Pedersen (2001 s. 108) vill göra skillnad på *oäkta hybrider*, dvs. sådana namn där två olika lånestrategier använts i ett och samma namn, och *äkta hybrider* som faktiskt är sammansatta av element från två olika språk, och det finns därför skäl att se över mitt bruk av termen. Huldén (1962 s. 128–130) i sin tur refererar till namn med en finsk förled och en svensk efterled, som t.ex. *Hepovattnet*, *Ilvesmossen* och *Vasikkahagen*, som *blandnamn*. Han menar att det ligger nära till hands att den här namntypen återgår på finska namn som fått sin efterled översatt och att det är mindre troligt att namnen vore sammansatta av varsitt element från de två språken. Pedersens och Huldéns termer *oäkta hybrider* respektive *blandnamn* kan likställas. I mitt material saknas exempel som kunde kategoriseras som äkta hybrider, och enligt Pedersen och Huldén skulle mina exempel definieras som oäkta hybrider eller blandnamn. Eftersom en motsättning mellan olika typer av hybrider saknas i mitt material, använder jag i fortsättningen benämningen *hybridnamn* för mina exempel av denna typ. Oberoende av deras bildningssätt är de en typ av hybrider av två olika namn. Hade det däremot funnits en motsättning vore jag tvungen att göra en ytterligare specificering av kategorin.

Hybridnamnen kan delas in i två kategorier utgående från om förleden består av ett proprium eller ett appellativ. Det är uttryckligen det finska gatunamnets förled jag avser, eftersom jag studerar vad det är som händer när hybrider uppstår vid en överföring från finska till svenska.

Exempel på hybridnamn med ett proprium som förled är **Hietaniemigatan* (fi. *Hietaniemenkatu*, sv. *Sanduddsgatan*), **Helsingforsgatan* (fi. *Helsinginkatu*, sv. *Helsingegatan*) och **Kirstigatan* (fi. *Kirstinkatu*, sv. *Kristinegatan*), och exempel på namn med ett appellativ som förled är **Pengeratan* (fi. *Pengerkatu*, sv. *Terrassgatan*, *penger* 'terrass'). Exempelen i denna kategori är få men finner stöd också i exempel som **Nationalarkivet* (sv. *Riksarkivet*, fi. *Kansallisarkisto*, *kansallinen* 'nationell, national'), som visserligen inte är något gatunamn.

I de två kategorierna ser det ut som om gatunamn med ett proprium i förleden genererar hybridnamn där förleden lånas in utan anpassning medan efterleden översätts. Gatunamn där förleden består av ett appellativ får däremot sin förled översatt när ett hybridnamn bildas. Trots att exemplen i kategorin är få vill jag påstå att ett visst mönster för hur kategorin ser ut kan ses även här.

Det finns dock två exempel, **Helsingforsgatan* och **Pengergatan*, dvs. ett namn ur var kategori, som bryter mönstret. Dessa två exempel kan förklara vad som egentligen sker när hybridnamn bildas. Exemplet **Helsingforsgatan* är det närmaste en helöversättning jag kan komma åt med de metoder jag använt. Trots att förleden i det finska gatunamnet *Helsinginkatu* är ett ortnamn har förleden nämligen inte överförs som sådan till hybridformen, utan »översatts», i den mån man kan säga att ortnamn kan översättas. Trots att namnen *Helsingfors* och *Helsinki* är varandras parallellformer i fråga om stadens namn är **Helsingforsgatan* och *Helsinginkatu* inte varandras paralleller i fråga om gatans namn. Gatans svenska namn *Helsingegatan* går tillbaka på namnet på den gamla socknen *Helsing*. På finska, men inte på svenska, sammanfaller stadens (fi. *Helsinki*, gen. *Helsingin*) och socknens namn (fi. *Helsingin pitäjä*) med varandra i genitiv, vilket kan leda till hybridnamnet **Helsingforsgatan* uppkomst. Det är enbart på grund av att de officiellt fastställda gatunamnen på de två språken inte motsvarar varandra direkt som jag här kan komma åt att se att det som antagligen sker är en helöversättning av ett namn. I fråga om det finska *Pengerkatu* med ett appellativ som förled har förleden inte översatts, utan överförs utan anpassning, vilket kan bero på att namnbrukarna inte ser förleden som ett appellativ utan som ett proprium; *Penger* är nämligen också ett proprium.¹¹

Hybridnamnen som förekommer i mitt material är i de flesta fall alldeles möjliga exempel på gatunamn och de är felaktiga enbart i relation till fastställda normer. Om **Pengergatan* inte var bildat till appellativet *penger* utan till propriet *Penger* vore formen **Pengergatan* godtagbar. Likaså vore **Hietaniemigatan* ett korrekt namn om det gick tillbaka på ortnamnet *Hietaniemi*¹² och namnet inte hade den svenska parallellen *Sandudd*, som de facto är den ursprungliga formen (*Helsingfors gatunamn 1971* s. 130). För en del namnbrukare är hybridnamnen dock existerande, och de är inte nödvändigtvis medvetna om att dessa namn inte motsvarar de officiellt fastställda gatunamnen. Hybridnamnen fyller därmed en funktion i namnbruket. Det här kan man se när man studerar hybridnamnen i deras kontext.

Hybridnamnen förekommer nämligen oftast i sammanhang som kan kategoriseras som faktiskt bruk av namn; bara i enstaka fall handlar det om metaspråkligt bruk. Faktiskt namnbruk handlar det om till exempel i » [...] på restaurang Laulumiehet, *Hietaniemigatan 2* [sv. *Sanduddsgatan*, fi. *Hietaniemenkatu*] i Helsingfors» (excerperat material, *Hufvudstadsbladet* 13.4.2010), som ingår i det excerperade materialet och är hämtat ur en tid-

¹¹ En sökning på personnamnet *Penger* på Befolkningsregistercentralens Namntjänst (www) ger 93 träffar som efternamn.

¹² *Hietaniemi* är även möjligt som personnamn. *Hietaniemi* ger 1 182 träffar som efternamn på Befolkningsregistercentralens Namntjänst (www).

ning. Att namnet använts omedvetet framgår av att det följande dag ingår en rättelse i tidningen: »Restaurangen ligger på *Sanduddsgatan 2 (Hietanienkatu 2)* i Helsingfors. Vi beklagar sammanblandningen av gatuadressen.» (excerperat material, Hufvudstadsbladet 14.4.2010). I exemplet ovan är parentesens innehållande det finska namnet tidningens egen, vilket gör exemplet implicit metaspråkligt (jfr avsnittet Material och metod). De metaspråkliga exemplen handlar om att informanter refererar till situationer där bruket av ett hybridnamn gjort att kommunikationen inte fungerat (intervjumaterialet, Viola 72 år) (jfr Vidberg 2009 s. 52). Endast i ett fall, i exemplet »just kring kanske [...] *Helsingfors- eh Helsingegatan*» (intervjumaterialet, Sebastian 34 år), visar en informant att han precis i själva namnbrukssituationen blir medveten om sitt bruk av ett hybridnamn, avbryter sig och i stället använder gatans riktiga namn, vilket bevisligen ingår i hans namnförråd. I detta exempel blir namnbruket dock metaspråkligt först i samband med att informanten korrigerar sitt eget bruk av namnet.

I samband med hybridnamnen i mitt material har vi sett att det sker översättning av för- och efterleder hos gatunamn. Enligt moderna språk- och namnvårdsrekommendationer ska namn dock inte översättas när de ingår som delar i andra namn, t.ex. gatunamn (se Hustavla för namnplaneraren, [www](http://www.namnplaneraren.se)). Namn kan och ska med andra ord kunna föras över mellan olika språk utan att översättas, eller anpassas för den delen. Att namn är universella och alltså kan överföras som sådana mellan olika språk, och att de därmed är gemensamma för olika språk, menar också Sjöblom (2006 s. 113, 116), som studerat språken i företagsnamn i Finland. Hon kategoriserar företagsnamn som enbart innehåller ett personnamn som *universella namn*, en kategori där hon inkluderar namn som inte direkt kan anses tillhöra ett specifikt språk. Sjöblom betonar särskilt personnamn i företagsnamnen, men enligt min åsikt gäller det här också ortnamn. Trots att namnbrukare kanske känner till dessa principer om att namn inte ska översättas, sker det ibland ändå översättningar när de behöver ett namn på ett annat språk. I Helsingfors finns både översatta och anpassade namn, vilket eventuellt kan fungera som modell för namnbrukarna. Om namnbrukare stöter på ett namn som *Reijolankatu* (och inte känner till den svenska parallellen *Grejuskatan*¹³), är det utgående från tankegången om att namn är universella alltså inte långsökt att namnbrukarna bildar hybridformen **Reijolagatan* när de behöver ett svenskt namn för gatan, i enlighet med Sjö-

¹³ Namnet *Grejus* är för övrigt det ursprungliga namnet också i det här fallet och är ett hemmansnamn (Helsingfors gatunamn 1971 s. 103). År 1906 återfinns gatans namn i formerna *Greijuskatan/Greijuskatu*. Två år senare föreslogs den finska formen *Greijuksenkatu* men året därpå fastställdes namnet officiellt i formen *Grejuskatu*. År 1907 finns det finska namnet i formen *Rekolankatu* på en karta. År 1926 föreslogs formen *Greijunkatu* innan den nuvarande formen *Reijolankatu* fastställdes två år senare.

bloms tanke om att personnamn är universella. Orsaken till att jag vill betona att detta inte enbart gäller personnamn är att man som namnbrukare inte genast kan avgöra om *Reijola* är ett ort- eller personnamn.¹⁴ Stöter en tvåspråkig namnbrukare däremot på ett gatunamn vars förled består av ett appellativ som namnbrukaren känner till, är det mer sannolikt att det sker en översättning av förleden, vilket är en strategi en tvåspråkig individ skulle använda sig av för språket i övrigt, medan en enspråkig namnbrukare inte skulle se skillnad mellan ett appellativ och ett proprium. Ett exempel på detta är hybridformen **Nationalarkivet* (sv. *Riksarkivet*, fi. *Kansallisarkisto*, *kansallinen* 'nationell, national') där den finska förleden *Kansallis-* översatts med *National-*. Utgående från exemplen i materialet vill jag hävda att hybridnamn förekommer i sådana fall där namnbrukare inte känner till existerande parallellnamn. Det finns bland allmänheten dessutom i viss mån en uppfattning om att namn översätts också i sådana fall där det egentligen handlar om att man använder existerande parallellformer av namn. I Vidberg (u.u.), där jag använt ett enkätmaterial som grund när jag undersökt namnkännedom i Helsingfors, rapporterar flera informanter (enkätaterialet, infödd 24 år, infödd 65 år, inflyttad 26 år och inflyttad 43 år) att de vid behov översätter namnen om de behöver dem på det andra språket. Eftersom hybridnamn oftast inte är avsiktligt bildade utan uppkommer i en situation där namnbrukarens namnförråd och namnkännedom inte är tillräckliga, betyder det samtidigt att namnbrukarna själva inte nödvändigtvis känner till att de använder hybridnamn. I samband med att hybridnamn används fungerar kommunikationen oftast, vilket betyder att hybridnamnen uppfyller ortnamnets viktigaste funktion, dvs. den identifierande funktionen (jfr Vidberg 2009 s. 52).

Inlån från finskan sker också i fråga om oanpassade namn, dvs. namn som lånas in exakt i den form de har i finskan. Det betyder att rent finska namn som t.ex. *Viipurinkatu* (sv. *Viborgsgatan*), *Tyynenmerenkatu* (sv. *Stillahavsgatan*), *Yliopistonkatu* (sv. *Universitetsgatan*) och *Tehtaankatu* (sv. *Fabriksgatan*) används i svenska kontexter. Precis som i fråga om hybridnamnen gäller inlåningen både gatunamn med ett proprium som förled (*Viipurinkatu*, *Tyynenmerenkatu*) och gatunamn med ett appellativ som förled (*Yliopistonkatu*, *Tehtaankatu*). I fråga om hybridnamnen har vi sett att namn med ett appellativ och namn med ett proprium som förled leder till olika typer av inlån. Eftersom de oanpassade namnen lånas in utan någon anpassning alls, spelar det vid inlåningen ingen roll vilken typ av förled namnet har.

I samband med finska namn förekommer det ofta metaspråkliga kommentarer, vilket betyder att namnbrukarna är medvetna om att det är just finska

¹⁴ *Reijola* som efternamn ger 100 träffar på Befolkningsregistercentralens Namntjänst (www) och 29 träffar, främst som gårdsnamn, på Kartplatsen på Lantmäteriverkets webbplats.

namn de använder, som i exemplet »*Aurinkolahti* [sv. *Solvik*] eller vad det heter det där [...] bostadsområdet [...] jag har ibland lite för mycket sådana där finska [...] namn i huvudet» (intervjumaterialet, Camilla 28 år) (jfr också exemplet *Tapaninvainio* samt Vidberg 2009 s. 44–50). Men finska namn används också utan metaspråkliga kommentarer, vilket betyder att de också förekommer i kontexter som kan ses som faktiskt namnbruk, som i exemplet »det är där vid *Viipurinkatu* [sv. *Viborgsgatan*]» (intervjumaterialet, Mikaela 32 år) (jfr också exemplet *Josafatinkatu* samt Vidberg 2009 s. 55–56). Trots att det alltså finns en medvetenhet om att det är finska namn som används markeras bruket av ett finskt namn inte alltid. Det betyder naturligtvis inte att medvetenheten om att det är ett finskt namn saknas.

8. Avslutande diskussion

Det material jag använt för min studie av namnlån består av fokusgruppintervjuer och excerperingar. Intervjuerna, som har karaktären av samtal, samt excerperingarna, som i första hand består av skriftliga belägg, ger mig en möjlighet att studera namnlån i två olika kontexter. På grund av materialens karaktär och insamlingsmetoderna bör intervjuerna i första hand ses som metaspråkliga, medan excerperingarna som helhet kan ses som exempel på faktiskt namnbruk. I intervjuerna finns intervjuaspekten alltid närvarande i någon mån, eftersom informanterna vet att temat för intervjuerna är just namnbruk. Skribenterna som producerat de exempel jag excerperat för mitt material är inte medvetna om att jag för mitt forskningsmaterial plockat ut delar av texter de producerat, vilket gör att jag i det materialet kan studera namnbruket i en helt autentisk situation. Trots denna uppdelning finns det i bägge materialen ändå belägg på såväl metaspråkligt som faktiskt bruk av namn, vilket gör att materialen kompletterar varandra väl. De metaspråkliga beläggen i det excerperade materialet är få, men förekommer i enstaka exempel (t.ex. bloggar). I och med att jag tack vare mitt material kan studera lånenamn i en kontext, har jag en unik möjlighet att se hur dessa faktiskt används i en så autentisk situation som möjligt och komma åt själva processen kring inlåningen. Genom att särskilt studera de metaspråkliga kontexterna kan jag få en djupare förståelse för det faktiska bruket av namnen.

Angående de två typer av namn jag särskilt fokuserat, dvs. oanpassade namn och hybridnamn, kan jag utgående från materialets kontext se att de oanpassade namnen förekommer såväl i faktiska som i metaspråkliga sammanhang. Jag har också kunnat se att hybridnamnen främst förekommer i form av faktiskt namnbruk och bara enstaka gånger i metaspråkliga kontexter. Tack vare detta har jag kunnat konstatera att informanterna generellt sett är medvet-

na om att de använder oanpassade finska namn men inte särskilt medvetna om att de använder hybridnamn. Via metaspråkliga diskussioner (särskilt i exempel som *Kaarlenkatu*) har jag vidare fått en insikt i hur namnbrukare de facto skapar hybridnamn.

Jag ska nu göra en återblick på Pellijeffs antaganden om att tvåspråkiga borde föredra att använda översatta namn medan enspråkiga namnbrukare borde föredra direkt inlånade. Jag kommer att spegla dem i ljuset av Pitkänen (1976 s. 162) och Huldéns (1962 s. 132–134) iakttagelser av namnbruket i Pyttis respektive Kasaböle samt studera dem i relation till mina egna iakttagelser av namnbruket i Helsingfors. Mina namnbrukare kan, som jag redan påpekat, ses som i huvudsak tvåspråkiga. De borde med andra ord, utgående från Pellijeffs tankar, föredra att använda översatta namn. I praktiken borde detta ta sig uttryck i att de skulle använda svenska namn i svenska sammanhang. I Helsingfors handlar det dock ofta om att det är de finska namnen som är översättningar av de svenska (se t.ex. Helsingfors gatunamn 1971), vilket gör det komplicerat att i det här sammanhanget prata om översättningar. Det är i stället mer ändamålsenligt att närma sig detta genom att utgå från språksituationen i Helsingfors i dag, där finskan starkt dominerar och gör att namnbrukare kanske ser de finska namnen som ett utgångsläge. Det blir med denna utgångspunkt svårt att hävda att de svenska gatunamnen vore översättningar av de finska. Eftersom informanterna själva, med hjälp av metaspråkliga kommentarer, signalerar att de vet när de använder finska namn, är det centrala i den här argumentationen att tvåspråkiga borde preferera svenska namn i svenska kontexter medan enspråkigt svenska borde föredra att använda finska namn i svenska kontexter. Det här har jag inte funnit stöd för i mitt material. Tvärtom är det tvåspråkiga informanter som menar att de använder finska namn på de svenska namnens bekostnad. I mitt material finns en informant (intervjumaterialet, Markus 35 år) som kommer från Sverige och som enligt egen utsago har begränsade kunskaper i finska. Han bör alltså ses som enspråkig, men uttrycker sig så här: »jag är lite piskad att ta dom svenska namnen [...] annars vet jag inte vad jag pratar om för gata». Inte heller denna informant stöder alltså Pellijeffs uppfattning om enspråkiga namnbrukares namnbruk.

Pitkänen (1976 s. 158–160) menar att man måste hålla inlånare och brukare av namn åtskilda. Jag vill dock understryka att Pellijeffs antaganden angående enspråkiga namnbrukare gäller enbart helt enspråkiga individer; i verkligheten är människor i dag ändå flerspråkiga åtminstone i någon grad. Till exempel i den mån att man som namnbrukare, vilket även Pitkänen (1985a s. 474) påpekar, måste vara flerspråkig åtminstone till den grad att man känner igen ett namn som ett namn för att man antingen ska kunna låna in det eller använda det. I min studie är det svårt att i praktiken hålla namninlånare och namnbrukare åtskilda, trots att det i teorin är ändamålsenligt. Därför är det viktigast att

vara medveten om att det kan förekomma skillnader mellan dessa roller. Både Pitkänen (1976 s. 162), som undersökt namnbruket hos ungdomar i Pyttis, och Huldén (1962 s. 132–134), som diskuterat namnbruk med en fiskare i Kasaböle, framhåller i sina studier att bruket av finska namn i svenskan hos deras svenska informanter beror på att informanterna behöver finska namn i kontakt med finskspråkiga. Pitkänen menar att eftersom informanterna inte använder de svenska namnen lika ofta som de finska upplevs de därmed inte som viktiga, medan Huldén påpekar att hans informant förklarar sitt bruk av finska namn med att »det ju är samma sak» [citattecken även i originalet] (jfr ortnamnets viktigaste funktion, dvs. den identifierande, i t.ex. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 155). För dessa namnbrukare är det viktigare att använda samma namn som majoriteten av namnbrukarna än att använda de svenska namnen. Att namnbrukare som antagligen behärskar både finska och svenska väljer att använda finska namn med finskspråkiga är inte anmärkningsvärt i sig. Det anmärkningsvärda är att de gör det i kommunikation med andra svenskspråkiga.

I denna studie fokuserar jag, som jag redan i inledningen nämnde, officiella namn. Jag vill nu återknyta till detta genom att diskutera lånenamnets status. Finska gatunamn har status som officiella namn i finskan, medan svenska namn har status som officiella namn i svenskan. Utöver det här har vi de två lånenamnskategorier jag diskuterat vars status jag vill diskutera. Finska namn som lånas in oanpassade i svenskan, och alltså används i sin ursprungliga finska form i svenskan, kan inte utan vidare ses som officiella namn i svenskan. Jag vill hävda att dessa kan fungera som inofficiella namn i svenska kontexter, med motiveringen att de namn som inte är officiella är inofficiella (jfr Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008 s. 137), trots att de naturligtvis är officiella när de förekommer i finska kontexter. Hybridnamnen, som inte är officiellt fastställda namn i någotdera språket utan är kombinationer av finska och svenska namn, bör även de betraktas som inofficiella namn. Man kan med andra ord se lånenamnen, både de oanpassade och hybridnamnen, som inofficiella namn när de används i svenskan. Man kunde också tänka sig att se hybridnamnen, som är sekundärt bildade namn, som binamn (jfr *ortbinamn* i Nyström 2012 s. 179–180) till de officiella namnen. Till gruppen inofficiella namn hör som sagt alla namn som inte är officiella; ofta är det dock slangnamn som i första hand räknas till de inofficiella namnen. Ibland likställs till och med kategorierna slangnamn och inofficiella namn, trots att slangnamn egentligen är en underkategori till inofficiella namn (jfr Wahlberg 2013 s. 19). Det finns alltså orsak att komma ihåg att kategorin inofficiella namn är bred, och jag vill här understryka att namn som är officiella i ett språk kan fungera som inofficiella i ett annat, vilket vi sett exempel på i min studie.

Den situation jag diskuterat här gäller Helsingfors. Det finns dock ingen orsak att tro att denna typ av namnlån inte skulle existera också i andra tvåspråkiga miljöer, särskilt i sådana där det ena språket är ett minoritetsspråk. I en del andra delar av Finland är språkförhållandena omvända i jämförelse med Helsingfors, och i det exciperade materialet finns ett exempel där gatunamnet *Kvarnvägen* med den finska parallellformen *Myllytie* i Nykarleby¹⁵ används i en finsk kontext i en diskussion på webben: »missä tällainen rakennus sijaitsee? *Kvarnvägenillä* vai?» »*kvarnvägenillä* joo [...]»¹⁶ (sv. Var ligger en sådan byggnad? På *Kvarnvägen* eller? Jo på *Kvarnvägen*) (excerperat material, Resiina 15.09.2003 och 10.12.2003¹⁷). Exempelen på bruk av svenska namn i finska kontexter är väldigt få, men jag vill genom att lyfta fram detta exempel visa att namn kan lånas in också i denna riktning. För Helsingfors del har jag dock inga uppgifter om att det bland finska namnbrukare skulle ske inlån av svenska gatunamn i finska kontexter.

Avslutningsvis vill jag säga att de lånenamn jag studerat här enligt den dominerande traditionen inte skulle ses som lånenamn. Med denna studie har jag visat att det är dags att omvärdera kategorin lånenamn. De namn som hittills setts som lånenamn ska också i fortsättningen ses som lånenamn, men kategorin bör utvidgas till att omfatta även oanpassade namn. Hybridnamnen jag studerat platsar in i den traditionella kategoriseringen i form av delvis översatta namn, medan de oanpassade namnen inte gör det. Denna studie visar att också de bör omfattas av lånenamnen.

Litteratur

- Ainiala, Terhi, 2006: Namnforskningens generella aspekter och framtidens utmaningar. I: NN 26. S. 59–66.
- 2010: Somalier som namnbrukare i Helsingfors. I: Namn – en spegel av samhället förr och nu. Red. av Staffan Nyström. Stockholm. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) S. 36–51.
- & Vuolteenaho, Jani, 2005: Urbaani muutos ja kaupunkilaiset identiteetit paikannimistön kuvaamina. I: Virittäjä 109. S. 378–394.
- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2008: Nimistöntutkimuksen perusteet. Helsingfors. (Tietolipas 221.)
- Helsingfors gatunamn. 1971. Helsingfors. (Helsingfors stads publikationer 24.)
- Huldén, Lars, 1962: Finsk-svenska blandnamn i Österbotten. I: NoB 50. S. 113–134.
- Kartano, Airi, 1977: Ortnamnen i Mörskom. Helsingfors. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 475. SNF 61.)

¹⁵ I Nykarleby har 88 % av invånarna svenska och 8 % finska som modersmål (Nykarleby i siffror – Uusikaarlepyy lukuina [www]).

¹⁶ Interpunktionen och bruket av gemener i början av namnen angivna som i originalet.

¹⁷ Exempelen är hämtade år 2012.

- Kiviniemi, Eero & al., 1977: Der Namenbestand an der finnisch-schwedischen Sprachgrenze. Louvain. I: *Onoma* 21:1–2. S. 426–439.
- Lehiste, Ilse, 1988: *Lectures on language contact*. Cambridge.
- Nyström, Staffan, 2012: Ortbinamn. En diskussion. I: *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. Red. av Staffan Nyström, Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. Uppsala. (NORNA-rapporter 88.) S. 179–182.
- Pedersen, Aud-Kirsti, 2001: Stadnamn og språkkontakt. Klassifikasjon av stadnamn-materiale med utgangspunkt i levande og utdøyd språkkontakt. I: *NN* 18. S. 99–116.
- 2010: Stadnamn og identitet vid språkskifte. I: *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. Red. av Staffan Nyström. Stockholm. (Språkvårdssamfundets skrifter 41.) S. 73–93.
- u.u.: Norske stadnamn i fleirspråklege område. I: *Namn i det fleirspråklege Noreg*. Red. av Gulbrand Alhaug & Aud-Kirsti Pedersen. Oslo.
- Pellijeff, Gunnar, 1966: Ortnamnslån. Några synpunkter. I: *NoB* 54. S. 84–94.
- Petrulevich, Alexandra, 2012: Ortnamnslån och ortnamnsanpassning – två sidor av samma mynt? I: *Namn på stort och smått. Vänskrift till Staffan Nyström den 11 december 2012*. Red. av Katharina Leibring (huvudred.), Leif Nilsson, Anette C Torrensjö & Mats Wahlberg. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen, Namnarkivet i Uppsala. Ser. B. 12.) S. 235–244.
- Pitkänen, Ritva Liisa, 1976: Tvåspråkighet och namnbruk. I: *Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s symposium i Hanaholmens kulturcentrum den 25–27 april 1975*. Red. av Kurt Zilliacus med hjälp av Vibeke Dalberg, Botolv Helleland & Allan Rostvik. Helsingfors. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 472; Meddelanden från Folkkultursarkivet 4; NORNA-rapporter 10.) S. 155–163.
- 1985a: Lainanimistöntutkimuksen näkökulmia. I: *Virittäjä* 89. S. 471–477.
- 1985b: Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. Helsingfors. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 418.)
- Reponen, Anu, 2005: Helsingin venäläisväestön paikannimistö. I: *Kaupungin nimet: kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Red. av Terhi Ainiala. Helsingfors. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 134.) S. 151–163.
- Sjöblom, Paula, 2006: Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot. Helsingfors. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1064.)
- Tandefelt, Marika, 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors.
- Wahlberg, Mats, 2013: *Symposiet Namn i stadsmiljö – sammanfattning och översikt*. I: *Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011*. Red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. Helsingfors. (Institutet för de inhemska språken. Skrifter 7; NORNA-rapporter 90.) S. 17–25.
- Valtavuo-Pfeifer, Ritva, 1975: Svenska skärgårdsnamn i norra Satakunta. Helsingfors. (Folkmålsstudier 25.)
- Weinreich, Uriel, 1968 [1953]: *Language in contact. Findings and problems*. Haag.
- Vidberg, Maria, 2009: Finskt inflytande på ortnamnsbruket hos svenskspråkiga namnbrukare i Helsingfors. I: *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. Helsingfors. (Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 5; NORNA-rapporter 85.) S. 41–62.

- u.u.: Namnkännedom i en tvåspråkig miljö. I: Handlingar från NORNA:s 15 kongress i Askov 6–9 juni 2012.
- Zilliacus, Kurt, 1980: Ortnamnsförråden vid språkgränsen i Finland. Presentation av ett forskningsprojekt. I: Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. Red. av Thorsten Andersson, Eva Brylla & Allan Rostvik. Uppsala. (NORNA-rapporter 17.) S. 317–349.
- 2002: Forska i namn. Helsingfors. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 640.)

Elektroniska källor

- Befolkningsregistercentralens Namntjänst: <http://verkkopalvelu.vrk.fi/Nimipalvelu/default.asp?L=2>, hämtat 13.12.2012.
- Hustavla för namnplaneraren: <http://www.sprakinstitutet.fi/index.phtml?l=sv&s=629>, hämtat 7.3.2013.
- Lantmäteriverkets Kartplatsen: <http://kansalaisen.karttapaikka.fi/kartanhaku/osoitehaku.html?e=406643&n=7195132&scale=8000000&width=600&height=600&tool=siirra&lang=sv>, hämtat 11.3.2013.
- Nykarleby i siffror – Uusikaarlepyy lukuina: <http://www.nykarleby.fi/assets/Central-frvaltning/Allmnt/Nykarleby-i-siffror-2011.pdf>, hämtat 5.2.2013.
- Statistik om Helsingfors 2012: http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/12_06_18_taskutilasto_12_ru.pdf, hämtat 28.3.2013.

E-postkonversation med Aud-Kirsti Pedersen juni 2012.

Transkriptionsnyckel

- [samtidigt pågående sekvenser
- [...] utelämnat parti
- [är] min egen insättning
- Karl- avbrutet ord eller namn
- (.) kort paus
- ((skrattande))

Summary

Unadapted loans are also loans:
Street names as loan-names in Helsinki

By Maria Vidberg

In contact onomastics, name borrowings have traditionally been divided into the categories of loan adaptations and loan translations. In this study I discuss street names as

loan-names. In Helsinki (Helsingfors), I have observed Swedish-speaking name users making use in Swedish contexts, not only of Swedish street names, but also of hybrid forms of the Finnish and Swedish names, such as **Pengergatan* (Finn. *Pengerkatu*, Sw. *Terrassgatan*) and **Hietaniemigatan* (Finn. *Hietaniemenkatu*, Sw. *Sanduddsgatan*). These hybrid names can be seen as examples of partial loan translations and thus fit readily into the existing categorisation of loan-names. Sometimes, though, entirely Finnish names, such as *Vironkatu* (Sw. *Estnäs-gatan*) and *Liisankatu* (Sw. *Elisabetsgatan*), are also used in Swedish contexts. These names cannot be assigned to the existing categories, in that they have neither been translated nor adapted at the point of borrowing. Up to now, such loans have received relatively little attention in contact onomastics, which may be partly because they can be difficult to discover without access to conversational data. Using the research data I have collected, which include focus group interviews, it is possible to discover loans of this type and observe the actual language contact situation. With the present study, I wish to show that there is reason to reappraise and broaden the concept of loan-names to include unadapted loans.

ALEXANDERSGATAN
SÖRNÄI
REIJOLANKATU
ROSAGATAN · RUUSANKATU
EIRANRANTA
VUORIMIEHENKATU
ANIMIGATAN
SANDENBÄCKINKATU
GEORGSGATAN
KAISAN
LEVARDE
RÖNKÄ

ISBN 978-951-51-2099-1

ISSN 1795-4428

UNIGRAFIA

HELSINGFORS 2016